

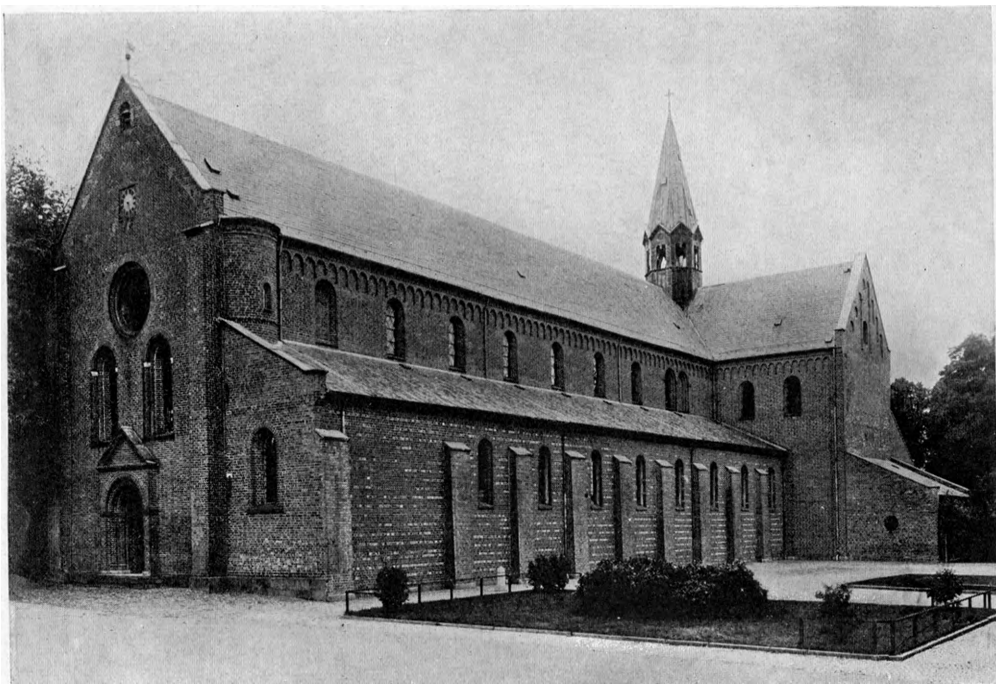

Fig. 1. Sorø. Ydre, set fra Sydvest.

M. M. 190 9

SORØ KIRKE *

Den saare anselige Kirke — Landets tredjelængste — er et af vor ældre Middelalders betydeligste Mindesmærker. Oprindelig dannede den Nordfløjen i det af Absalon stiftede Cistercienserkloster, som afløste et af hans Fader og Farbrødre i 1140'erne anlagt Benediktinerkloster¹. Det første Klosteranlæg laa paa det lille, i Tidens Løb en Del afgravede Bakkedrag sydvest for den nuværende Kirke, hvor Skolens Rektor-bolig og Gymnasiet nu findes. Ved Gymnasiets Udvidelse 1918—19 stødte man nemlig paa nogle murede Gravkister af Fraadsten, Kamp og Tegl², og i disses Nærhed maa Benediktiner-Kirken da have ligget, selvom man ikke er i Stand til nøjagtig at fastslaa dens Plads. Den stod forøvrigt endnu i 1285 (sml. S. 78).

Som alle Cistercienserkirker var Sorø Kirke viet *Vor Frue*. Den maa antagelig være paabegyndt kort efter Klosters Grundlæggelse 1162, og bortset fra de ikke faa Ændringer under selve Arbejdet er den, i Modsætning til saa mange andre af vore større Kirker, saa at sige blevet opført i een Støbning. Ganske vist viser en lodret Fortanding paa nordre Korsfløjs Væg, der er synlig i Rummet over Sideskibets Hvælvinger, at der her maa have fundet en Standsning Sted, efter at man havde faaet rejst Koret og Korset. En anden Standsning har der været i Kirkens Vestende, hvor der i Højkirkens Nordmur ses et tydeligt Spring med Bomhullerne siddende i forskellig Højde øst og vest herfor. Men begge Standsninger maa have været ganske kortvarige, thi hele Kirken igennem træffer vi i Hovedsagen de samme Enkeltformer og den samme Murbehandling. Alt som man skrider fra Øst til Vest, bliver dog de arkitektoniske Detailler mere og mere

* Beskrivelsen af Sorø Kirkes Bygning er udarbejdet af Museumsdirektør Dr. M. Mackeprang.

enkle, medens Murbehandlingen bliver bedre og bedre, indtil den naar sit Højdepunkt i den i søndre Sideskib indbyggede Vindeltrappe, der uden Overdrivelse er noget af det smukkeste og mest raffineret udførte Murværk. Middelalderen har efterladt os. I og for sig er dette saare forstaaeligt. Sammen med S. Bendt i Ringsted hører Klosterkirken i Sorø til Førstegrednen af vor romanske Teglstensarkitektur, og intet er da rimeligere, end at Færdigheden i at behandle det nye, hidtil ukendte Materiale steg under Arbejdet, samtidig med at Bygmesteren efterhaanden arbejdede sig bort fra det noget famlende forsøgsagtige, der præger de østlige Partier (S. 31). Thi at man som sædvanlig er begyndt fra Øst, viser den ovenfor nævnte Fortanding; derefter synes man at have opført Skibets Nordside og sluttelig Sydsiden. Hvornaar Arbejdet var afsluttet, vides ikke, men et Par Notitser i Klosters middelalderlige Gravfortegnelse giver os dog nogle Holdepunkter for dets Gang. Absalons Ven Biskop Frederik af Slesvig blev 1179 jordet i Johannes Døberens Kapel, d. v. s. i det sydligste af Nordfløjens Smaakapeller, hvor vistnok allerede nogle Aar forinden Esbern Snares første Hustru Ulmfrid var blevet begravet, og Absalons Fætter, den 1186 afdøde Sune Ebbesen, fik sin Grav »i Midten af Koret«, d. v. s. Munkenes Kor, der strakte sig omtrent halvvejs ned i Skibet. Absalons Faster, Cæcilie af Pedersborg, hvis Dødsaar ikke kendes, men som sikkert er død før 1200, begravedes i Lægmandskoret, den vestlige Del af det nuværende Skib³. Ved de nævnte Aar maa de paagældende Bygningsafsnit altsaa have været færdige, og der er intet til Hinder for, at hele Kirken kan have staaet under Tag, da dens Bygherre 1201 fik sin Grav foran Højalteret østligst i Koret.

Ligesom snart sagt alle vore større Kirker rammes ogsaa Sorø i 1200'erne af en Ildebrand (1247). Den gav Stødet til Midtskibets Overhvalvning, men naar det hedder, at »Ilden fortærede Kirken«, kan dette ikke forstaas bogstavelig⁴. Selvom Branden har haft dygtig fat, hvad Murværket over søndre Sideskibs østlige Fag noksom viser, var Kirkens Mure dog alt for solide til at kunne ødelægges. I Virkeligheden staa de helt bevaret, bortset fra Koret, der blev ombygget ved Kirkens Restaurering i 1860'erne. Ved denne Istandsættelse udslettedes alle Spor af de Ændringer, som netop Korpartiet havde undergaaet dels i Slutningen af 1400'erne, dels 1651. Den moderne Restaurering, der ledes først af Chr. Hansen (død 1883) siden af J. D. Herholdt (død 1902) og F. C. C. Hansen (død 1923), blev paabegyndt i 1859 og foreløbig afsluttet o. 1910. Ved en Undersøgelse i 1933 afdækkede Arkitekt Charles Christensen bl. a. en Række af Kirkens gamle Portaler, som restaureres 1936.

Af Kapeller og Altre nævnes, foruden de i Bygningsbeskrivelsen omtalte for Cistercienserne særlige Altre i Østkapellerne, et af Fru Mariane, Niels Absalonsens Hustru o. 1300 stiftet Alter, til hvilket hun skænkede Messerede, et af Kong Hans o. 1490 stiftet Alter, der var viet Trefoldigheden, Vor Frue, S. Hans Baptist og Allehelgen, og et S. Erasmus Alter, der laa ved en af Pillerne paa Kirkens Nordside, paa hvilken Alterbilledet (sml. S. 60) var malet.

†Kapeller. Morten Pedersen omtaler 1589, at der da fandtes et lille Kapel paa den østre Side af Porten (sml. Fig. 23); han mente fejlagtigt, at det var Asser Rigs Kirke. Stephanus nævner 1632, at Kapellet's Stenalder faa Aar før var blevet ødelagt. En Prøvegravning ved F. C. C. Hansen gav intet Resultat. 1247 brændte Bispens Kapel (»sacellum episcopi«), maaske det, til hvilket Absalon havde testamenteret et stort Sølvbæger⁵.

Kirken ejes af Sorø Akademi.

Kirken ligger ikke i Sorø By, der skylder det af Christian IV i 1623 oprettede Ridderakademi sin Oprindelse, men i Landdistriktet, nær Sorø Sø, paa et fladt og lavt Terræn, over hvis Fugtighed der forhen idelig førtes Klage⁶. *Kirkegaardsmuren* er ny med Undtagelse af den nordøstre, parallelt med Danne-skjolds Allé liggende Del, der er middelalderlig, af store, røde Tegl i Munke-

Fig. 2. Sorø. Indre, set mod Øst.

Rich. Hansen, Sorø 1923

skifte med en Række een Stens fremspringende Støttestøtter. Det er en Del af Klosterets gamle Hegnsmur, der i en Synsforretning⁷ fra 1697 opgives at være 4½ Al. (o. 280 cm) høj, medens dens nuværende Højde svinger fra 200 til 125 cm. Ogsaa den nu som Sænkning fremtrædende Grav mellem Muren og Alléen kan sikkert føres tilbage til Klostertiden. Selve Kirkegaarden er gentagne Gange blevet udvidet og gik oprindelig kun til den nuværende Kastanieallé⁸.

Bygningen er en romansk, treskibet Korskirke med lige afsluttet Kor og eenskibede Korsarme, til hvis Østside slutter sig ialt fire Kapeller med lige Altervæg. I Hjørnet mellem nordre Sideskib og nordre Korsarm er indskudt et lille Kapel, der ogsaa maa høre til det oprindelige Anlæg, da dets Vestmur er i Forbandt med Kirkens Nordmur. Et ganske tilsvarende Kapel trælles forøvrigt ved en anden dansk Cistercienserkirke, Løgum, men er her en senere Tilbygning. Ved Vestenden af nordre Sideskib har ligget et lille Vaabenhus, som muligvis ogsaa var oprindeligt, medens de ved søndre Korsarms Gavlgang liggende to Rum, nu Gravkapeller, er tidlige Tilbygninger (sml. S. 42). Det hele Anlæg er præget af Cistercienserordenens Byggeskik, nærmere betegnet af den Gruppe, hvis Moderkirke var Klosteret Fontenay i Burgund, et af Ordenens ældste. Østkapellerne, der regnet fra Syd var indviet til Ordenshelgenerne Benedikt og Bernhard, Johannes Evangelist, Johannes Døberen samt Apostlene Peder og Paul, var beregnede til de private Messer, der skulde læses ved deres — længst forsvundne — Altare. Et sidste Minde om de forskellige »Kor«, hvori Kirken efter Ordenens internationalt gældende Paabud var delt, har vi antagelig i en svær Kampestenssyld, der endnu spores i Midtskibet ud for 4. Arkadepille fra Øst, og en mindre fremtrædende ved den 7. Pille. Den førstnævnte kan nemlig være en Rest af Fundamentet for den Skranke, der skilte Munkenes Kor fra Lægbrødrenes, og som først nedreves 1641⁹, den sidstnævnte for Skranken mellem disse og Lægmandene, der kun havde Adgang til Kirkens allervestligste Del. Et langt mere talende Minde om Klostertiden, og af en ejendommelig gribende Virkning, er dog Trappen, der fra søndre Korsarm førte op til Munkenes Sovesal (Dormitoriet, »Søvnhuset«) i Klostrets Østfløj, og som gav Brødrene let og bekvem Adgang til Kirken under de natlige Gudstjenester, Ordensreglerne paabød.

Grundplanen er af en udpræget langstrakt Type, Korsfløjene korte, omtrent kvadratiske. I det hele er Kvadraten raadende overalt i Bygningens Plan, det gælder Højkor og Østkapeller, og det gælder ogsaa de enkelte Sideskibsfag, der har Hovedskibets halve Bredde.

Bortset fra Soklens nederste kvaderhugne Led og en sparsom Anvendelse af Natursten til Vindusoverligger, Søjlekapitæler o. l. er Kirken helt og holdent opført af Munkesten, lyst-røde, undertiden gulrøde eller gullige og af

noget vekslende Størrelse, som det kun var at vente ved et Bygningsværk af saa betydeligt Omfang, der maa have krævet Sten i uhyre Mængder, saa meget mere som Murene er muret helt igennem uden den sædvanlige Murfyld. Længden kan variere fra 28 til 29,5, en sjælden Gang endog 30—32 cm, Bredden fra 12 til 13,5, Tykkelsen fra 7,5 til godt 9 cm. Stenene er gennemgaaende usædvanlig tynde, 10 Skifters Højde ligger oftest o. 94 cm, undertiden under 90 cm, kun sjældent omkr. 102—103 cm, som det normale ellers er. Rifledede Tegl har fundet rig Anvendelse hele Kirken igennem ikke blot til krumme Flader som de talrige Halvsøjler og Vindeltrappen, men ogsaa til Arkadepillerne, der saa vidt det kan ses for Overkalkningen helt er opført af riffelhugne Sten. Skiftegangen er som paa alle vore ældste Teglstensmonumenter meget uregelmæssig; hyppigst veksler vel nok 1 Binder med 3 Løbere, men ikke sjældent kan man træffe 4, 5, ja endog 6 Løbere paa Rad. Fugerne, der bedst kan iagttages i Vindeltrappen, er snart Rygfuger, der omhyggelig er beskaarne saavel paa Over- som paa Underkant, snart helt udglattede. De i 1933 foretagne Undersøgelser har godtgjort, at Kirkens Indre fra første Færd har været rødkalket med malede hvide Fuger, der endnu findes øverst i Trappehuset. Paa Loftet over den bevarede Rest af Klosteret ses, at Ydermuren engang, sikkert i 1700'erne, er blevet pudset og malet rødbrun med hvide Fuger.

De oprindelige *Sokkelforhold* er meget vanskelige at fastslaa paa Grund af senere Tidens Restaureringer. Det eneste helt sikre Spor findes i Kælderen under Friisernes Kapel i Hjørnet mellem nordre Korsarm og Skibet, hvor et Stykke af Soklen paa Korsfløjens Vestmur er bevaret (Fig. 12). Mellem det nederste, ret lave Kvaderskifte med Skraakant og den øvre Afslutning, med Rundstav under en svagt hulet Skraakant, er der tre glatte Skifter, som med visse Mellemrum afbrydes af delvis forsænkede Søjlestave af Tegl med Baser med afskaarne Hjørner, et for Sorø ejendommeligt Motiv, der atter og atter møder os i Kirkens Indre. Denne Sokkel har F. C. C. Hansen rekonstrueret paa Skibets Nordside, uden at der dog her kunde paavises Spor af den, og i simplificeret Form gentaget paa Kapellets Vestside, hvor den sikkert aldrig har siddet. Derimod er den iagttaget paa søndre Korsarms Sydside og har utvivlsomt ogsaa strakt sig om paa den nordre Korsarms Nordside, som ved Chr. Hansens Restaurering har faaet en enklere Sokkel bestaaende af et affaset Granitskifte under en Rundstav. Midtskibets Nord- og Sydside samt søndre Korsarms Vestside har en rig og skøn *Gesims*, der er rekonstrueret af F. C. C. Hansen efter de sikre Spor paa Skibets Nordside: nederst en Arkadefrise, hvis Dværgsøjler har trapezformede Kapitæler og Baser, øverst et Baand af lodret stillede, een Sten brede og 2 Skifter høje, forsænkede Rundstave med et mellemfaldende skarpkantet Led, et Motiv, der ogsaa kendes fra Ringsted Kirke (S. 115). Nordre Korsarm har en vistnok gammel, omend

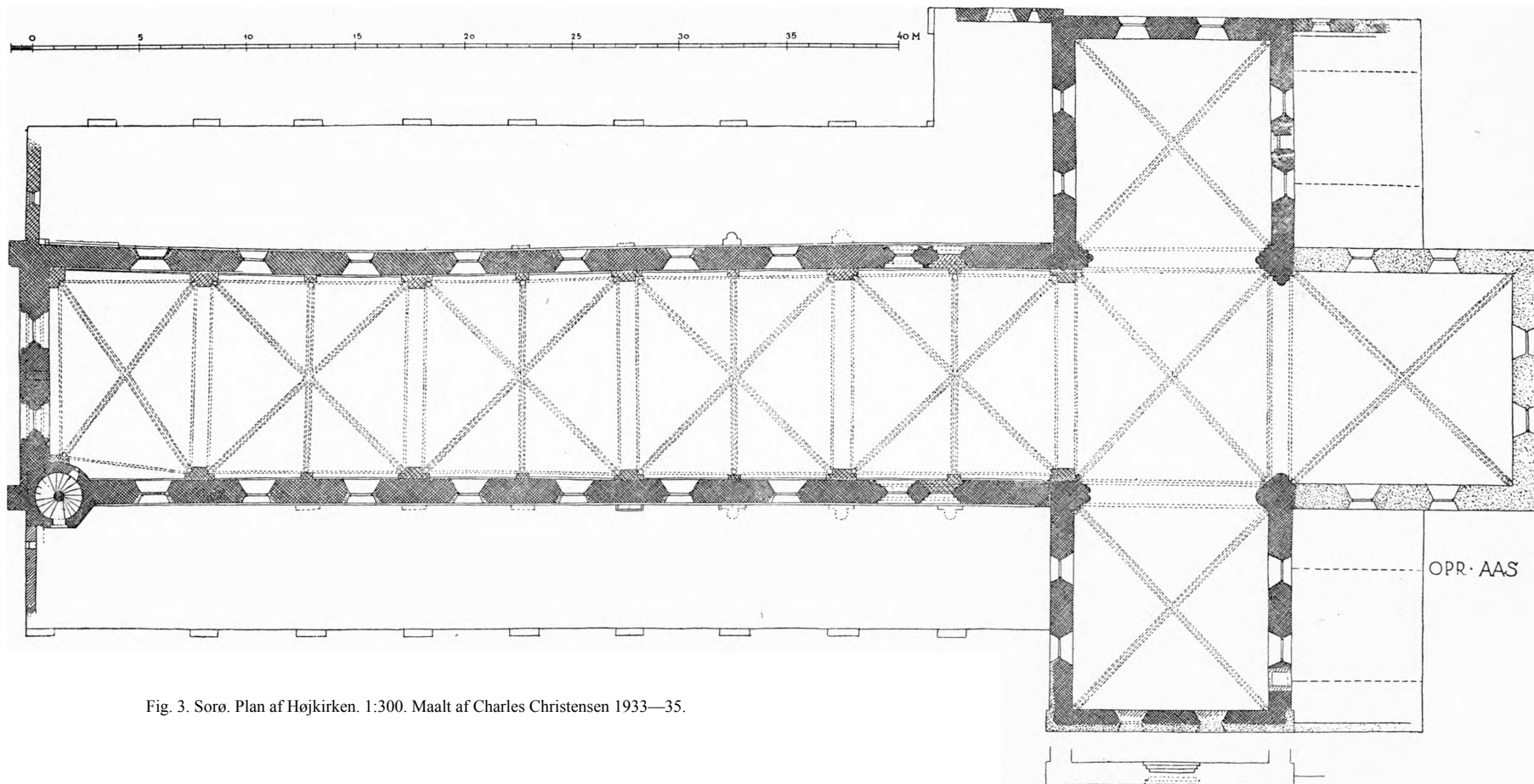

Fig. 3. Sorø. Plan af Højkirken. 1:300. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

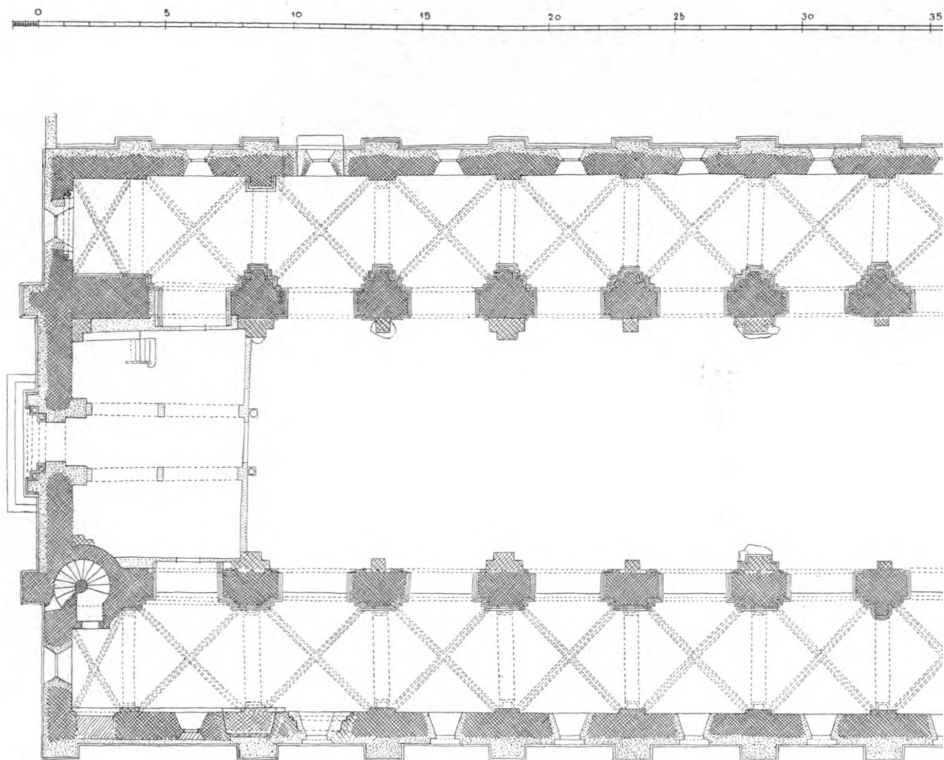
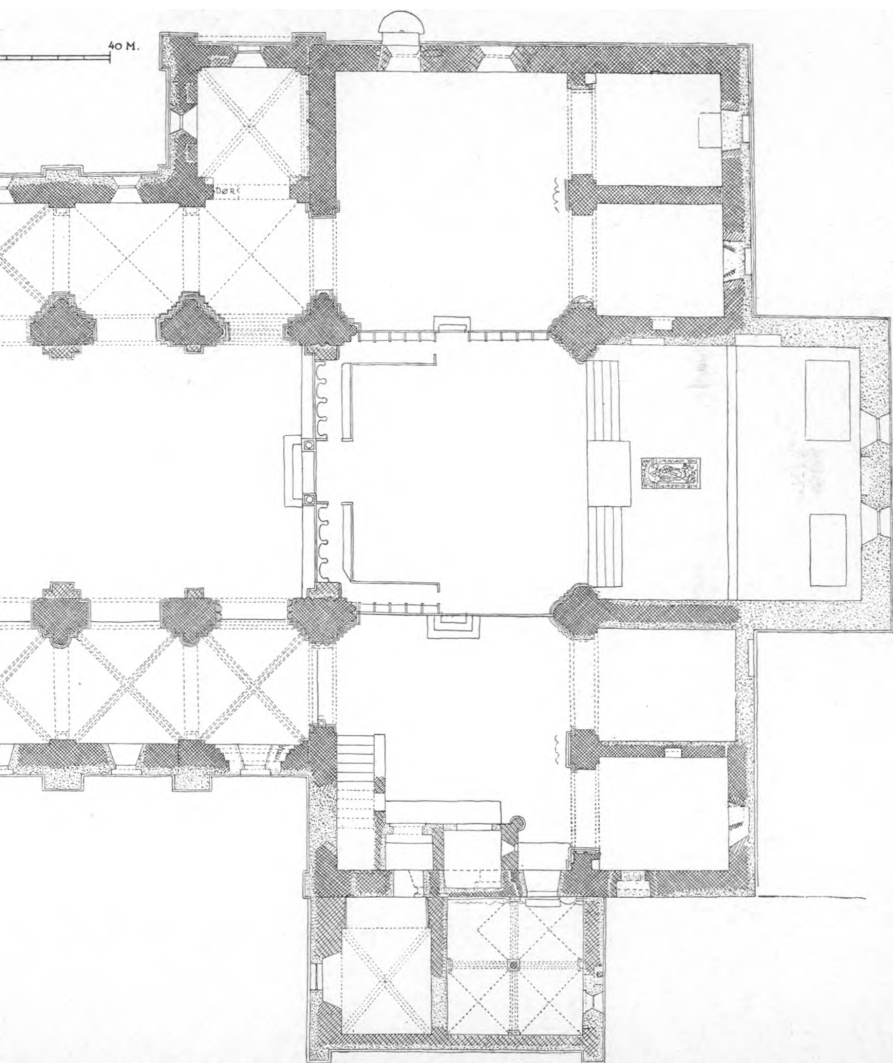

Fig. 4. Soro. Plan. 1:300. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

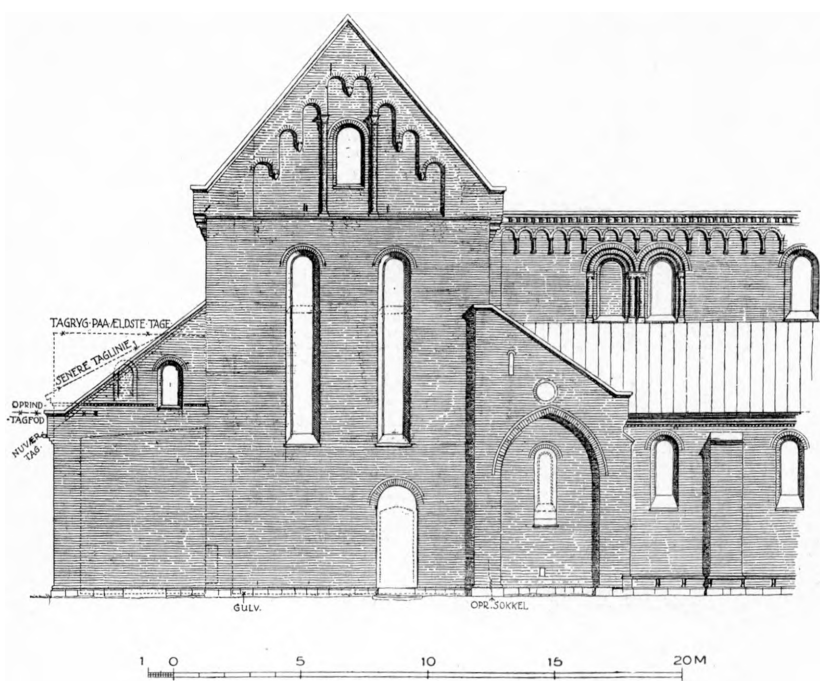

Fig. 5. Sorø. Nordre Korsarm og Østpartiet af Hoved- og Sideskibets Nordmur (S. 28, 44). 1:300.
Maalt af Charles Christensen 1933—35.

vel næppe oprindelig Gesims med tre Udkragninger, de to øvre med Savskifter i Underkanten, det nederste med tre glatte Skifter. Denne Gesims er i ny Tid gentaget paa Koret og søndre Korsarms Østside og i lidt ændret Form paa søndre Sideskib, der antagelig ikke oprindelig har haft Gesims, da det dækkedes af Korsgangen. Nordre Sideskib har en ny eller i hvert Fald nymuret Gesims bestaaende af Hulkant, Rundstav, et almindeligt Munkeskifte og nederst et forsænket Savskifte. Østkapellerne mangler Gesims; et Savskifte paa deres Nordgavl tilhører en senere, omend middelalderlig Forhøjelse.

Af Kirkens *Gavle* gaar nordre Korsarms sikkert tilbage til Opførelsestiden (Fig. 5). Det forsænkede Gavlfelt begrænses nedadtil af en Rundstav og over denne to Kwartstave, paa de andre Sider af stigende Rundbuer, af hvilke de to nederste i hver Side løber af paa svære, tilspidsede Konsoller af Natursten (Kridt?), hvorover Teglsten med Hjørneblade, det øverste Par paa murede Halvsøjler med Fod-Ring og Trapezkapitæler af Tegl, som omslutter en stor rundbuet Luge med afrundet Fals. Tangerende Buerne ses en tydelig Skraa-linje, udenfor hvilken Stenene har en anden og mørkere Karakter, en Paa-muring der maa staa i Forbindelse med en senere i Middelalderen foretagen Ombygning, hvorved Kirkens *Gavle* har faaet Kamtakker, saaledes som

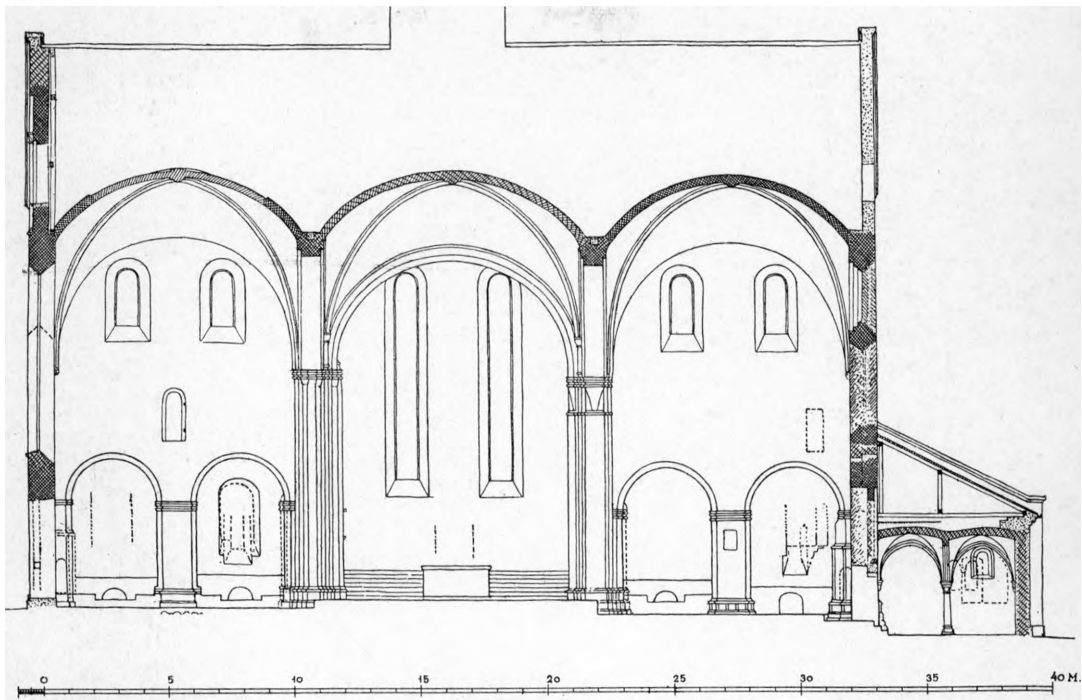

Fig. 6. Sorø. Tværnsnit af Korsskæring og Korsarme (S. 27, 30, 50) set mod Øst. 1:300.
Maalt af Charles Christensen 1933—35.

det endnu ses paa Opmaalingerne fra 1740'erne i Danske Vitruv (Fig. 25). Nu har alle Gavlene glatte Kamme, og den oprindelige Afslutning kan intetsteds konstateres. Nordgavlens Kamme støttes paa Siderne af meget kraftig profilerede Konsoller, som enten er oprindelige eller senest tilføjede i 1200'erne.

Efter Nordgavlen har Chr. Hansen rekonstrueret saavel Gavlen paa det helt ombyggede Kor som paa søndre Korsarm, der vistnok blev ødelagt ved Akademiets Brand 1813 (S. 49). Kirkens Vestgavl er derimod gammel, omend dens Udsmykning har en yngre Karakter end nordre Korsarms, idet Gavlfeltet er udmuret i Sildebensmønster; der ses dog ingen Forskel paa Stenene i dette og den underliggende Mur (Fig. 8). To tydelige Skraaliner viser, at Midtskibets Tag tidligere har haft et fladere Tagheld. Østkapellerne er nu samlede to og to under fælles Halvtage, men over deres Hvælvinger viser Skraaliner og Bjælkehullet til Tagværkets Aas, at de engang maa have haft hver sit Saddeltag, saaledes at Korpartiet set fra Øst har præsenteret sig med fem Spidsgavle (Fig. 5). Herimellem har der været smaa Skraatage, hvoraf Aftryk ses paa Korets Nordmur. Allerede i Middelalderen har man dog opgivet Spidsgavlene til Fordel for Halvtage, saaledes som det kan ses paa det nordligste af Kapellerne, hvor et Savskifte mod Nord betegner Skellet mellem den gamle

Gavlmur og den paamurede Gavltrekan, der ikke som Murværket forneden er i Forbandt med Korsfløjen, og hvis Sten er tykkere.

Foruden den Dør, der fra Trappeafsatsen i søndre Korsarm førte ind til Munkenes Sovesal, havde Kirken fem *Døre*: to i søndre Sideskib ud til Korsgangen (sml. Fig. 11, 14), der var forbeholdt Munkene og Lægbrødrene samt deres Arvtagere, Skolens Peblinge og de adelige Akademister, een i nordre Sideskibs Vestgavl (sml. Fig. 7, 8), ad hvilken i katolsk Tid Lægmandene og senere Byens Borgere havde Adgang til Kirken, samt to Norddøre, der førte ud til Kirkegaarden. Medens disse sidste endnu er i Brug, er de tre øvrige tilmurede, den vestre da den 1772 erstattedes med en Vestportal paa den nuværende Indgangs Plads, Korsgangsdørene ved søndre Sideskibs Omdannelse i 1820'erne efter Akademibranden. Rester af deres Stik var dog synlige henholdsvis i 1. og 8. Hvælvfag fra Øst, og ved de i 1933 foretagne Undersøgelser er saavel disse Døre som Vestdøren blevet delvis genaabnede. Medens de udvendig var stærkt ødelagte, stod de mod Kirkerummet forholdsvis velbevarede, og de har saa stor arkitekturhistorisk Interesse, at deres Tilmuring vilde have været uforsvarlig. I Konstruktion og Opbygning har de megen indbyrdes Lighed og udmærker sig navnlig alle tre ved at være søjleprydede *ind* mod Kirkerummet. Munkenes Dør, den østligste i Sydsiden, er samtidig med det omgivende Murværk og synes udvendig at have siddet i et een Stens Fremspring. Indvendig har den i den yderste Fals haft Trekvartsøjler med murede Skafter, der over de nu kun brudstykkevis bevarede Trapezkapitæler af Kridt fortsættes som en Rundstav omkring Bueaabningen, der har Helstensstik under et omløbende Fladskifte. To profilerede Kragsten af skaansk Sandsten har baaret en nu helt forsvunden Overligger, det murede Spejl ind mod Kirken har ligget i Flugt med deres Inderside. Senere, men allerede i romansk Tid, er i den meget brede Portal indmuret en lavere og smallere rundbuet Dør med tilsvarende Stik. Den anden Sydportal, Lægbrødrenes Dør (Fig. 14), har et enkelt Helstensstik og Kragsten af Tegl med den i Kirken vanlige Profil samt Halvstensmurede Søjler med Trapezkapitæler af sortglaseret brændt Ler, hvis Ornamentik er nær beslægtet med Udsmykningen af Kapitælerne paa Smaasøjlerne i Fjenneslevs Taarngalleri. Uagtet Portalen saaledes afgjort er »absalonisk«, er den dog ikke helt oprindelig. Ikke blot er den nemlig senere indsat i Muren, men umiddelbart vest for den findes en tredje Dør, der indvendig endnu fremtræder som en Halvstensblending i et Halvstens Murfremspring, som strækker sig helt hen til Vestgavlen. Selve Døraabningen er rundbuet, medens Indfatningens af to Halvstensstik og to Fladskifter murede Afdækning har et fladrundbuet Forløb. Selvom ogsaa denne Portal er indhugget gennem Muren, og selvom dens Murfremspring er en senere Paamuring, maa den dog være den ældste af de to Portaler. Meget hurtig er den imidlertid blevet lukket, og Tilmuringens

gamle Murværk viser Rødkalkning og malede Fuger. Forudsat at Absalons Klosterbygning har haft samme Udstrækning som det senere kendte Kloster, er Forklaringen da ogsaa ganske lige til. Danske Vitruvs Grundplan af det i 1740'erne af Thura moderniserede Kloster¹⁰ viser nemlig, at Vestfløjens Østmur har dækket Dørhullet, et af de ikke ganske faa Beviser paa, at Kirken maa være opført før Klostret.

Ogsaa den meget høje Vestportal i nordre Sideskib, der er samtidig med det omgivende Murværk og udvendig har siddet i et Fremspring, har indvendig haft murede Trekvartsøjler med omløbende Rundstav. I Modsætning til de to andre Portaler er Søjlerne imidlertid ikke ført helt ned til Gulvet, men staar paa et med Karnisprofil og Rundstav afsluttet Murfremspring 117 cm over nuværende Gulvhøjde. Saavel Trapezkapitælerne som Baserne er her af Kridt; de sidste er formede som Tærningkapitæler, af hvilke det ene har høje Hjørneblade. Spejlet er ødelagt af et i 1770'erne indsat stort, spidsbuet, nu normaliseret rundbuet Vindu. Senere i Middelalderen er Portalens Døraabning bleven indsnævret ved Opførelsen af en een Stens Mur op til de smigede Karmsider (sml. Grundplanen, Fig. 4).

Af de to Døre ud til Klosterkirkegaarden sidder den ene vestlig i nordre Sideskib, den anden i nordre Korsarms Gavl. Sideskibsdøren, der paa Opmaalingen i Danske Vitruv er rundbuet, er nu helt ombygget, bred og fladbuet, hvorimod Korsfløjsdøren staar velbevaret. Den er sikkert oprindelig, uagtet den sidder skævt i Gavlmuren; Stikket er rundbuet, udadtil Helstens, indadtil Halvstens med omløbende Fladskifte. Ogsaa denne Dør er usædvanlig høj og smal, nemlig 4,06 m høj mod en Bredde af 1,64 m i udvendigt Maal. Spejlet er til under Vederlagshøjde udmuret med gamle og nye Munkesten. I de svagt smigede Karmsider, der udadtil har afrundede Hjørner, er udsparet to Stængebomhuller, det ene 78 cm dybt. Foran Døren ligger en halv Møllesten.

Til de oprindelige Døre hører ogsaa en lille Dør over Pillen mellem de to nordre Korsarmskapeller (sml. Fig. 6), den har ført ud til Tagrummet mellem Kapellernes Spidsgavle (sml. S. 25). Om Dørene i søndre Korsarms Gavl se S. 42.

Vinduer. Søndre Sideskibs Mur var indtil Akademiets Brand 1813 helt dækket af nordre Korsgang, og bortset fra Vestgavlen er Vinduerne her først indsatte 1825¹¹ og senere delvis romaniserede, med skraa Smige mod Kirkerummet. Et højt i 2. Fag fra Vest siddende, rundbuet og stærkt smiget Vindu (sml. Fig. 11) maa derfor ligesom den vestligste af Syddørene være ældre end det 1813 brændte Kloster, hvis Vestfløj sprang frem foran Kirkens Gavl. Nordre Sideskib og Høj kirkens to Langmure har et Vindu i hvert Fag, dog mangler Vindu i Sideskibets vestligste Fag, og begge de vestligste Højkirkevinduer er nu blændede. De er alle oprindelige, men stærkt ommurede i ny Tid

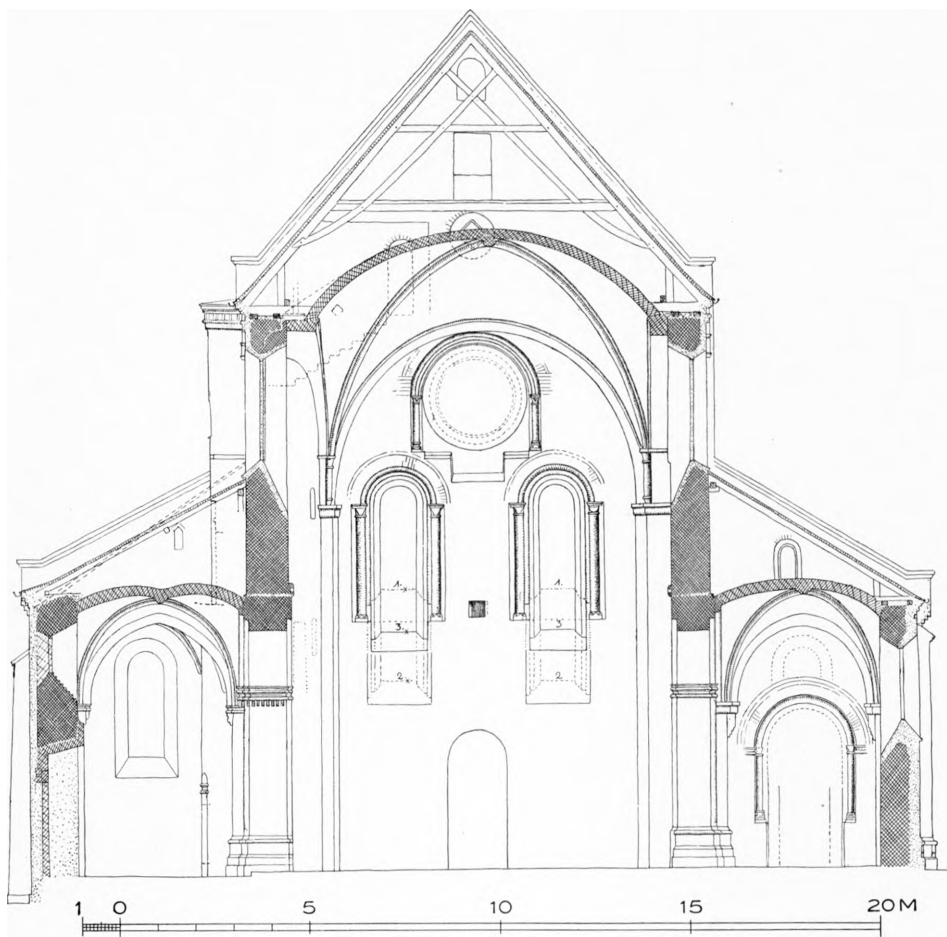

Fig. 7. Sorø. Tværsnit af Midtskibets og Sideskibenes Vestfag (S. 26, 29, 51), set mod Vest; Side skibsportalen delvis rekonstrueret. 1:200. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

— alle Stikkene er saaledes nye — og staar nu som romanske Normalvinduer med skraa Smige og Saalbænk. Stærkt afvigende er derimod Vinduerne i Højkirkens østligste Fag. Saavel mod Nord som mod Syd er der her i Fagets vestre Del et tæt sammenstillet Dobbeltvindue, hvoraf dog kun det vestligste er aabent; det østre staar udvendig som Blænding, medens det indvendig kun anes. Det er sikkert tilmuret ved Skibets Overhvælning, idet Hvælvingspillen overskar det. Enkeltudformningen af de to Sæt Vinduer er forskellig mod Nord og Syd og karakteristisk nok rigest mod Nord (Fig. 5, 9). De adskilles her udvendig ved et skarptkantet Led og har saavel udvendig som indvendig i Smigens Fals en kraftig Rundstav, der i Vederlagshøjde løber ned paa hul-kantede Kragsten; herunder fremtræder Rundstaven som en Søjle af Ringsted-Karakter med Hjørneknops-Kapitæl og -Base. Indvendig skimtes over Sammen-

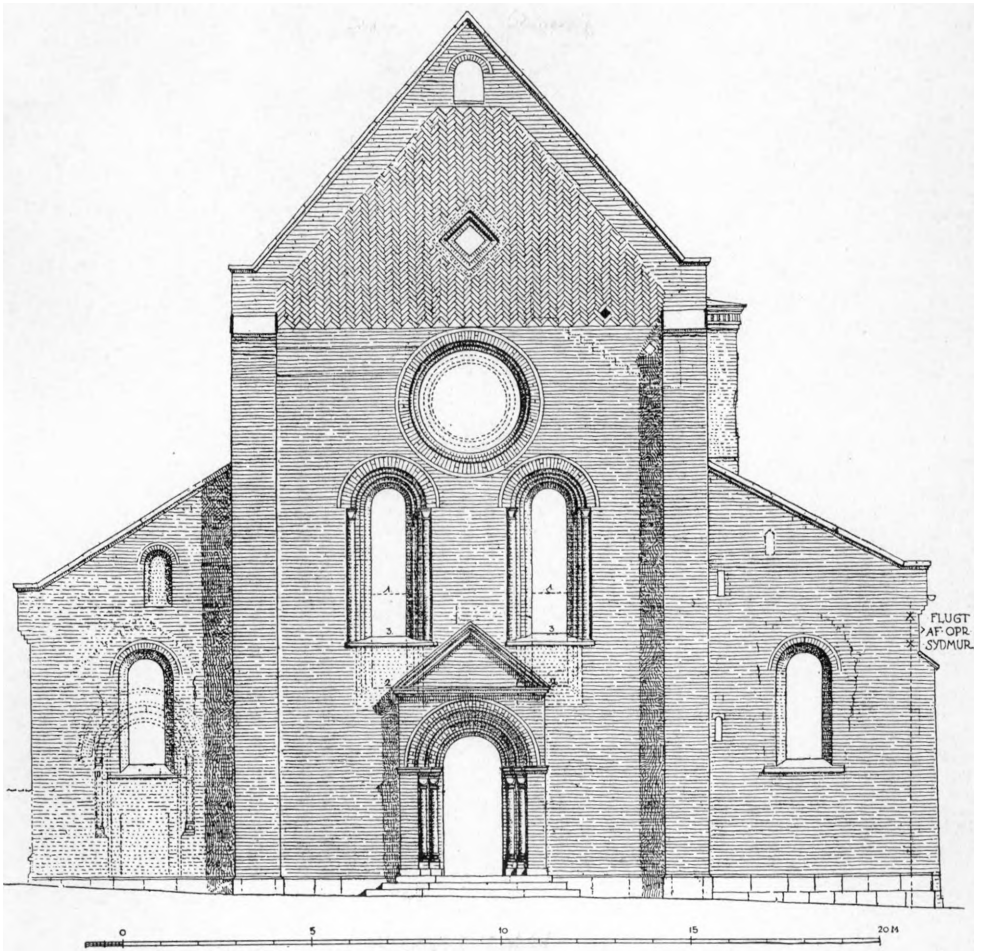

Fig. 8. Sorø. Vestgavl (S. 25, 26); med den rekonstruerede Sideskibsportal indtegnet. 1:200.
Maalt af Charles Christensen 1933—35.

stødet mellem de to Vindusstik en ejendommelig Prydelse: en lille Dværg-halvsøjle, der staar paa den adskillende Halvsøjles Kapitæl. Sydvinduet er indvendig muret paa samme Maade, blot er Kapitælerne her almindelige Trapezkapitæler ligesom forøvrigt et af de nordre. Udvendig er de dekorative Led derimod meget forenkled, indskrænkede til, at Vinduerne adskilles ved en Halvstenspilaster med Kragbaand, medens Falsens mellemste Led er afrundet. Medens Nordvinduerne har det almindelige romanske Normalstik, findes mod Syd et Helstensstik med Fladskifte, der begge løber af paa Kragbaand.

Skibets Vestgavl (Fig. 7—8) har øverst et stort cirkulært Vindue, en Rose, og derunder to store rundbuede Vinduer, der antagelig ret tidlig er blevet forlængede nedefter, men den nederste Del af Forlængelsen er senere atter

blevet tilmuret. Udvendig har disse udenom Smigen et afrundet Led og en kraftig Rundstav, hvis lodrette Parti ligesom paa Skibets Dobbeltvinduer virker som en Søjle med Trapezkapitæler af Kridt. Begge disse Motiver gentages paa Vinduernes Inderside. Ogsaa her er Kapitælerne af Kridt og trapezformede, med Undtagelse af det nordre, der er et Tærningkapitæl; Baserne er simple, med Hjørneblade. Indvendig har Rosen omkring Smigen en retvinklet Fals, der dog paa den nederste Halvdel ikke følger Smigen, men er ført lige ned, saaledes at Vinduet kommer til at sidde i en stor rundbuet Blænding. I Falsen to Rundstave, der løber ned paa Smaasøjler, hvis Skafter er af Granit, medens Baser og Kapitæler antagelig er af Kridt. De første har Form som et Tærningkapitæl, de sidste nærmest som et Trapezkapitæl, hvor de afskaarne Hjørner dog har store spidse Blade i Relief, et Træk der tyder paa en yngre Tid. Udvendig gentages Profilerne udenom Smigen, men her er de nu helt omløbende. Medens Rosens øverste Del har gammelt Murværk, er den underste Del nymuret, hvad der ogsaa falder i Traad med, at Rosen i Danske Vitruv er vist som et bredt rundbuet Vindu.

Korsarmene, der mangler Undervinduer, har saavel i Øst- som i Vestmurene to højtsiddende Vinduer af samme Type som Midtskibets, men ikke helt flugtende med disse og af forskellig Højde, idet Vestvinduerne er afblændede forneden. Nordre Korsarm har desuden i Gavlen to meget slanke Vinduer, omtrent tre Gange saa høje som de andre; efter det tilstødende Murværk at dømme synes de dog først i senere Tid at være forlængede nedefter, medens de oprindelig vistnok har været jævnhøje med Sidevinduerne. Søndre Korsarm (sml. Fig. 11) har højt oppe i Sydveggen en stor Rundblænding, beslægtet med Vestgavlens Rose, idet der mellem dens skraa Smig og retvinklede Fals er indlagt en Rundstav; under den skimtes gennem Hvidtningen Konturerne af to nu helt tilmurede Vinduer, hvis rundbuede Stik nogenlunde flugter med Sidevinduernes Underkant, men hvis Højde ikke kan afgøres. De maa meget tidlig været blevet blændede, da saavel de som Rosen har været dækkede af den østre Klosterfløjs Tag, hvis forskellige Tagflugter endnu kan anes gennem Spor paa Murens Yderside. Disse Spor maa nemlig være gamle, da Klosters Østfløj efter Thuras Ombygning havde afvalmet Tag ind mod Kirken. Ligesom den tilmurede Dør og det lille blændede Vindu i søndre Sideskibs Vestende viser de altsaa, at Kirken ikke blot har været opført før Klosteret, men ogsaa planlagt uden Hensyn til dette. Østkapellerne mangler nu Vinduer, men har oprindelig mod Øst hver haft et lille smiget Vindu, der senere er blevet udvidet (sml. Fig. 6).

Kirkens *Indre* falder i en Række tydelig adskilte, indbyrdes med rundbuede Aabninger forbundne Afsnit: Koret, der nu praktisk talt er en Nybygning og fra hvilket der derfor foreløbig skal ses bort, Korsskæringen, de to

Korsarme med Sidekapeller, Midtskibet, Sideskibene og det lille Nordkapel. Ligesaa klart og fast det strengt regulære Anlæg er gennemført i Hovedtrækkene, ligesaa lunefuldt skiftende er det i alle Enkeltheder, hvori Motiver af norditaliensk (lombardisk) og fransk Herkomst mødes med hjemlige danske. Det er som Bygmesteren havde staaet vaklende og prøvende uden nogensinde at kunne slaa sig til Taals med de Resultater, han rent empirisk havde naaet.

Allerede i Kirkens centrale Parti: *Korsskæringen* kommer denne Usikkerhed til Orde, idet dens fire stærkt leddelte Piller er forskelligt udformede (Fig. 13). Djærvest og kraftigst virker den sydøstre, der — for blot at holde sig til Hovedleddene — nu paa de to frie Sider har en svær Halvsøjle med Trapezkapitæl, hvorimod den nordøstre paa begge Sider har et Bundt af tre Halvsøjler, af hvilke de to yderste, mest smækre har Trapezkapitæler med afrundede Hjørner, den midterste og sværeste, der er indsnævret foroven, derimod i Stedet for Kapitæl en simpel Vulst. Undersøgelsen i 1933 godtgjorde, at paa begge disse Piller var Profilet oprindelig ogsaa gennemført paa den mod Kapellerne vendende, nu glatte Side. Den sydvestre Korspille har en Dekoration af to slanke, tætsammenstillede Halvsøjler, som nu kun er bevarede paa dens østre Side, medens den paa de andre dels er afhugget dels skjult af den senere indbyggede Hvælvings Gjordbuepille. Endelig har den nordvestre Pille kun en enkelt jævnsvær Halvsøjle, formet som den ligeoverfor staaende paa Østpillen. Derimod skyldes det en senere Ombygning, at Buen til Midtskibet er spids, ikke som Buerne til Korsarmene og Koret rundbuet. Disse har retkantede False og i Vederlagshøjde det Kragbaand, der saa at sige træffes paa alle Buer og bærende Led i Kirkens ældste Anlæg, sammensat af to Rundstave med mellemfaldende Hulkehl og afsluttet øverst med en hulet Skraakant.

Østkapellerne, hvis Skillemure er opført senere end Østmuren, har mod Korsfløjene en rundbuet Arkade med retvinklet Fals. Buerne bæres af en firkantet Midtpille og Halvpiller mod Væggene, der alle har haft en Sokkel med Smaastave formet som den tidligere beskrevne Ydersokkel (S. 21), men nu borthugget ved de to Nordkapeller. Ogsaa her er der Forskel i Enkelthederne. At Vægpillen i det nordligste af Nordkapellerne kun har een Rundstav i Kragbaandet, siger ikke saa meget. Mere iøjnefaldende er det, at den søndre af Sydkapellets Vægpillar fra først af har været anlagt ganske forskellig fra de øvrige. Den er baade adskillig bredere og har paa begge Sider lodrette Rundstave. Da Bygmesteren imidlertid var naaet op til omtrent $\frac{3}{4}$ af Pillens Højde, har han forladt sin første Idé, gjort Pillen smallere og glat og simpelthen formidlet Overgangen ved en Rundstav og en Skraakant (Fig. 16). En lille rundbuet, een Sten dyb Niche paa Pillens Inderside for-

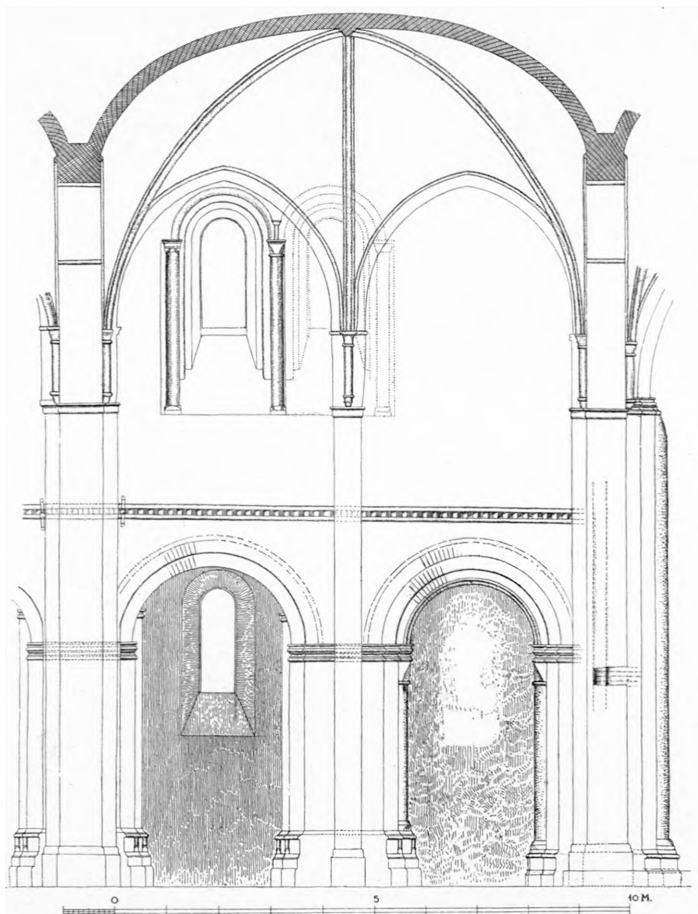

Fig. 9. Sorø. Skibets to østligste Arkader (S. 28), set mod nordre Sideskib. 1:150. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

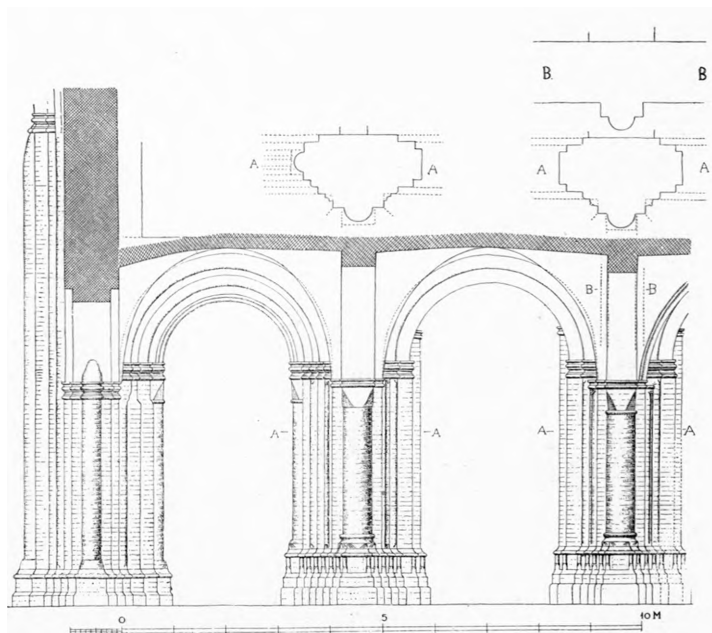

Fig. 10. Sorø. De samme Arkader (S. 34), set fra nordre Sideskib.
1:150. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

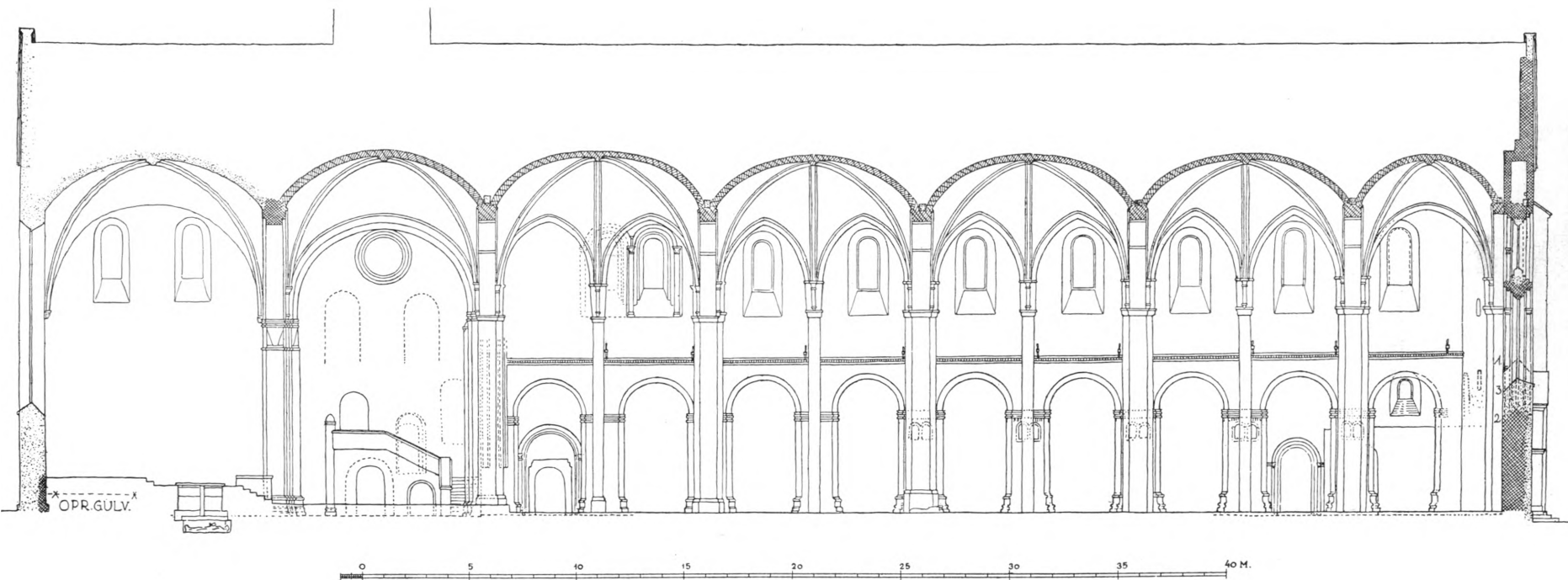

Fig. 11. Sorø. Længdesnit (S.26, 27, 30, 50, 79), set mod Syd, med de delvis rekonstruerede Portaler indtegnet. 1: 300. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

klarer muligvis det irregulære Anlæg. Nichen maa have tjent som Piscina (Vadskekumme og Afløb) og en ganske lignende fandtes 1933 ved Udhugning i den tilsvarende Pille i det nordre af Nordkapellerne, hvor løstfundne Sten desuden kunde tyde paa, at ogsaa denne Pille havde været smykket med Smaastave. I det tilstødende Kapel fandtes paa Syd væggen en smukt muret, 53 cm dyb, rundbuet Niche med Fals, og i alle disse tre Kapeller sad der paa Nord væggen en lille firkantet Niche eller udhugget Felt. Endelig afdækkedes i det sydligste Kapels Sydmur Falsene af en sikkert senere indbygget Dør. I det fjerde af Kapellerne var alle Spor udslettede ved dets Omdannelse til den Reitzensteinske Begravelse.

Midtskibets Vægge har i deres halve Murhøjde et fremspringende Savskifte indfattet af to halve Rundstave. Bortset fra det smalle vestligste Sideskibsfag, der helt er adskilt fra Midtskibet, staar dette i Forbindelse med Sideskibene ved ni høje, rundbuede *Arkader* med svære Piller, som antagelig af Hensyn til Korstolene har ganske glat Forside; lignende Arkader forbinder Sideskibene med Korsarmene. Variationen naar her sit Højdepunkt, og er end Arkadernes og Pillernes Bredde og Højde naturligvis den samme, har Bygmesteren forøvrigt givet sin Fantasi frie Tøjler. Navnlig gælder dette nordre Sideskib, hvor allerede Arkaden til Korsfløjen saa at sige slaar Tonen an. Medens dennes Nordside er ganske ligetil, har den søndre en Halvsøjle, der dog efter at være naaet op over Vederlagshøjde skrumper ind og forløber i Buen. Muligt er det jo, at man i den skal se Begyndelsen til Korsskæringspillens Profil. Mod Midtskibet har Arkadebuerne en Fals, retkantet undtagen i den nordøstre Arkade, hvor den er afrundet. Svarende til Østfagets Dobbeltvindue har man i det hele givet denne Arkade en langt rigere arkitektonisk Udsmykning end de øvrige (Fig. 9 og 15). Medens disse ellers har glatte Sider i selve Aabningen, er Buens Underside her smykket med en trekløverformet Rundstav, der til hver Side løber ned paa en Halvsøjle med muret Trapezkapitel og Base, hvis smukke Hjørneblade er skaarne i Tegl; besynderligt nok ligger deres Sokler dog ikke i samme Højde, ligesom de er forskelligt udformede. Allerede ved den næste Arkade har man imidlertid opgivet denne rigt og kraftigt virkende Udsmykning og indskrænket sig til at ville give denne og de to nærmest følgende Arkader endnu en Fals. Men da man naaede op over Vederlagshøjde, gennemførtes den dobbelte Fals alligevel ikke i Buen; man foretrak den klarere og enklere Virkning, og for at blive den paabegyndte Fals kvit lod man den en god halv Meter over Vederlagshøjde løbe af mod Buen med en Rundstav og en hulet Skraakant, saaledes at den i disse tre Fag kommer til at virke som en Art Lisen.

Mod Midtskibet har de nordre Arkadepiller kun en hulet Skraakantsokkel, mod Sideskibet (Fig. 10 og 15) derimod en stærkt leddelt, høj og anselig Sokkel

i to Afsæt. Den underste, 4 Skifter høje Del afsluttes med et afrundet Skifte, den øverste har for de fem østligste Pillers Vedkommende de fra Kirkens udvendige Sokkel kendte Smaastave i Hjørnerne; paa 4. og 5. Pille findes de tillige paa de mod Arkaden vendende Sider, derimod mangler de helt paa de tre vestligste Piller. Som Bærere for Sideskibshvælvenes Gjordbuer og Ribber er der paa alle Sokler opført Halvsøjler eller Halvsøjlebundter med murede Trapezkapitæler og Baser med Hjørneblade, nemlig — regnet fra Øst — een Halvsøjle ved 1.—3. og 6.—8. Pille og tre Halvsøjler ved 4. og 5. Pille. Oprindelig har Systemet dog været planlagt endnu rigere, idet Baserne paa de førstnævnte seks Sokler viser, at de har skullet bære et Bundt af tre Halvsøjler, paa 4. og 5. Pille endog et Bundt paa fem Halvsøjler.

I søndre Sideskib er Forholdene baade mere ensartede og mere enkle. Ogsaa her har den østre Arkade dog oprindelig været rigere end de andre. Som baade Spor i Murværket og ældre Opmaalinger viser, har den været udformet — eller planlagt — i Analogi med den tilsvarende Arkade mod Nord og haft to Rundstave, ligesom Buen ind til søndre Korsarm har været smykket paa lignende Maade. Nu indskrænker Forskellen sig til, at den ind mod Sideskibet har faaet en ekstra, afrundet Fals, der tilmed mod Vest allerede standser ved Pillens Kragbaand. De to følgende Piller er ganske enkle, men fra den

4. Pille har man under Kragbaandet saavel mod Arkadebuen som mod Hovedskibet indskudt et nyt dekorativt Led bestaaende af en Række korte, lodrette Rundstave, hvorunder der ind mod Midtskibet anbragtes en lille rundbuet Dobbeltblænding adskilt ved en Dværgsøjle (Fig. 12). Nu er denne kun synlig paa 5. og 7. Pille, men skjules ellers af de senere indbyggede Hvælvingers Gjordbuepillers. Mod Midtskibet har Pillerne i hvert Fald nu ingen Sokkel, paa de øvrige Sider derimod en Sokkel, der svarer til 4. og 5. Nordpille, men er to Skifter lavere. Kun de tre østligste Piller har mod Sideskibet en svær Halvsøjle med Trapezkapitæl, men i Stedet for Base et tromleformet Fodstykke; paa de øvrige er Halvsøjlen erstattet af en muret Konsol (Fig. 17).

Langt mærkeligere end den Vekslen i de rent dekorative Motiver, der navnlig gør sig gældende i nordre Sideskib, er dog et Forhold, som kom for Dagen i 1933. Det viste sig nemlig ved Udrensning af det Murgrus o. l., der havde fyldt Hvælvingernes »Lommer«, at man i det mindste delvis havde fortsat Arkadepillernes vigtigste bærende Led op over Sideskibenes Hvælvinger og først standset et Stykke under et Tilbagespring i Høj Kirkemuren, der ligger i Højde med det tidligere omtalte Savskifte. Mod Nord var Forholdene særlig tydelige ved den 3. Pille fra Øst, hvor den øverste Del af Halvsøjlen endnu stod velbevaret, noget smallere end den tilsvarende Pille i Kirkerummet (Fig. 21). Men ogsaa ved flere andre Piller (Nr. 2, 4 og 5) godtgjorde afhugne Sten og krumme Sten, indmurede i Hvælvingerne, at det samme maatte have

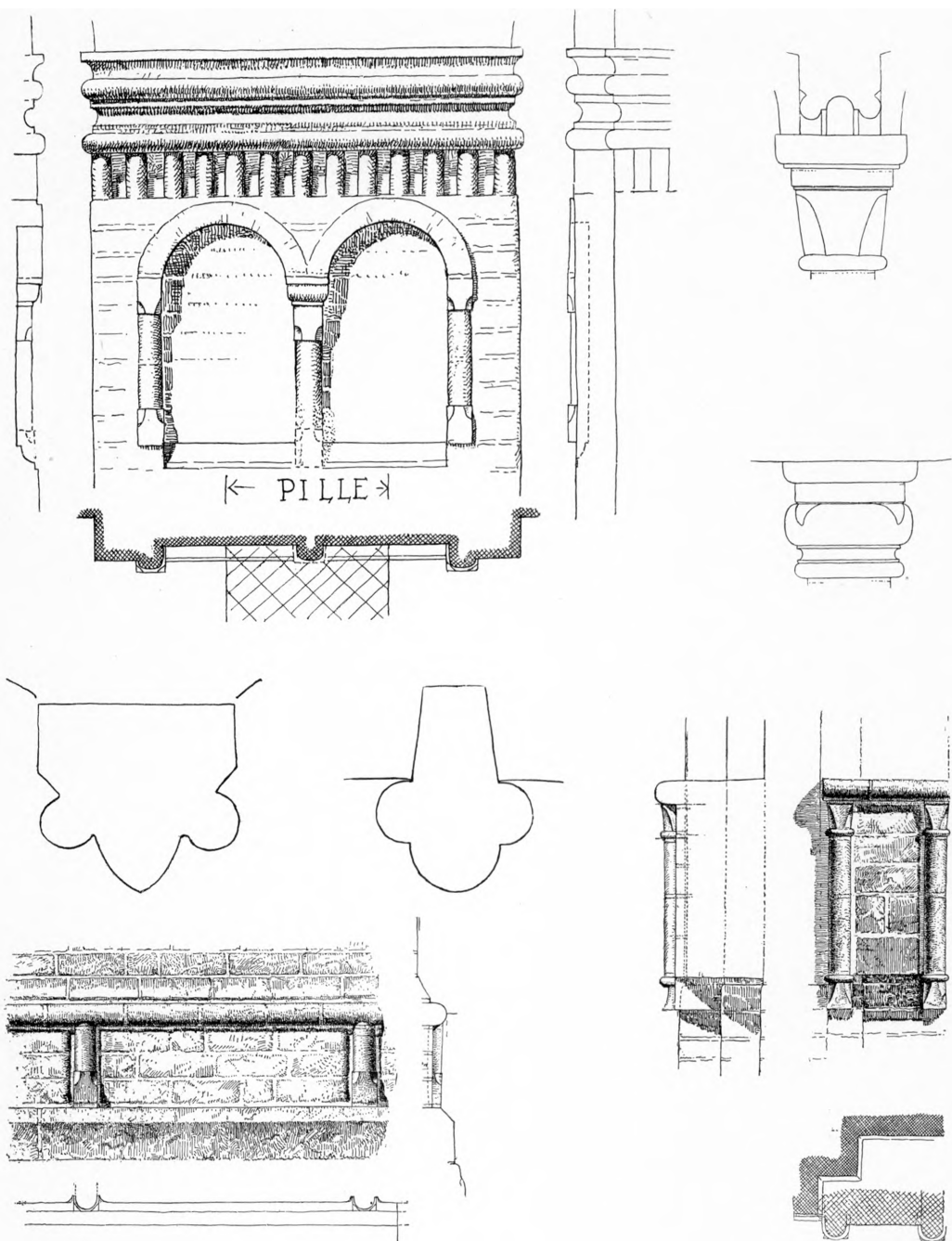

Fig. 12. Sorø. Enkeltheder af Murværk. 1:25. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

- Foroven: t. v. Dobbeltblending paa Skibets Arkadepiller (S. 35); t. h. Kapitæl og Base i Ramel-Sehesteds Kapel (S. 44).
- I Midten: To Ribbeprofilsten (NB. 1:10), den t. v. er benyttet i Friisernes Kapel (S. 46) og Høgernes Kapel (S. 42), den t. h. i Kirkens Hvælvinger (S. 38, 46).
- Forneden: t. v. oprindelig Sokkel paa nordre Korsarms Vestside (S. 21); t. h. »Piscina«(?) i Friisernes Kapels Sydøsthjørne (S. 46).

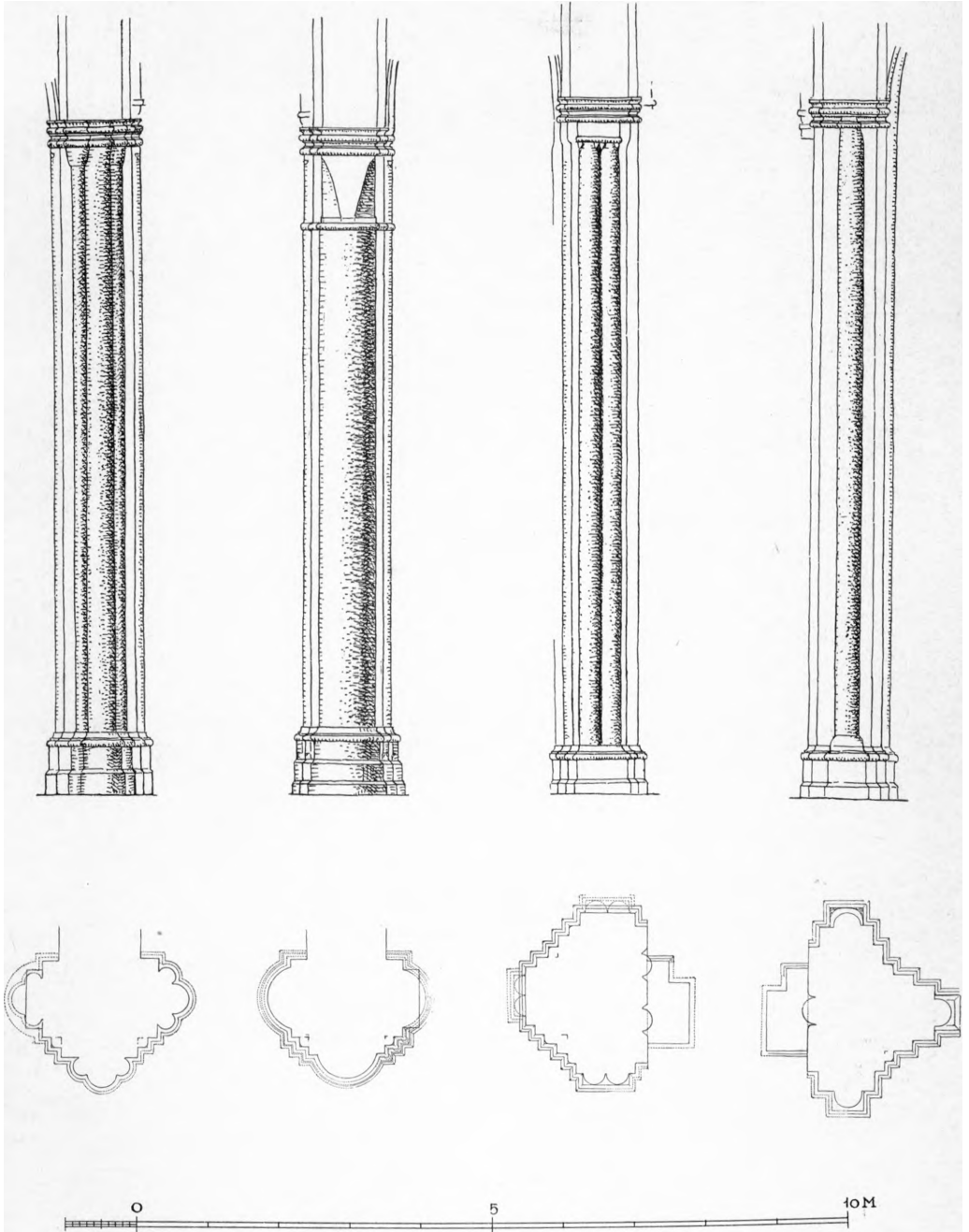

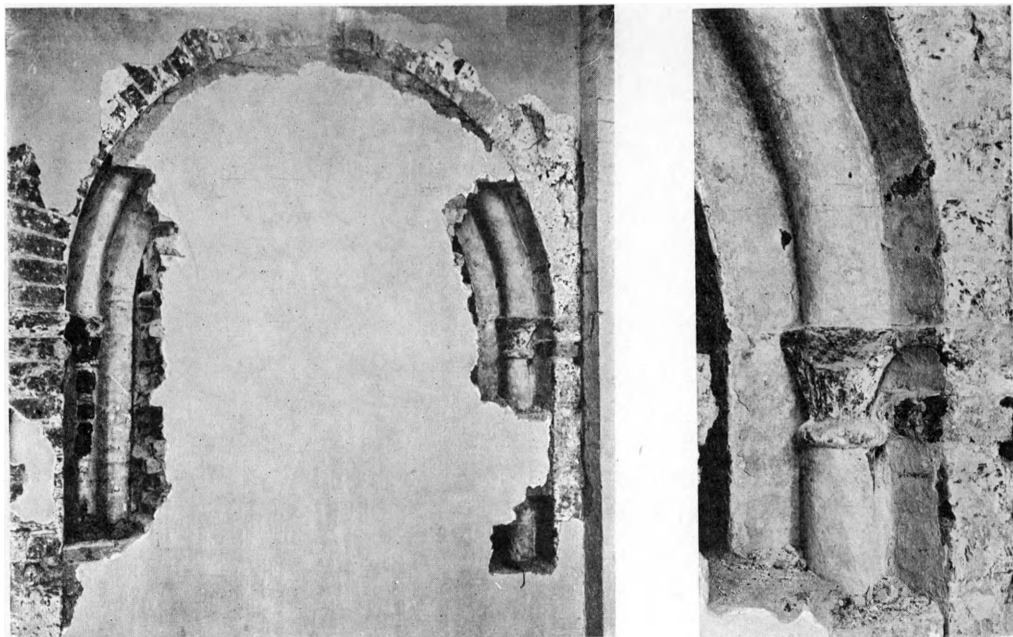
Fig. 13. Sorø. Korsskæringens Piller (S. 31). Fra venstre: den nordøstre og sydøstre, begge set fra Vest; den sydvestre og nordvestre, begge set fra Øst. 1:100. Maalt af Charles Christensen 1933—35.

været Tilfældet. I søndre Sideskib stod det firkantede Fremspring endnu over den østligste Pille, medens selve Halvsøjlen var afhugget. Ved Pille 3—5 havde man derimod indskrænket sig til et enkelt lisenagtigt Fremspring (Fig. 3).

Hvælvinger. Nu har hele Kirken Hvælv, men i hvert Fald Midtskibets er bevislig senere indbyggede, saaledes at dette oprindelig har haft fladt Loft. Derimod er det givet, at man fra første Færd har haft i Sinde at hvælve Sideskibene. Det fremgaar klart af de i een Støbning murede Pillesokler, hvis hele Grundplan viser, at de har været beregnet til at optage Hvælvingernes bærende Led, og godtgøres yderligere af, at nordre Sideskib udvendig har Støttepiller, der er samtidige med Muren. Alle Hvælvingerne er Helstens, de to østligste i nordre Sideskib er Grathvælv uden Ribber, samtlige øvrige har trekloverformede Ribber bestaaende af tre Rundstave, hvoraf den midterste er den største. Egentlige Skjoldbuer findes kun i nordre Sideskibs 7.—9. Hvælvfag, hvor Arkadebuen har faaet en Paamuring af noget vekslende Tykkelse, der følger Høj kirkemurens Skævhed og i 9. Arkade er erstattet med et afrundet Skifte. Gjordbuerne, hvis Kragbaand kun bestaar af to Led: hulet Skraakant og Rundstav, er overalt spidse. Mod Højkirken løber de ned paa Halvsøjlerne eller, hvor disse som ved søndre Sideskibs fem Vestpiller mangler, paa en muret Konsol med tre afrundede Led. Paa Ydervæggene bæres de af lignende, men mere enkelt formede Konsoller, som mod Nord er af Granit og sidder paa lisenagtige, kun $\frac{1}{2}$ Sten fremspringende Piller. Alene den næstvestligste Gjordbue i nordre Sideskib bæres af en virkelig Murpille med en Sokkel som den ligeoverfor staaende Arkadepille.

Den Omstændighed, at Gjordbuernes og Ribbernes bærende Led paa Arkadepillerne har et Kragbaand, der baade er enklere og navnlig sidder lavere end Arkadernes, kunde tyde paa, at Hvælvene er senere indbyggede, ligesom den nysnævnte »Forlængelse« af Halvsøjler og Lisener maa opfattes som Bevis paa, at man havde tænkt at anbringe Sideskibshvælvene højere. Hvorledes det nu end forholder sig hermed, synes samtlige Hvælvinger dog at være opførte før Branden omend til forskellige Tider. At Arbejdet har varet længe, har man et Bevis paa over søndre Sideskibs Hvælvinger. Her har nemlig flere af Lisenforlængelserne faaet paamuret smaa, tagformede Afdækninger, der er vel bevaret ved den fjerde Pille fra Øst (Fig. 22), og antagelig kun kan forklares ved, at Sideskibet en Tid lang har staaet med aaben Tagstol, i hvilken Mellemtid man da af æstetiske Grunde har givet Lisenstumperne en pyntelig Afslutning.

Ældst — antagelig før 1200 — er de to nysnævnte ribbeløse Hvælvinger i nordre Sideskib. Af de andre Hvælvingers Konstruktion lader sig derimod intet slutte, Ribbeprofilet er saaledes det samme som i Høj kirkens først efter 1247

P. N. 1933

Fig. 14. Sorø. Søndre Sideskibs Vestportal (S. 26). Helhed og Enkelthed af det fremdragne Inderparti.

indbyggede Hvælv (Fig. 12). Den Omstændighed, at der ikke blot over de to østligste Hvælvinger men ogsaa over de to næstfølgende er fundet talrige Klumper af smeltet Tagbly, taler dog for, at de er ældre end Branden 1247. Og yderligere støttes dette ved, at Højkirkens Mure foruden hælder ind efter, svagt mod Syd, stærkt mod Nord og desto stærkere jo mere man nærmer sig den foran (S. 17) omtalte Sætning i Murværket, et Forhold der kun synes at kunne forklares ved Hvælvingernes Tryk. Hvad Sydsiden angaar, leder den stærke Forvitring af Højkirkens Mure over 1.—4. Sideskibsfag mod Syd, og navnlig da over 2. og 3., uvilkaarlig Tanken hen paa, at der her har været Hvælvinger, paa hvilket det nedstyrtende Tagtømmer har brændt som et Baal. Men ganske vist synes de i saa Fald at være bleven ommurede, da Kappernes Sten ikke viser Spor af Forvitring, ligesom der her ikke er fundet Bly. Det samme maa ogsaa gælde de vestligste Hvælvinger i nordre Sideskib. Den ovenfor omtalte aftagende Tykkelse i deres Skjoldbuer forudsætter jo netop, at Muren har hældet ind efter, da de opførtes, og endvidere er de murede paa anden Maade end de østligere.

Ligesom Korkapellerne fra første Færd har haft Tøndehvælv, af hvilke de to sydligste er ommurede i ny Tid, maa de to Korsfløjes Hvælvinger tilhøre Tiden før Branden. Overdelen af den nordre er ommuret, men alligevel kan det tydelig ses, at den nøje har svaret til den søndre. Begge er de Helstens og murede i Ring, med meget lidt indskaarne Kapper, der ikke har Skjold-

buer (Fig. 19). Den trekløverformede Ribbe har samme Profil som Sideskibenes og løber i Yderhjørnerne ned paa Kridtkonsoller formede som Kvindehoveder med langt nedhængende Haar, sikkert gamle trods deres Ensartethed. Mod Korsskæringen løber Ribberne, retkantet eller afrundet, ned paa en Fals i Pillerne. Om Koret oprindelig har været hvælvet, vides ikke, men da Korsskæringens Hvælving baade i sin Konstruktion og i sine dekorative Enkeltheder slutter sig nøje til Skibets, ser det ud som Kirken i Lighed med flere franske Cistercienserkirker har været planlagt med fladt Loft i hele det egentlige Langhus, medens kun Sideskibe og Korsarme har været hvælvede¹².

Blandt andet ud fra det Faktum, at Kirkens Vestmur og den vestlige Del af Højkirken har en større Murtykkelse, har man ment at kunne slutte, at Kirken — forøvrigt i Strid med Ordensreglerne — oprindelig har haft eller skullet have et *Vesttaarn*, der er blevet ødelagt ved Branden¹³. Dette er dog sikkert aldrig bleven opført. Derimod viser et o. 1570 malet Billede af Klostret, der kendes gennem en Tegning (Fig. 23) af Abildgaard i Nationalmuseet, at Kirken dengang havde en høj *Tagrytter* eller snarere et Spir over Korsskæringen. Sandsynligheden taler for, at Kirken fra første Færd har haft en saadan Prydelse, og naar det herimod kan gøres gældende, at der ikke i Sorø som i andre Cistercienserkirker er en muret Trappe fra Korpartiet til Tagrummet¹⁴, maa det ikke glemmes, at der andetsteds i Kirken, nemlig i søndre Sideskibs Vestende, ligger en saadan Trappe, der helt eller dog for største Delen gaar tilbage til romansk Tid, og ad hvilken der altsaa har været let Adgang til Tagrytteren over Skibets flade Loft.

Trappehuset, der skyder sig ind i Midtskibet, er saavel indvendig som udvendig (Fig. 1) rundt undtagen mod Sideskibet, hvor Indgangen er gennem en lille rundbuet Dør, over hvilken der er muret et vandret Baand af to Rundstave med mellemfaldende Hulkehl. Herfra fører en ganske kort tøndehvælvet Gang ind til selve Vindeltrappen, der har svær rund Spindel, muret af Formsten, og dækkes af en Tøndehvælving; gennem Vestgavlen skærer den sig dog op som en ligeløbet Trappe med fladt Loft. Den faar Lys gennem smaa Spalter, udadtil rundbuede, indadtil for de tre nederstes Vedkommende afdækket med en Kridtstensplade, medens den fjerde har rundbuet Stik; foroven er der to rhombeformede, nu blændede Glugger. Rundbuede Døre fører ind til Lofterne over Side- og Midtskib; den førstes udmurede Spejl har en vandret Rundstav noget over Vederlagshøjde. Den nederste Del af Trappen, der helt er bygget af riflede Tegl, er som tidligere nævnt ganske fortræffelig muret, medens den øverste, ligeløbende Del er mere sjusket; antagelig er det hele dog i een Støbning.

Munketrappen i søndre Korsarm (Fig. 18) er ikke muret i Forbandt med Kirken og altsaa senere indbygget, men dog endnu helt romansk i sin Karakter.

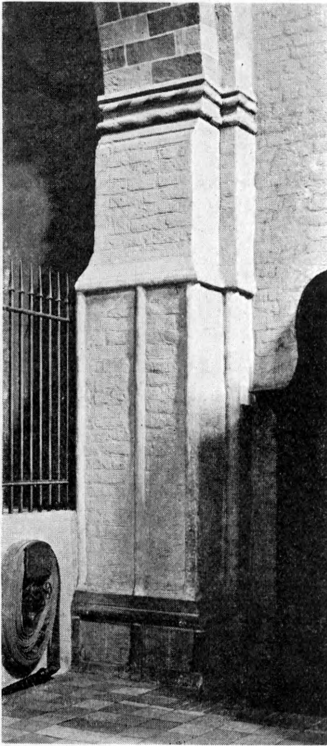

Fig. 15. Sorø. Nordre Sideskibs første Arkadepille (S. 34), set fra Nordøst.

M. M. 1915

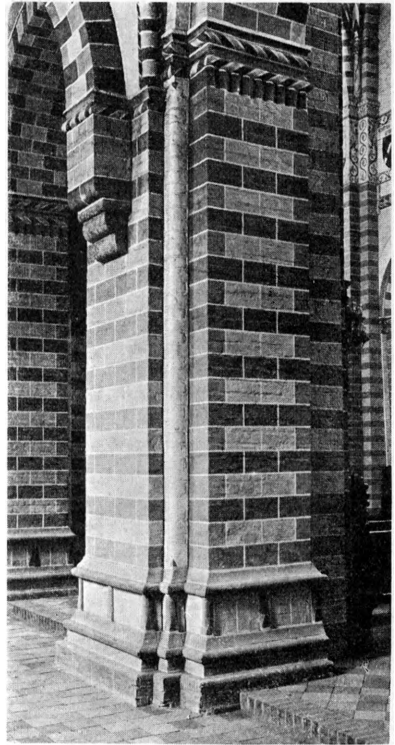
Den er paa to lige Løb med høje, murede Vanger, af hvilke den søndre foroven er svagt udkraget, og afsluttes med en Repos. Saare virkningsfuld er den af riflede Sten murede Søjle i Trappens sydøstre Hjørne, hvis Tromlebase har Rundstav og Hulkehl, ligesom den ægformede Top hvormed Søjlen ender. Toppen er nymuret ligesom Vangernes Afdækning, men gengiver antagelig ældre Former. Navnlig paa Trappens øvre Løb er Trinene lagte med stærkt slidte og sikkert meget gamle, store, røde Lerfliser i flere Størrelser, nogle maaler o. 40 x 40 cm, andre 22 x 33 cm. Fra Reposen fører en rundbuet Dør ind til Loftet over den bevarede Rest af Klosters Østfløj, hvor fordum Dormitoriet (Sovesalen) laa. Døren er samtidig med Trappen og har mod Kirken et dobbelt Halvstensstik, hver med et overliggende Fladskifte, men er ødelagt ind mod Klostret. En nu tilmuret, stor, fladbuet Dør vestlig i samme Mur stammer sikkert fra Ridderakademiets Tid i 1600'erne. Ulige større Interesse har derimod en tredje, mellem dem siddende, sikkert oprindelig Dør, hvis Stik og Rester af Spejl er synlig mod Loftet (Fig. 20). Stikket er Helstens rundbuet, medens selve Døraabningen synes at have været afsluttet med et tagformet Spærstik. Dørens Underkant har ligget o. 2 m over det nuværende Gulv. Den har altsaa været meget højsiddende og maa have ført ind til en Bygning med en ganske anden Etagedeling end det senere Kloster. Selvom der ikke kan paavises Spor af en Trappe til Kirkerummet, ligger det dog nær at opfatte den som Dormitoriedøren til et provisorisk Kloster, maaske en Træbygning, hvilket da ogsaa kunde forklare de før omtalte Brist paa Sammenspil mellem Kirke og Kloster (S. 30). Uvist hvornaar er Døren blevet tilmuret i Falsene og har en Tid lang staaet som en Slags Niche med aftrappet Bund.

Trappens vestre Løb hviler paa en flad Tøndehvælving i Øst—Vest, hvortil der er Adgang fra Øst gennem en rundbuet Aabning af romansk Karakter omend omdannet i Murflugten. Det søndre Løb hviler paa to i Nord—Syd gaaende Tøndehvælvninger adskilte ved en Mur. Det største af de herved fremkomne Rum, der mod Øst har en rundbuet Lysspalte, er senere indrettet til Gravkapel for Skolens Forstander Laurids Foss (sml. S. 98). Gennem det mindre, vestlige fører to nye, rundbuede Aabninger ind til et Rum, der 1639 overlodes den første Hofmester for Christian IV's Ridderakademi Just Høg til Gravkapel¹⁵. Dette og Naborummet, med hvilket det er samlet under et fælles Halvtag, er foruden de paa Kirkegaarden staaende Søjler (Fig. 26) de eneste bevarede *Rester af Klosterbygningen* og tjente oprindelig henholdsvis til Liberi (Gemmede for Messebøger) og Sakristi, hvorfor de ganske naturlig fra gammel Tid blev regnede med til Kirken og gik under Fællesbetegnelsen Sakristiet. Vestrummet dækkes af en Krydshvælving, der kun mod Kirken har en bred, spidsbuet Skjoldbue eller rettere Arkade, og hvis tredelte Ribber med tilspidset Midtstav (Fig. 12) forløber i Hjørnerne. Mod Vest førte en stor,

M. M. 1915

Fig. 16. Sorø. Vægpille i det sydligste Østkapel (S. 31).

M. M. 1915

Fig. 17. Sorø. Arkadepille i Søndre Sideskib (S. 35).

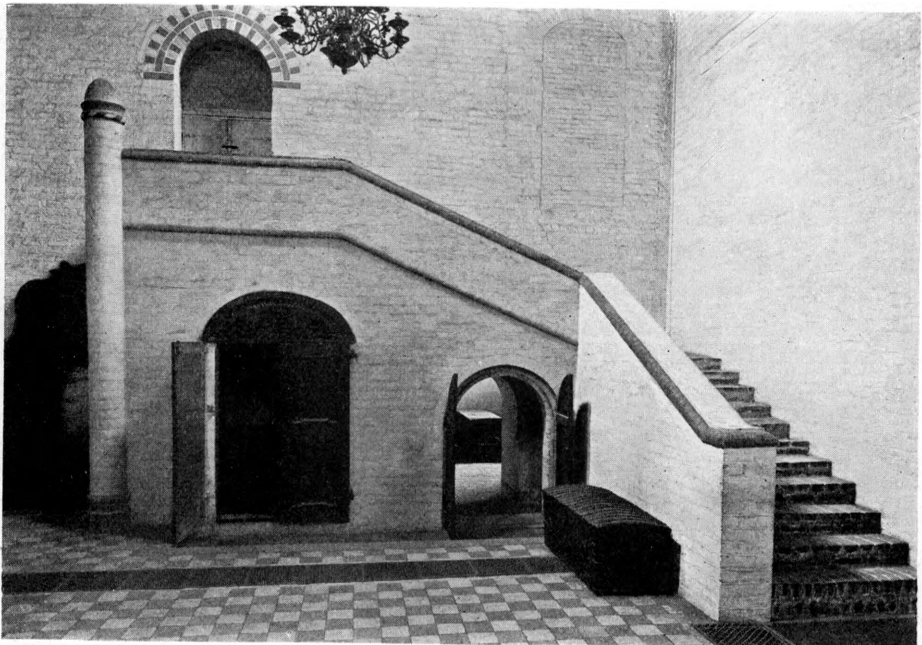

Fig. 18. Sorø. Munketrappen i Søndre Korsarm (S. 40).

Hude 1908

nu tilmuret, rundbuet Dør ud til Korsgangen. Af ulige større Interesse er Sakristiet, nu Ramel-Sehestedernes Kapel (Fig. 56, sml. S.98). Det har en ny fladbuet Dør, over hvis Inderside ses Rester af et rundbuet Stik; Vinduet i Østmuren er ommuret men var oprindelig tvedelt ved en Midtsøjle. Rummet er overhævet med fire ribbeløse Hvælvinger uden Skjoldbuer, som i Midten bæres af en slank Søjle med Skaft af Granit, medens Trapezkapitælet og den attisk profilerede Base med Hjørneknopperne er af en haard Sandsten (Fig. 12). Fra Søjlen er der slaaet fire Gjordbuer over til Væggene, hvor de løber ned paa Konsoller. Disses øverste, af Tegl murede Del har en hulet Skraakant, og derunder et Led, der ligesom Kapitælerne ved Høj kirkens Dobbeltvindu maa betegnes som en orm vendt Base med udskaarne Hjørneblade. Den nederste Del er af Kridt; paa de tre Konsoller er de tilspidsede og — for de tos Vedkommende — prydede med hulede Blade; det fjerde har en besynderlig Form, der mest minder om seks krummede Kløer. Gjordbuerne er profilerede med to Rundstave med mellemfaldende hulet Led (Fig. 56). Gulvet ligger i sin oprindelige Højde, o. 75 cm lavere end Korsfløjens Gulv. Man ser derfor et Stykke af dennes Kvaderstenssokkel, og ved Kapellets Restaurering i 1886—87 viste det sig, at Østmuren dækkede over den murede Sokkel. Sakristiet er altsaa yngre end Kirken, men den ribbeløse Hvælving og Søjlen Enkeltformer tyder dog afgjort paa Tiden før — ikke, som fremsat i Sorøbogen¹⁶, efter — Branden, hvilket yderligere bestyrkes ved, at Gjordbuerne, ligesom Ribberne i Høernes samtidige Kapel, har de samme Profiler som de tilsvarende Led i Nordkapellet.

Til selve Kirkelegemet sluttede sig to *Tilbygninger*: Nordkapellet, der som anført (S. 20) maa være samtidig med Kirken, og et lille Vaabenhus ved nordre Sideskibs Vestgavl, der *kan* være det og i hvert Fald har været af høj Ælde. Det nedreves o. 1770, men efter en Opmaaling i Danske Vitruv (Tavle 94) havde dets kamtakkeede Vestgavl en Blændingsdekoration, der paafaldende mindede om nordre Korsarms. Nordkapellet, Jomfru Maries og Levitternes Kapel, som det kaldes i en kort før Reformationen paa dets Østvæg malet Indskrift (sml. S. 61), blev 1625 overladt Kansleren Christian Friis¹⁷ til Gravkapel (S. 97). Ved denne Lejlighed blev Gulvet hævet betydeligt for at give Plads til en Gravkælder, men bortset herfra staar det i det Hele vel bevaret. Det er et Halvtagshus med Gavlen i Nord, opført af røde Sten i samme uregelmæssige Skiftegang som Kirken. Soklerne er ny, og i hvert Fald Vestsidens, der er en simplificeret Udgave af Skibets, er sikkert fejlagtig rekonstrueret. Gavlen har udvendig indtil Gesimshøjde et stort, Helsten dybt, spidsbuet Blændingsfelt begrænset af Hjørnelisener (sml. Fig. 5). Taggavlen har haft et nu ødelagt cirkulært Vindu og skraat derover en rundbuet Lysspalte med Overligger af Kridt, begge med indvendig Smig og muret af rillede Tegl. I Blændingen sidder et højt, rundbuet Vindu, der ligeledes kun har Smig indadtil;

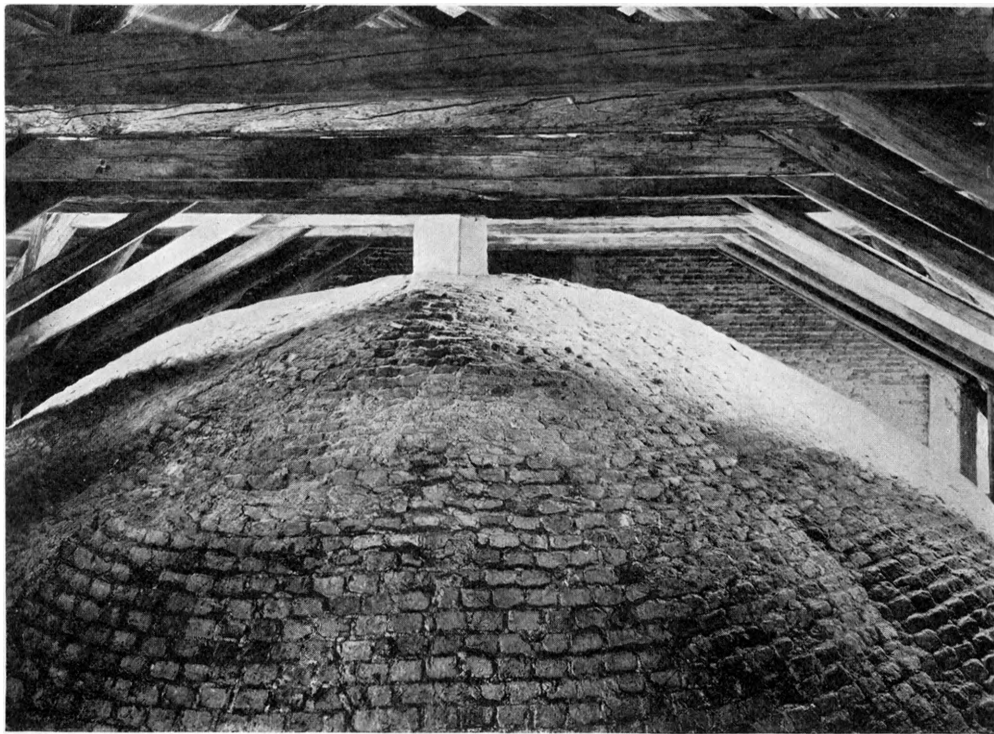

Fig. 19. Sorø. Oversiden af Hvælvet i Søndre Korsarm (S. 39).

M. M. 1915

Fig. 20. Sorø. Dormitoriets oprindelige Dør, set udvendig fra (S. 42).

Fig. 21. Sorø. Vægpile paa Højkirkemuren over Nordre Sideskibs Hvælv (S. 35).

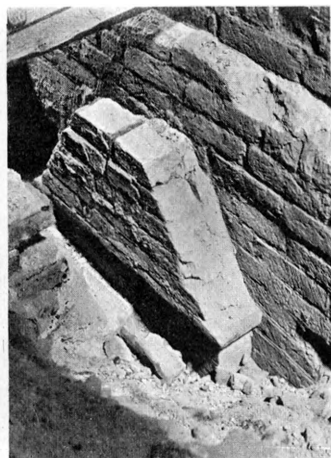

Fig. 22. Sorø. Vægpile paa Højkirkemuren over Søndre Sideskibs Hvælv (S. 28).

P. N. 1933

i Vestvæggen et fornyet romansk Normalvindu; Vest- og Nordvæggen har desuden Nicher, den nordre med aftrappet Loft. Kapellet staar i Forbindelse med Sideskibet ved en høj, spidsbuet Arkade, der svarer til Sideskibenes Gjordbuefag; men oprindelig har det været afsondret fra Kirkerummet ved en o. 3 m høj Mur med en vestlig siddende Dør, af hvis Stik Rester endnu er bevarede. I Arkaden er et Smedej ærnsgitter (Fig. 60) opsat 1694 af Christian Friis' Søn Lians Friis til Kragerup, der formodentlig ogsaa lod lægge det som sorte og hvide Tavl malede Bræddegulv. Ved Udhugninger i Kælderen i 1920'erne fremdroges paa Arkadens østre Pille Rester af en senere paamuret, ret uforstaaelig Sokkel med Rundstav og murede Halvsøjler med trapezformede Kapitæler og Baser, højere og langt elegantere udført end de sædvanlige Sokkelsøjler (Fig. 12). Selve Rummet har en oprindelig Helstenshvælving, hvis Kapper forløber i Murene; kun mod Korsfløjens Mur er der en Skjoldbue. Dennes Profil svarer til Gjordbuerne i Ramelernes Kapel (sml.

S. 44), medens Ribberne, der løber ned paa firkantede Piller, har samme Profil som Ribberne i Høgernes Kapel (sml. Fig. 12 og S. 42).

Den store *Brand 1247* er utvivlsomt den mest gennemgribende Begivenhed i Kirkens Historie. Den gav nemlig Stødet til, at Kirken blev overhvalvet, saaledes som det dokumentarisk kan bevises gennem Klosters Gavebog¹⁸, hvorefter Esbern Snares Datter Fru Ingeborg af Kalundborg 1250 skænkede Klostret Gods »ad testudines ecclesie faciendas« (»til Opførelse af Kirkens Hvælvinger«). Fra denne Tid stammer da antagelig Hvælvingen over Kors-skæringen og i hvert Fald Hvælvingerne i Hovedskibet. Ved svære, spidsbuede Gjordbuer, hvis Helsten tykke, falsede Piller muredes op mod hveranden af de gamle Arkadepiller, deltes Midtskibet i fem Fag, hvert svarende til to Sideskibsfag. Gjordbuerne har paa Undersiden tre tværgaaende Rundstave (sml. Ringsted Apsisbue) og karnisformede Kragbaand. De fire østligste Fag er omtrent kvadratiske og har seks Ribber, hvoraf de to sammen med de tvedelte, spidsbuede Skjoldbuer udgaar fra en smallere, ufalset Pille ved Arkadepillerne mellem Hovedfagene. Ogsaa disse Hvælvinger er Helstens; men i Modsætning til Korsarmenes Hvælv er de paa Oversiden tydelig indskaarne for Kapperne. Ribberne har samme Profil som i Sideskibshvælvene (Fig. 12) og udgaar fra Smaasøjler uden Baser, men med trapezlignende Kapitæler, der dog ikke har afskaarne Hjørner, men rundt Gennemsnit. Kappernes Sammenstød med de bærende Buer markeres ved fine Rundstave. Den femte, vestlige Hvælving er smallere end de andre og derfor kun firribbet, men bortset herfra af ganske samme Type som de øvrige. — Naar Korsskæringens Hvælving ligeledes henføres til samme Tid, er det dels paa Grund af dens beslægtede Konstruktion, dels fordi den i Modsætning til Hvælvingerne i Korsarmene har

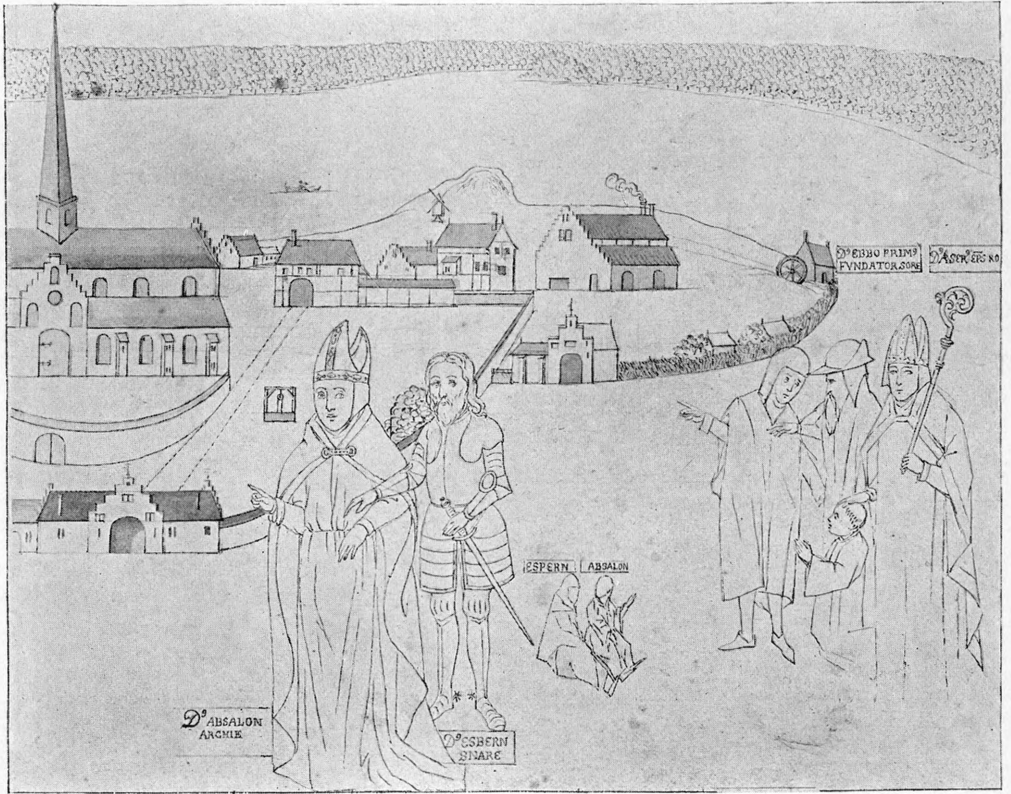

Fig. 23. Sorø. Forsvundet Maleri fra o. 1570 af Kirke og Kloster (S. 40).
Efter Tegning af Søren Abildgaard 1756.

de samme dekorative Enkeltheder: Hjørnesøjler under Ribberne og Rundstave langs Gjordbuerne. Af disse er Buen mod Skibet, der jo er fælles med dettes første Hvælving, spids, de øvrige som ovenfor omtalt runde.

Saavidt det nu kan skønnes, indskrænkede de Forandringer, Kirkebygningen ellers undergik i Løbet af Middelalderen, sig til, at Gavlene fik Kamtakker, og at Højkoret ombyggedes, muligvis under Abbed Oluf Jyde (1476—90)¹⁹. Dets romanske Vinduer omdannedes ved denne Lejlighed til høje spidsbuede, der efter »Danske Vitruv« (Fig. 25) havde Stadværk, ligesom det vides, at de havde rigt profilerede Karme; om Koret samtidig fik en ny Hvælving, lader sig ikke afgøre. Derimod fandt en Ombygning saavel af denne som af Østgavlen Sted 1651, da der sluttedes en Kontrakt med Isach Rasmussen, Murmester i København, om ret omfattende Arbejder paa Koret²⁰. Han skulde nedtage Gavlen »indtil Buerne ovenfor Vinduerne«, opmure den af nyt, staffere og færdiggøre den med Dæksten og »Kasteyler« af huggen gullandsk Sten samt forankre den og Murene. Ligeledes skulde han indsætte nye og større Vinduer i Gavlen og nedtage, opmure og forankre Hvælvingen

Fig. 24. Sorø. Nordre Korsarm og Skibets Østparti (S. 74).

S. B. 1923

»smukt, zirlig og fast«. Efter en Grundplan fra 1851 i Nationalmuseets Arkiv blev den nye Hvælving en Slags Stjernehvælving med Kongens og Dronningens Navnetræk, sikkert i Stuk ligesom de »Kroner, Engle og andet«, hvormed den blev stafferet²¹.

Ogsaa Gavlen blev prydet med Kongens og Dronningens Navnetræk og »Symboler« udhugne i Sandsten, der blev malet og forgyldt af Christopher Lauritzen fra Slagelse²². Sandsynligvis er det disse Ornamentter, der sammen med et udhugget Aarstal (1653) opbevares i »Saxos Celle«. Samtidig muredes under Højkoret og Østkapellerne seks nye »Begravelser« (Gravkældere), som Akademiets Hofmester skulde udbyde til lysthavende Adelsmænd²³.

Af andre Arbejder kan nævnes, at Kirken fik et nyt Spir 1625, sikkert højest nødvendigt, da det gamle efter en Synsforretning fra 1607 hældede mod Syd og »raver« meget, naar det blæste eller der ringedes. Det nye Spir byggedes af den københavnske Tømmermester Fit Kragen, og selve Akademiets »Ridsemester«, Maleren Reinholdt Tim, forgyldte dets Fløj og den Krone, hvormed den i Holmens Smedje af Mester Andres smedede Fløjstang endte²⁴. Efter Opmaalingen i »Danske Vitruv« var Spiret forøvrigt meget anseligt, ikke mindre end 46 Al. højt, beslægtet med Roskilde Domkirkes, men forneden hvilende paa en høj Lanterne med omløbende Galleri, »Vægtergang« (Fig. 25).

Ligesom Størsteparten af Godset tilhørte Kirken dengang som nu Klosters Arvtager, Skolen, og den økonomiske Misère, der efter Svenskekrigen som Følge af de synkende Konjunkturer trykkede den rige Stiftelse i Knæ, ramte

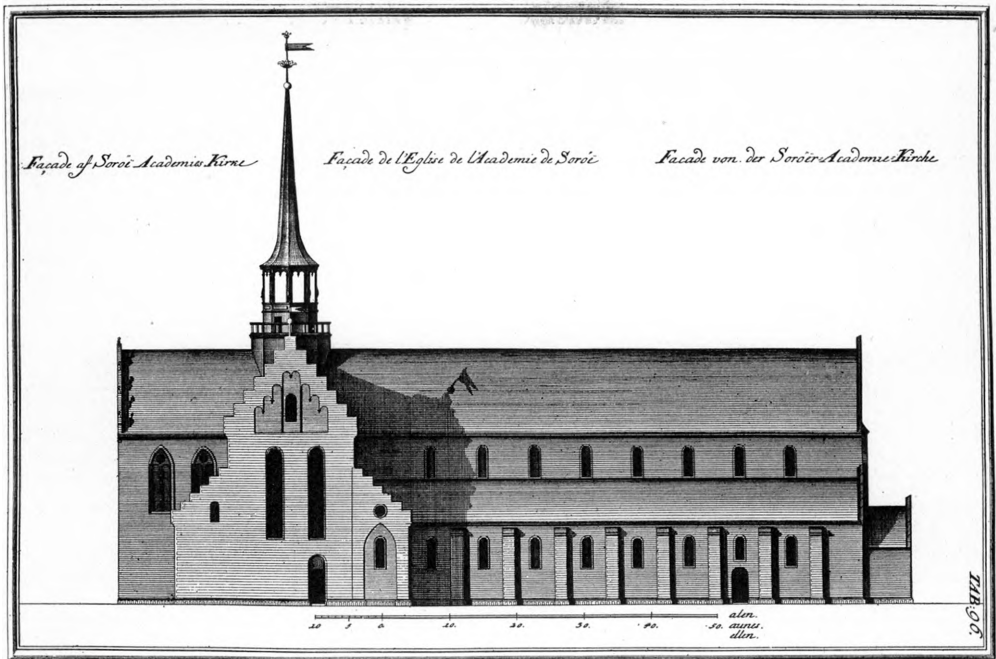

Fig. 25. Sorø. Kirkens Nordfaçade (S. 25, 47, 48). Efter Danske Vitruvius, 1749.

da ogsaa den, saameget mere som der ikke var tillagt den nogen Tiende. I 1712 hedder det saaledes, at »dens Brøstfældighed er saa stor, at den med allerførste vil hjælpes«²⁵. Ikke destomindre skulde der gaa et halvt Aarhundrede, inden man for Alvor tog fat, efter at Kongen 1770 havde skænket et Beløb paa 8000 Rdlr. Forhaabentlig kom Kirken nu haandværksmæssig i god Stand; for dens Karakter som Mindesmærke blev Arbejderne derimod til liden Baade. Den mistede ved denne Lejlighed ikke blot sit Blytag, der i Løbet af en Menneskealder erstattedes med Tegl, men ogsaa sin Tagrytter. Allerede 1766 havde man maattet nedtage selve Spiret til Lanternen, 1785 nedbrødes Resten, og Klokkerne ophængtes i et lille teglhængt Klokkehus af Træ, bygget op mod det nordligste af Østkapellerne, paa hvis Gavl endnu ses Mærker af Taget. Endelig nedreves Vaabenhuset ved nordre Sideskib, og der gennembrødes 1772 en ny Dør paa Midtskibets Vestgavl, rundbuet, under en af Lisener baaret Trekantgavl med Christian VII's kronede Navnetræk (Sorø II, 289)²⁶.

Selvom Kirken lykkelig undgik den Brand, der i Natten mellem 10. og 11. Juni 1813 lagde Akademiet, det gamle af Thura moderniserede Kloster, i Aske, kom dog ogsaa denne Katastrofe til at sætte sit Præg paa Bygningen. Medens det nemlig oprindelig havde været Hensigten dog at bevare seks Fag af den nordre Klostergang, fældede man 1825 uden Nødvendighed ogsaa Dødsdommen over disse, bl. a. fordi de gjorde søndre Sideskib mørkt. Som Følge

heraf fik dette rundbuede Vinduer og Støttepiller under Ledelse af Arkitekt F. Friis, Konduktør hos Akademiets Bygmester, P. Malling, der ogsaa bærer Ansvaret for Sideskibsmurens noget besynderligt udseende Skalmuring.²⁷ Endvidere er det vel nok en Følge af Branden, at Gavlen paa søndre Korsfløj, der endnu ses paa Billedet af Akademiets Østfløj («Danske Vitruv», Tavle 95), blev nedrevet og erstattet med et Valmtag²⁸.

Sit nuværende Udseende fik Kirken ved en af Høyen — som Formand for det 1861 nedsatte »Særlige Syn« — kraftig støttet Restaurering²⁹. Allerede 1859—60 havde man foretaget den forøvrigt lidet heldige Ændring at ombytte Tegltaget med Skifer, hvorved det noget tørre Præg, der er over Kirkens Ydre, understregedes. Samtidig blev det ydre Murværk rensat og nyfuget, og 1864 fik det lille Klokkehus en Afløser i et paa Kirkegaardens Nordside opført Klokкетаarn, hvis underste Stokværk tjener til Ligkapel. Først 1867 begyndte dog den egentlige Restaurering efter en af Bygningsinspektør Chr. Hansen udarbejdet Plan. Koret, hvis Mure var bleven stærkt svækkede ved de i senere Tid gennembrudte Vinduer, blev helt ombygget, saaledes at dets Gavl, Hvælving og Vinduer rekonstrueredes efter de tilsvarende Enkeltheder i nordre Korsarm, hvis Hvælving istandsattes. Ogsaa søndre Korsarm fik sin nuværende Skikkelse; over Korsskæringen rejstes 1870—71 en kobberklædt Tagrytter, og en ny Vestportal tilbyggedes. Dermed var Chr. Hansens Restaureringsplan nogenlunde fuldført, men efter Forslag af »Det særlige Syn« bestemte man sig nu til en fuldstændig Restaurering af Kirken, først og fremmest af dens Indre, der i det hele var fuldendt 1878. Foruden en Fornyelse af den maleriske Udsmykning (sml. S. 53) maa her navnlig fremhæves Afgravningerne, hvorved de rige Pillesokler først rigtig kom til deres Ret. I Tidens Løb var Kirkens Gulv nemlig bleven hævet meget betydeligt, saaledes at det i Midtskibet og nordre Sideskib laa 12 Tommer (31—32 cm), i søndre Sideskib og nordre Korsarm 18 Tommer (47 cm) og i søndre Korsarm endog 24 Tommer (63 cm) over den oprindelige Gulvhøjde. Antagelig paa Grund af det skraanende Terræn har Gulvet altsaa fra første Færd ikke ligget i samme Niveau, og ogsaa nu ligger Midtskibet et Trin (11 — 12 cm) højere end søndre Sideskib og dette atter et Trin højere end søndre Korsarm. Til Gengæld ligger Korsskæringen, det nuværende Højkor, 2 Trin (31 cm) højere end Midtskibet, Presbyteriet (det oprindelige Højkor) 5 Trin (85 cm) over Korsskæringen og dets østligste Halvdel yderligere 2 Trin højere (sml. Snittene Fig. 6 og 11). Det maa dog erindres, at Forholdene her ikke svarer til de oprindelige, men rimeligvis er blevet stærkt ændrede ved de i 1650'erne indbyggede Gravgældere (sml. S. 79 under Omtalen af Absalons Grav).

Senere restaureredes Ramelernes Kapel (1886—87), Højkorets Vinduer fik igen romansk Form, og Gesimser og Sokler fornyedes efter de fundne Spor.

Fig. 26. Sorø. Granit søjler fra Klosteret (S. 42, 53).

M. M. 1906

Men dermed ebbede Arbejdet ud, og en flere Gange fremsat Plan om en Istand-sættelse og Normalisering af søndre Sideskib er aldrig blevet gennemført.

Skibet har for største Delen bevaret sit prægtige middelalderlige *Tagværk*, med paabladede Krydsbaand i de tætte Spærfag (sml. Fig. 7). De øvrige Tagværker er derimod nye.

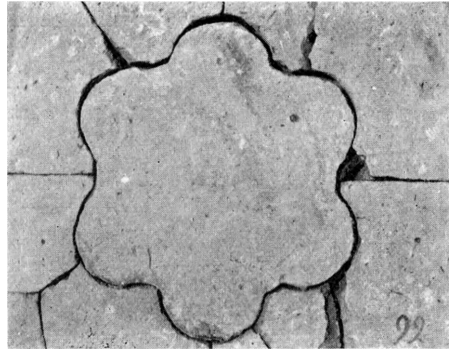
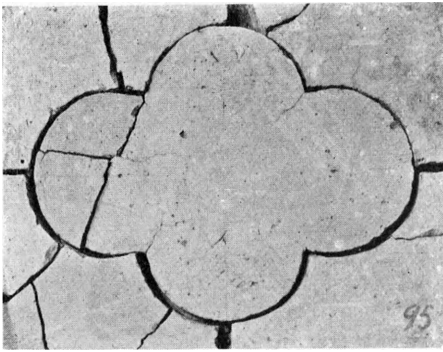
I Kirken er fundet mange glaserede og ornamenterede *Gulvfliser* af Tegl fra Middelalderen, især fra Valdemarstiden; de fleste har Ornamente i Relief og er af en for Midtsjælland særegen Type, som heller ikke kendes fra Udlandet. De opbevares nu dels i Samlingen i »Saxos Celle« ved Klosterporten, dels i Nationalmuseet. Ved Undersøgelsen af Absalons Grav i 1827 (S. 79) blev der i oprindelig Gulvhøjde, o. 50 cm under det nuværende Gulv, fundet en Fliselægning med ornamenterede Sten, som markerede Graven (Fig. 27). Den da tilstedeværende Murmester Jacoby, som havde overværet Nedbrydningen af »Munkegangen« paa Kirkens Sydside (S. 49), oplyste, at man i Gulvet dér flere Steder havde fundet ornamenterede Fliser af samme Art som dem, der var indpassede i Flisegulvet over Absalons Grav; »han troede ogsaa at have bemærket, at hvor slige figurerede Mursten var indlagte i Munke-

Fig. 27. Sorø. Glaserede Gulvfliser, nu i Nationalmuseet og i »Saxos Celle«. 1:8.
Flisen Nr. 2 fra venstre i midterste Række er fundet 1827 over Absalons Grav;
Nr. 1 fra venstre i nederste Række er en Form til Fliser.

gangen fandtes sædvanlig en Grav«. Ved søndre Sideskibs Afgravning i 1872—73 fandtes ogsaa en Del romanske Fliser.

De mønstrede Fliser, der kendes fra Sorø Kirke og fra det gamle Klosteromraade, er, bortset fra enkelte Afvigelser, dels af en meget stor og svær, aflang Type, o. 32 x 23 cm og 5,5 cm tykke, dels noget mindre og kvadratiske, o. 15,5 x 15,5 cm og 3,5 cm tykke. De sidste har udelukkende Planteornamenter, af elegant senromansk Karakter, de første har en mere uensartet Udsmykning: Striber med Baandfletning, et Mønster med flettede Kors (fra Fliselægningen over Absalons Grav), Lilje- eller Palmetornamenter i forskellig Gruppering, modstillet Hjort og Løve. Samme Fliser kendes fra andre af de midtsjællandske Klosterkirker, Ringsted, Herlufsholm og fra adskillige Landsbykirker. At Sorø har været et af Fabrikationsstederne fremgaar af et Par Fund: dels to uglaserede, ufærdige og uslidte Fliser (med Dobbeltlilje), som er fundet udfor nordre Korsfløj, dels to Brændtlers Hulforme med Flettemønster, 14,5 x 14,5 x 2,5 cm (Fig. 27), som opbevares i »Saxos Celle« og ganske svarer til en af Flisetyperne, omend Formatet er mindre. Deres nøjagtige Fundsted er desværre ikke optegnet. Der er ogsaa fundet Fragmenter af endnu betydeligt større Fliser, saaledes af et kvadratisk Eksempel med Liljer i svært Relief, oprindelig o. 39 x 39 cm og 4,8 cm tyk. — Fra

M. M. 1915

Fig. 28. Sorø. Uglaserede Gulvfliser, nu i Nationalmuseet og i »Saxos Celle«. 1:10.
Fundne 1886 over det underste Gulv i Ramel-Sehesteds Kapel.

1300'erne er en kvadratisk Flise med indtrykket Liljefigur, der har været udfyldt med Begitningsmasse, en Type, som ellers bedst kendes fra Ringsted. En Del glatte, glaserede Mønster- eller Mosaikfliser af usædvanlig Art, snarest fra den yngre Middelalder, blev 1886 fundet som Gulv i det Ramel-Sehestedske Kapel, det oprindelige Sakristi; et enkelt Mønsterfelt er ca. 55 x 42 cm og bestaar af 5 Fliser, som danner et Kors eller en Roset i rektangulær Indfatning (Fig. 28).

Foruden Fliser opbevares i »Saxos Celle« ogsaa en Del mindre Bygningssten fra Kirken, fundne ved Gravning. De paa Kirkegaarden, ved nordre Korsarms Gavlf staaende anselige Granitsøjler (Fig. 26) og andre Bygningsdele fra 1200'erne maa stamme fra selve Klostret.

KALKMALERIER

I 1869 og de følgende Aar foretoges under Ledelse af Jacob Kornerup en Undersøgelse af, hvad der under Hvidtekalken og senere Overmalinger var bevaret af Kirkens ældste Kalkmalerier.

1) Under *Hvælvingernes* meget enkle sengotiske Dekorationer med Blomsterfriser langs Ribber og Buer (se Fig. 29) fandtes visse Steder Spor af en senromansk Udsmykning (sidste Halvdel af 1200'erne), hvis Bladornamenter og Dragefigurer blev benyttet som Ledemotiver for den af Kornerup i 1871—73 komponerede nye Udsmykning, som iøvrigt præges af de afvekslende røde, graa og gule Kvadermalinge paa alle Piller og Buer (sml. Fig. 2). I Enkeltheder kan det ikke mere oplyses, hvad Grundlag der ved Undersøgelserne er fundet for hele denne nye Bemaling.

2) Desværre gælder dette ogsaa i høj Grad om Kornerups Nymaling af Kirkens vigtigste Kalkmaleri, den berømte *Skjoldefrise*, der indgaar som Led i

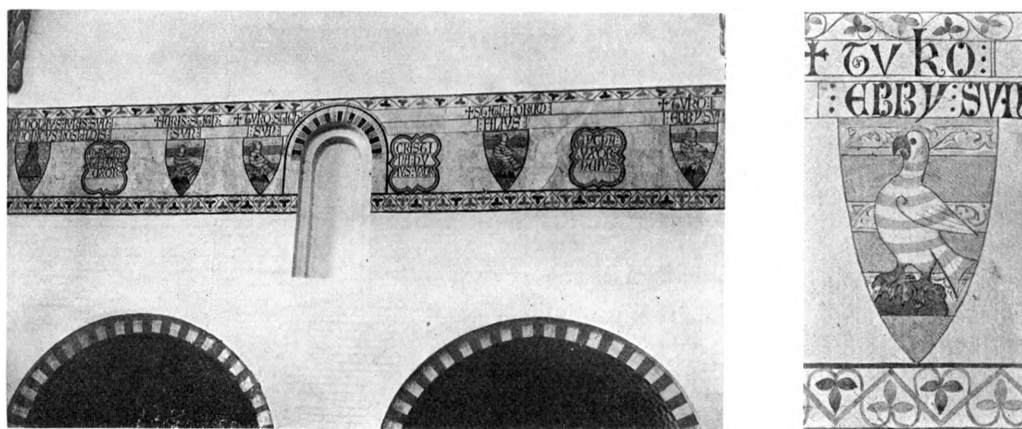
den øvrige Udsmykning. Denne Frise paa o. 150 Vaaben og Indskriftskjolde, der løber som et Baand under Vinduerne hele Højkirken rundt fra Korets Østvæg til Midtskibets Vestende, gaar i sine oprindelige Bestanddele tilbage til Slutningen af 1200'erne, opsat som et Æreminde for Klosterets Velgørere, i Særdeleshed for de i Kirken begravne Medlemmer af den mægtige Hvideslægt, som Klosteret skyldte sin Storhed og Rigdom. Frisen har da formentlig strakt sig over Koret og Korsarmene og et Stykke ned igennem Skibet, hvor der i de følgende Aarhundreder nu og da tilføjedes enkelte Skjolde til Minde om Stormænd, der havde købt sig Lejersted i Kirken. I 1515, da Abbed Henrik Tornekrans ifølge en Indskrift, som indtil 1871 fandtes paa Nordmuren i Midtskibets Vestende, lod Kirken restaurere, lod han ogsaa Skjoldefrisen nymale i sin Tids Stil med brede, usymmetriske, forneden afrundede Skjolde, og han tilføjede desuden sit eget fædrene og mødrene Vaaben, samt Roskildebispen Lage Urnes, den trondhjemske Ærkebiskop Erik Walkendorfs og muligvis endnu liere. Henrik Tornekrans' Skjoldefrise blev senere gentagne Gange overmalet, sidst i 1845—46, og der indløb flere og flere Fejl og Misforstaaelser i den; bedst og fuldstændigst kender vi den fra Søren Abildgaards heraldiske Aftegning i 1756 (Fig. 33—34)³⁰. Mellem Skjoldene var der paa de mindre Hvælvingspiller i Skibet malet Billeder bl. a. af Kristus, Jomfru Maria og Johannes Døberen. Kornerup kasserede de senere Udgaver af Skjoldefrisen og søgte at føre den tilbage til dens oprindelige Skikkelse³¹. Under Overmalingerne lykkedes det ham dog kun at finde ialt nogle og tredive gamle Skjoldemærker og Indskrifter, Resten rekonstruerede han dels paa Grundlag af de yngre Friser, dels ud fra Klosterets bevarede Gavebog og andre historiske og heraldiske Kilder. Han gennemførte ogsaa en ny Fordeling af Skjoldene, idet dog den næsten fuldstændig fremdragne Frise paa Østvæggen i nordre Korsarm bevaredes paa Plads og kun »fik en lempelig Opfriskning«. Billedet (Fig. 30) viser de spidse, slanke Mands-Skjolde med Navnene anbragt ovenover og de firpassige Kvinde-»Skjolde« med Navnene i selve Feltet og uden Vaabenmærker; foroven og forneden en Ornamentbort. Af de otte Skjolde paa denne Væg er kun to af de kvindelige nye. Her forekommer fire Generationer af Skjalm Hvides Efterslægt: hans Sønnesøn Toke Ebbesøn med sin Hustru Gyde, deres Søn Stig, dennes Sønner Toke og Juris (død 1246), Brødre til Roskildebispen Niels Stigsøn, som selv døde i Clairvaux, samt af den følgende Generation Roskildekanniken Niels Jurissøn. De tilhører den ældre Linje af Galen-Slægten.

Ogsaa i søndre Kors blev en Række af Skjoldene og Indskrifterne fundne ved Kornerups Undersøgelse, men de er alle opmalede og de fleste vistnok flyttede fra deres oprindelige Plads. De, der her mindes, er Skjalm Hvides Sønnedatter Gyde Ebbesdatter og hendes Mand Olaf Glug af Bavelse med

Fig. 29. Sorø. Indre, set mod Øst. For Korerups Udsmykning.

deres vidtforgrene Efterslægt, først og fremmest Saltensee- eller Tystofte-slægten (fra Skelskør-Eggen) og Snubberne; disse Adelslægters Vaaben strækker sig fra søndre Kors langt ned ad Midtskibets Sydvæg og er de dominerende i hele Skjoldefrisen. Som gamle opgiver Kornerup de fleste af Skjoldene paa Korsarmens Østvæg: Olaf Glug og Gyde, deres Datter Margrete og hendes Mand Tule Bosøn, dette Ægtepars Søn Peder Tulesøn og hans Døtre Sofie og Juliane; paa Sydvæggen Olaf Glugs Søn Ingvar med Sønnerne Jakob og Esbern og Esberns Søn Ebbe Søer samt Olaf Glugs Søn Niels; paa Vestvæggen Olafs Søn Gumme, hvis Skjold er det eneste gamle paa denne Væg. Paa Skibets Sydvæg findes syv gamle Skjolde paa Rad, begyndende med Anders Olafsøn

S. B. 1923

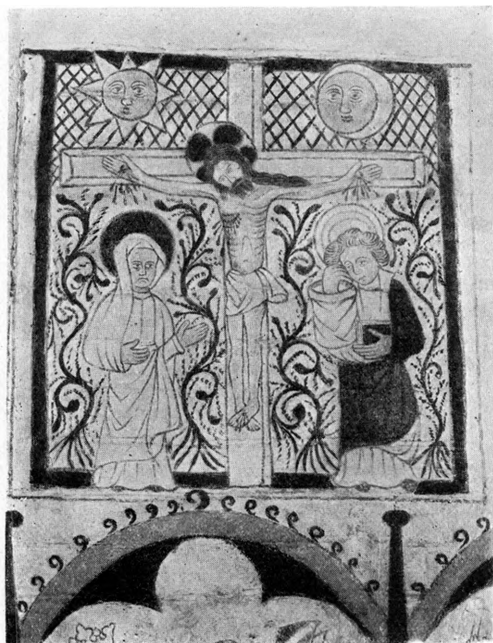
Fig. 30. Sorø. Kalkmalerier. Skjoldefrisen paa Østvæggen i Nordre Korsarm (S. 54).
Tilvenstre: Toke Ebbesens Skjoldemærke. Tegning af J. Kornerup.

Skænker (Pincerna) til Tystofte, Sønnesønssøn af Olaf Glug, derefter hans to Sønner Anders og Johannes, hans Søster Margrete, Grevinde af Gleichen, og hendes Datter Cæcilie, hans Farbroder Hemming samt Eskil Snubbe d. ældre (Hemmingsøn), en af Olaf Glugs Sønnesønner. Vestligere findes Peder Nielsøn Galen af Taasinge (Thusland, tidligere fortolket som Tyskland), der levede paa Erik Menveds Tid. Hans Skjold hører ikke til den oprindelige Række, men til de tidligste Tilføjelser, ligesom det følgende Mands-Skjold, Andreas Tagesøns (Saltensee), en Broder til den nysnævnte Cæcilie. Skjoldene faar nu 1300-Aarenes fyldigere Form. Af de yngre og vestligere Tilføjelser fra o. 1400 og senere kan kun Jørgen Ruds til Vedby nævnes som gammelt; hans Navn er malet med Minuskier ligesom en Række andre i Skibets Vestende. Benedikt Byugs Skjold ved Siden af er nyt, men Indskriften gammel.

Østlig paa Skibets Nordvæg er endnu en lille Gruppe under Kalken fundne, men flyttede og nymalede Skjolde. Det vigtigste er Alexander Ingefridsøns, Absalons Søstersøn, som deltog i Vendertogene og i det skandinaviske Korstog

til det hellige Land 1191—93; desuden hans Søn Absalon Røds og hans Broder Assers. Af de følgende er Jon Hemmingsøns og Jon Andressøns Skjolde gamle, ved Niels Absalonssøns og Niels Jensøn Judas' Skjolde er Navnene gamle.

Paa Skibets to østligste Piller, ved Korsskæringen, er overfor hinanden malet Kong Valdemar Atterdags og hans Marsk Henning Podbusks Vaaben, det sidste fandtes tidligere paa den anden Pille i Syd og har paa sin nuværende Plads afløst Anders Sunesøns. Under det kongelige Vaaben er en lang versi-

E. Lind 1927

Fig. 31. Sorø. Kalkmaleri paa en af Skibets nordre Arkadepiller (S. 60).

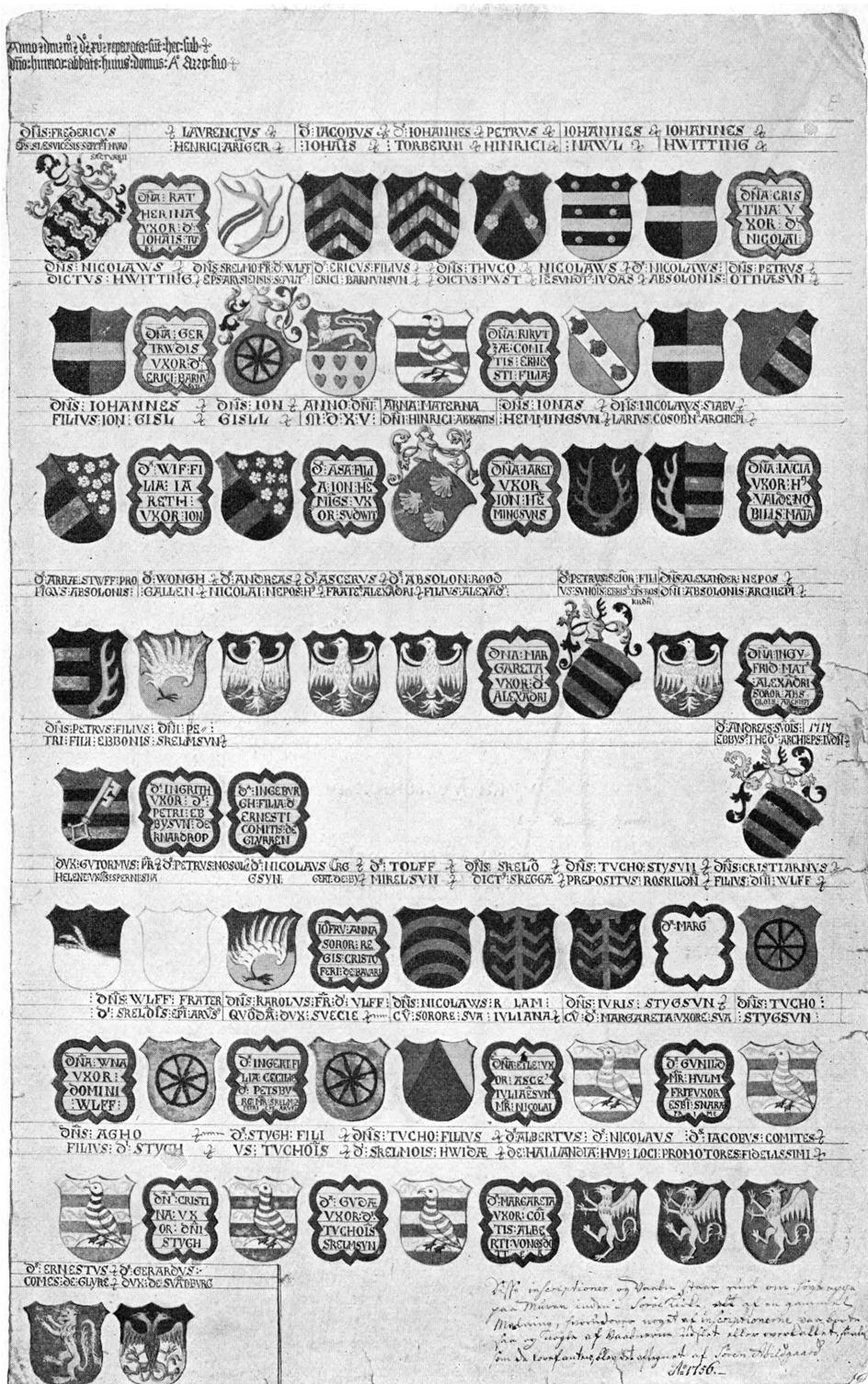
E. Lind 1927

Fig. 32. Sorø. Kalkmaleri paa den modstaaende Arkadepille (S. 60).

ficeret latinsk Mindeindskrift, forfattet kort før 1600 af Professor Christian Machabæus, Sorø Skoles første Forstander (gengivet hos Løffler S. 33). De to Vaaben hører sandsynligvis til dem, der først er blevet tilføjet i 1515; de har nu faaet en Form, der er betydelig ældre end deres Ejermænds Tid.

I det stærkt ombyggede Højkor er ingen gamle Skjolde fundet, og intet vides om, hvad der oprindeligt har været. Nu er her malet Skjalm Hvides, Absalons og Esbern Snares samt nogle af deres nærmestes Skjolde foruden andre af de fornemste Personers, der er gravsatte i Kirken. Vaabenmærkerne er fri Komposition fra 1500'erne, af Henrik Tornekrans eller Morten Pedersøn. I Virkeligheden vides det ikke, hvorledes de ældste Hviders Skjoldemærker har været; paa Skjalm Hvides egen Tid kendte man endnu ikke til faste Vaabenmærker.

3) Ved Kornerups Undersøgelser i 1869—70 afdækkedes ogsaa forskellige

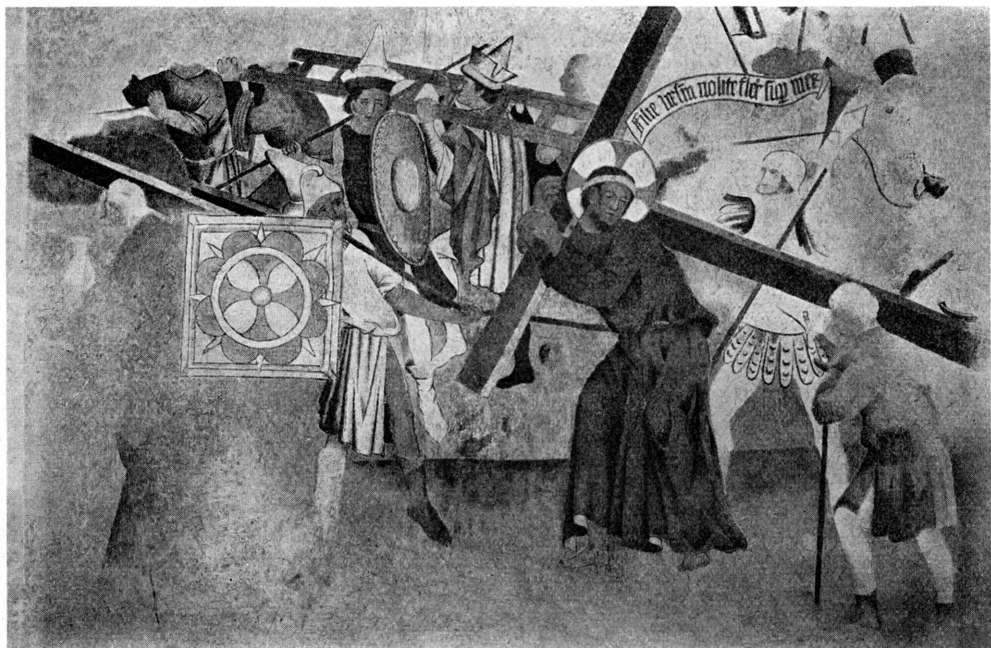

Fig. 35. Sorø. Kalkmaleri paa Sydæggen i Søndre Sideskib.

E. Lind 1927

andre Kalkmalerier, som først restaureredes i 1927 af Egmont Lind. En Del Fragmenter findes paa de nordre Arkadepiller, dels fra o. 1250 (Ornamenteer paa 1. og 4. Pille fra Øst), dels fra 1400'erne. Blandt de sidste er to smaa Korsfæstelsesbilleder fra o. 1425 paa Vestsiden af 1. og 5. Pille (Fig. 31). Ved det første er et lille Billede af en Cisterciensermunk, under det sidste er en Scene af en Helgenbisps, rimeligvis S. Erasmus' Martyrium, og samme Helgen har ogsaa været fremstillet ovenover Korsfæstelsesgruppen; Kirkens S. Erasmus-Altar (S. 18) maa have været paa dette Sted*). Paa Pillen ligeoverfor er malet den hellige Kristoffer, fra senere Del af 1400'erne (Fig. 32).

4) Kirkens skønneste Kalkmaleri er et monumentalt Korsegangsbillede fra sengotisk Tid, vestligst paa Sydæggen i det søndre Sideskib (Fig. 35); men desværre er kun det midterste Afsnit af Maleriet i Behold. Det er ogsaa beklageligt, at man i sin Tid ved Afbankningen af Hvidtekalken paa et enkelt Sted er gaaet igennem dette værdifulde Maleri for at fremdrage et stort Indvielses-kors af ældre Dato, som nu virker meget forstyrrende. Ved Kristi Hoved er et Skriftbaand med latinsk Minuskel-Indskrift efter Lukas 23,28, »Jerusalems Døtre, græder ikke over mig, men . . .«. Tre andre tilsvarende Indvielses-kors findes i Kirkens Nordside.

*) Ifølge en Beskrivelse³² fra o. 1685 fandtes da paa en af Nordpillerne et Billede af en Mand i en Potte (»effigiem hominis in olla impositi«) og Indskriften: »Altare S. Erasmi Sanctorum auxiliat(orum)« (»Alter for Sct. Erasmus, en af de hellige Hjælpere«).

5) Et Maleri af Jomfru Maria i den runde Blænding øverst paa søndre Korsarms Sydvæg har vistnok aldrig været overkalket; det omtales 1836 af H. F. Estrup (Wendelboe) som meget gammelt; Kornerup har helt opmalet det, saa dets Alder ikke mere kan bestemmes.

6) I Ramel-Sehesteds Kapel, det oprindelige Sakristi, er der i 1886 fremdraget en ornamental Dekoration fra o. 1250—1300 paa Hvælv og Buer (restaureret af J. Kornerup). Væggene er pudsede og kvadermalede indtil Vederlagshøjde, men staar blanke og fugede foroven (Fig. 56).

7) Paa Østvæggen i Christian Friis' Kapel (Fig. 59) er malet en Indskrift fra Henrik Tornekran's Tid, hvoraf kun læses Begyndelsen og Slutningen: »capella dive Marie.....s(an)ctor(um) levitarum« (»den guddommelige Marias og de hellige Leviters Kapel«). Leviterne var de lavere Grader indenfor Gejstligheden, her tænkes vel paa de to hellige Diakoner, S. Stefanus og S. Laurentius.

INVENTAR

Alterbord, muret 1654 af smaa røde Sten, med profileret Gesims og i Forsiden to fladrundbuede, 96 cm dybe Nicher³³.

Knæleskammel af Eg, med fladsnitskaarne Ben, dækket af nyt Fløj, og sortmalet Forside med gylden Fraktur: »Hielp mig, Jesu, Gud og mand, Uden dig ieg intet kand.« Sikkert den Skammel for Alteret, som Poul Snedker gjorde 1654³³.

Altartavle (Fig. 37) i Bruskbarok 1654 af Hendrik Werner, Billedskærer i Maribo. Den meget høje og slanke Tavle beherskes af de to store Malerifelter. Ramværkets Hovedparti dannes, over et højt Fodstykke med Bruskværkskartouche, af et Storfelt, indfattet i Flammelister og flankeret af to svære skarpt-snoede Storsøjler med »joniske« Kapitæler og af to lignende, men mindre Søjler indskudt foran de spinkle Storinger. Over en kraftig, tredelt Storgesims, som midtpaa har en Indskriftkartouche, bestaar Tavlens øvre Del af et Topstykke med to Søjler og smaa bruskværksbræmmede Vinger, begge Dele svarende til Storfeltets, samt af en Topkartouche.

Hofmester Jørgen Rosenkrantz indgik 24. April 1654 Kontrakt med Hendrik Werner »anlangendes en Altartavle, han skal gøre her udi Sorø Kirke, ungefær 15 Alen høj og efter den Afrids, hannem derpaa givet er«. Tegningen til Tavlen, der iøvrigt præges af Werners Forkærlighed for flammede Lister og gennembrudt Bruskværk, skyldes da maaske en anden Kunstner. Mester Hendrik forpligtede sig til at have den øverste »Plade« færdig til førstkommende Pinsedag (14. Maj), den underste til S. Hans og »Resten til Jul ufejlbarlig«, hvor-

efter han først skulde have sin Betaling, 300 Rdl. Endelig Kvittering gav Hendrik Werner d. 31. Juli 1658³⁴.

Det er kun selve Rammeværket, der skyldes ham. Yderst paa Storgesimsen staar to Figurgrupper, mod Nord Moses, der med Lovens Tavler knuger Mennesket til Jorden, mod Syd Kristus, der støtter Korset, som bæres af et knælende Menneske; paa Topgesimsen og Topkartouchen er der mindre Figurer af Tro, Haab og Kærlighed. Disse Arbejder skyldes Billedsnideren Lorentz Jürgensen fra Holbæk, som 29. Maj 1656 kvitterede for 20 Rdl., »som er paa Regnskab for de Billeder, jeg paa Altertavlen haver skaaren«, og 17. Juli 1665(?) gav Kvittering for 20 Sletdaler, som »er Resten af min Betaling«³⁵.

De to Malerier, Olie paa Lærred, er Arbejder af Akademiets »Ridsemester«, Hollænderen Abraham Wuchters, som fra Maj 1655 til Februar 1656 fik Betaling for »de to forfærdigede Altertavler«³⁶. Storfeltets Maleri, 315 x 193 cm, forestiller Nadverens Indstiftelse, hvortil Kompositionen er laant fra et Stik efter Rubens³⁷, Topstykkets Maleri: Kristus i Persekarret, hvor Engle opfanger Blodet (Altervinen) i gyldne Kalke.

Træværkets nuværende brogede Maling med stærk Brug af Forgyltning stammer fra 19. Aarh., men gengiver antagelig i Hovedtrækkene den Staffering, som Maleren Hans Schütte 5. Aug. 1656 fik betalt med 300 Rdl.³⁸. Aarstallet 1656 er malet paa Siderne af Storgesimsens Yderled. Kartoucherne under Malerierne har latinske Disticha med gylden Kursiv paa Sort. I Fodstykket:

»Cælestes epulas instruxit cælicus hospes
Apponens animæ fercla beata piæ.

Qui cupit huic dignus conviva accumbere
mensæ
E vili sursum corda levabit humo.

Corpus adest pani, sociatur sanguine
vinum
Hæc miro iungit fædere sancta fides.«

Paa Storgesimsen:

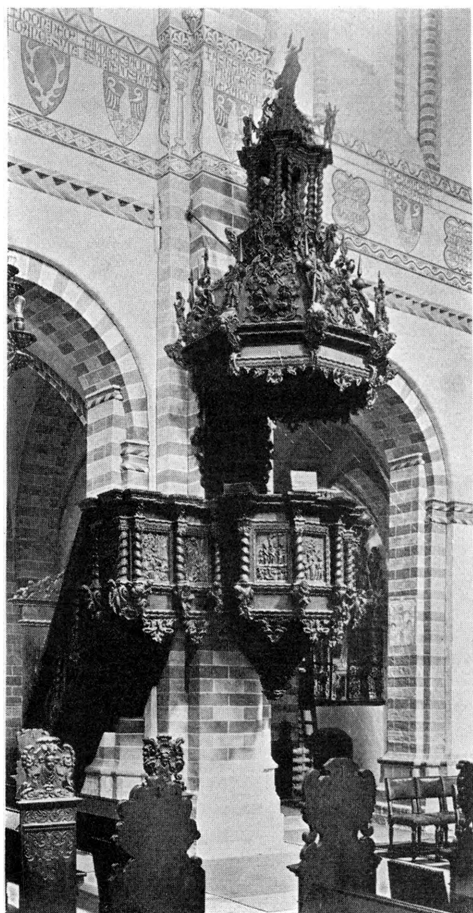
»Vincla, alapas, flagrum, ludibria, vulnera,
mortem,
Hæc ego non michi sum, sed tibi passus
homo!
Contortum nostrum*) quod stillat sang-
vine prælum
Adversum æternam dat tibi pocla sitim.«

(»Det himmelske Gæstebud indstiftede
Himlens Vært,
som stiller livsalige Retter for den fromme
Sjæl.
Den, der ønsker som værdig Gæst at
at lægge sig for dette Bord,
vil med løftet Sind undslippe den usle
Jord.
Legemet er til Stede i Brødet, Vinen
forenes med Blodet,
dette sammenknytter i sælsom Pagt den
hellige Tro.«)

(»Lænker, Slag, Pisk, Spot, Saar, Død,
dette har jeg lidt ikke for mig men for
dig, Menneske.
Naar Persen vrides, drypper den af Blod

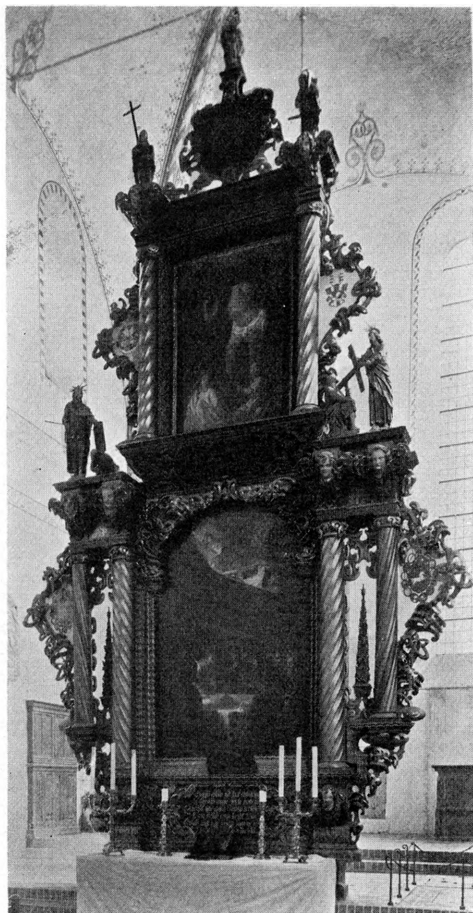
og giver dig en Drik, som stiller den evige
Tørst.«)

*) Fejlagtigt for: nostro.

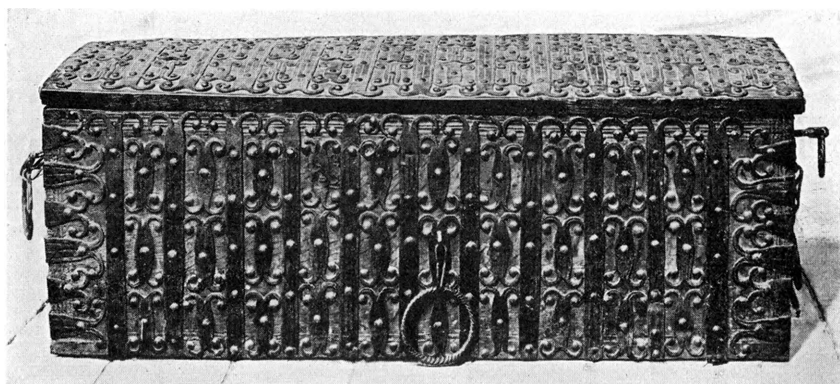
V. H. 1935

Fig. 36. Sorø. Prædikestol (S. 72) af Hendrik Werner 1650.

Hude 1908

Fig. 37. Sorø. Altertavle (S. 61) af Hendrik Werner 1654.

M. M. 1914

Fig. 38. Sorø. Jernbeslaet Kiste (S. 68).

I Storvingerne er malet det danske og brunsvig-lyneborgske Vaaben med Frederik 3's og Dronningens Monogram, i Topvingerne Hofmesterens (Rosenkrantz') og Akademiets Vaaben (komponeret 1654, afbildet Sorø I, 409); Topkartouchen har Jehovas hebraiske Navn i Rødt og Topgesimsen et Skriftsted (1. Tim. 6,16) paa Dansk i gylden Fraktur.

En stedlig Tradition, vistnok tidligst optegnet af Dauw (1721), fortæller, at Maleren, da Professorerne havde nægtet at være Modeller for Nadverscenen,

M. M. 1914

Fig. 39. Sorø. Alterkande 1642 (S. 65).

V. H. 1935

Fig. 40. Sorø. Daabsfad 1662 (S. 70).

idet ingen vilde være Judas, brugte Bønder fra Haverup, medens Englene i det øvre Billede skal være Portrætter af Hofmesterens Børn³⁹.

†*Altre*. 1602 nævnes foruden Højalteret, om hvis gamle Skikkelse der nu intet vides, »det nederste Alter«, sikkert det samme Alter, som 1640 blev nedtaget og da stod »midt udi Kirken«. Søren Abildgaard har 1756 tegnet dels Fløj malerierne (Fig. 41) af »en liden katolsk Altertavle«, forestillende Knud den Hellige og Olaf den Hellige og dateret ved Abbed Henrik Tornekbrands' fædrene og mødrene Vaaben, dels 16 Relikviekapsler af Bly, der laa i en større Blyæske med indridset: Sancte crucis an(n)o d(omi)ni 1526 ix kal. feb(ru)arij« (»Hellig Kors' [Alter] i Herrens Aar 1526, 24. Januar«). Blyæsken bar desuden en senere Indskrift: »Anno 1584 translato altari reposita« (»Gennedlagt, da Alteret blev flyttet 1584«). Altertavle og Relikvier har sikkert hørt til det »nederste Alter«, som var Lægmandsalteret, indviet til det hellige Kors og staaende under Triumfkrucifikset fra 1527 (sml. Side 68)⁴⁰.

Altersølv. Kalk, 24 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1774; enkelt Arbejde med sekstunget Fod; Mestermærke for Andreas Røymand (Olrik 44); nyere Kumme, stemplet: P.C.C. Sorøe. *Disk* af kbh. Prøvesølv (17)93; Mestermærke: Velscho (M. M. Velschow, Guldsmid i Sorø; Olrik S. 126). *Vinkande* (Fig. 39), 31 cm høj, med støbt Hank og drevne og graverede forgyldte Barokornamenter, to

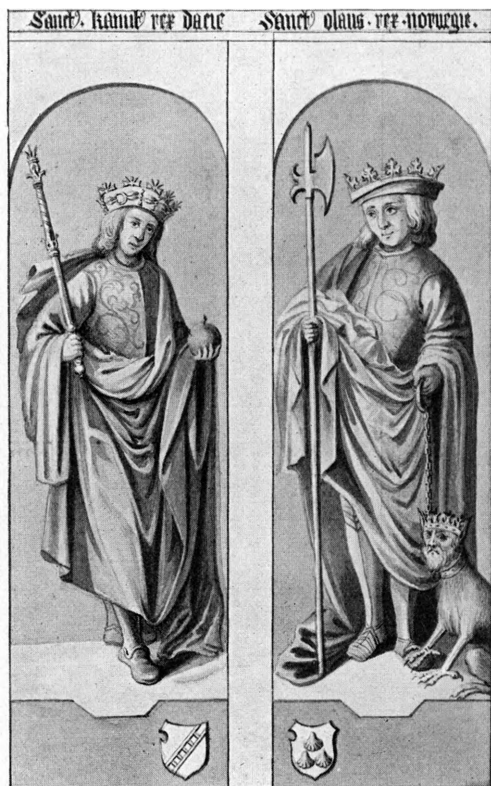

Fig. 41. Sorø. Kong Knud den Hellige og Olaf den Hellige. Fra en forsvunden Altertavle (S. 64).

Fig. 42. Sorø. Gavlplanke af sengotisk Korstol (S. 74).

graverede Vaaben og Versalindskrifter: »Henricus Ernestius«, »Sophia Faber«, »TDMÆ Jesu Christo servatori suo d.d. d.d.« (»Henrik Ernst og Sophie Faber skænkede disse Gaver til dig, den store og evige Gud, Jesus Christus, deres Frelser«); under Bunden er nygraveret: »1642 (inst. 1865)«. *Oblatæske* af kbh. Prøvesølv 1657, formet som et firkantet Skrin, med Laas, staaende paa fire Kuglefødder. Forsiden har samme Vaaben som Alterkanden og Bogstaverne »HED, SF, 1658«; Laaget en graveret Versalindskrift: »Jesu Christo sacrum. Ingens æternitatis thesaurus exigua heic arcula tegitur ut detegatur iis qvi animam corpore sanari volunt qvot serio exoptant corporis Christi æstimatores Henricus Ernstius et Sophia Fabra« (»Helliget Jesus Kristus. Evighedens vældige Skat gemmes i dette ringe Skrin, at den skal aabenbares for dem som vil, at Sjælen

helbredes ved Legemet, hvad inderlig ønskes af to der kender Kristi Legemes Værd, Henrik Ernst og Sophie Faber«); Mestermærke antagelig for Gabriel Hass (sml. Olrik Nr. 158) †*Kalk*, nævnt o. 1685, sikkert middelalderlig efter Indskriften⁴¹: »Anna, Marie, Ihesvs(?), Melkior, Baltasar, Iosper, Ihesus, Maria, Ann, Ihesus. Help Sa(n)ct »Evae«(?), Ave Maria gracia plena Dominus tecum benedicta tu Help Sancte Dorote »Aamn« Ihesus, Maria, Anna, Johannis, Matie, Morici Helpo«. †*Disk* (»et lidet Fad til Ablater«), af Guldsmid A. C. Reis i Sorø 1761; †*Sygekalk* omgjort 1762, af en gammel Sølvkalk og Disk, af samme Mester (Rgsk.).

†*Relikvieskrin* af Sølv (»pixis argenti cum reliquiis«) blev testamenteret af Absalon 1201.

Alterstager, 57,5 cm høje, med profilerede Skafter; fra o. 1650.

Alterbibel, Frederik II's 1589, i Læderbind fra o. 1700, men med ældre Beslag; ifølge Tilskrift købt paa en Auktion i København og af Carl Gustav v. Drewitz skænket til Sorø Kirke 12. April 1721.

Alterbog, Udgaven 1688, i Læderbind fra 1772; Sølvhjørnebeslag og Midtbeslag, med graveret Spejlmonogram »AMK Anno 1707«, er »taget af en gammel og nu ubrugelig Alterbog ved Kirken og forgyldt paany« 7. September 1772.

**Abbedhue* og **Abbedsko*, sentmiddelalderlige, nu i Nationalmuseet (Aarbøger 1921, S. 154—55, Fig. 2—3)⁴².

Relikvieskab i Korets Nordvæg fra o. 1525—30. Skabets Type (Fig. 54) er syd-tysk. Renaissancesnitværket viser nært Slægtskab med Absalons Gravsten. Det dobbelte Skab (Sorø I, 239) har paa hver af de nedre Døre to reliefskaarne sengotiske Foldeværksfyldinger og paa Ramstykke Baand, medens det øvre Skab tilsvarende har to Par glatte Fyldinger og Ungrenaissance-Balustre med Akantus-bladværk, Druer, Genier og Vase paa Ramstykke. Foroven i de fire Balustre er der Skjolde med Henrik Tornekrands' fædrene og mødrene Vaaben, Absalons springende Hjort (Fig. 54) og Lage Urnes Ørneklø, de to sidste med Bispehue og Stav som Hjelmtegn; midt paa de to midterste Balustre er der udsparet Plads til rudeformede Nøgleskilte. Bag Yderdørene lukkes Skabet af fire Gitterlaager med firkantede gennemstukne Jernstænger og gammelt Laasetøj; Nøglen har tresidet, vredet Rør. Det øvre indre Ramstykke har Reliefminuskelindskrift, bestaaende af et Distichon: »Victor ab inuictis sociis Salbinaq(ue)* virgo Claudimur hoc loculo soluite vota deo« (»Vi, Victor, en af de ubetvingelige Martyrfæller, og Møen Sabina indesluttes i dette Skrin. Opfylder eders Løfter til Gud«).

Overskabets Hylder og de lodrette Forkanter mellem Gitterlaagerne har gotisk snoet Bladranke i gennembrudt Arbejde. Skabet, 244 x 180 cm, staar i blankt Egetræ med ny rødmalet Bund under Bladrankerne. En Del af Træværket: Gesims, Fodliste m. v. og Laasebeslagene er fornyet.⁴³

* Indskriftens Salbina er antagelig en Fejlskæring for Sabbina.

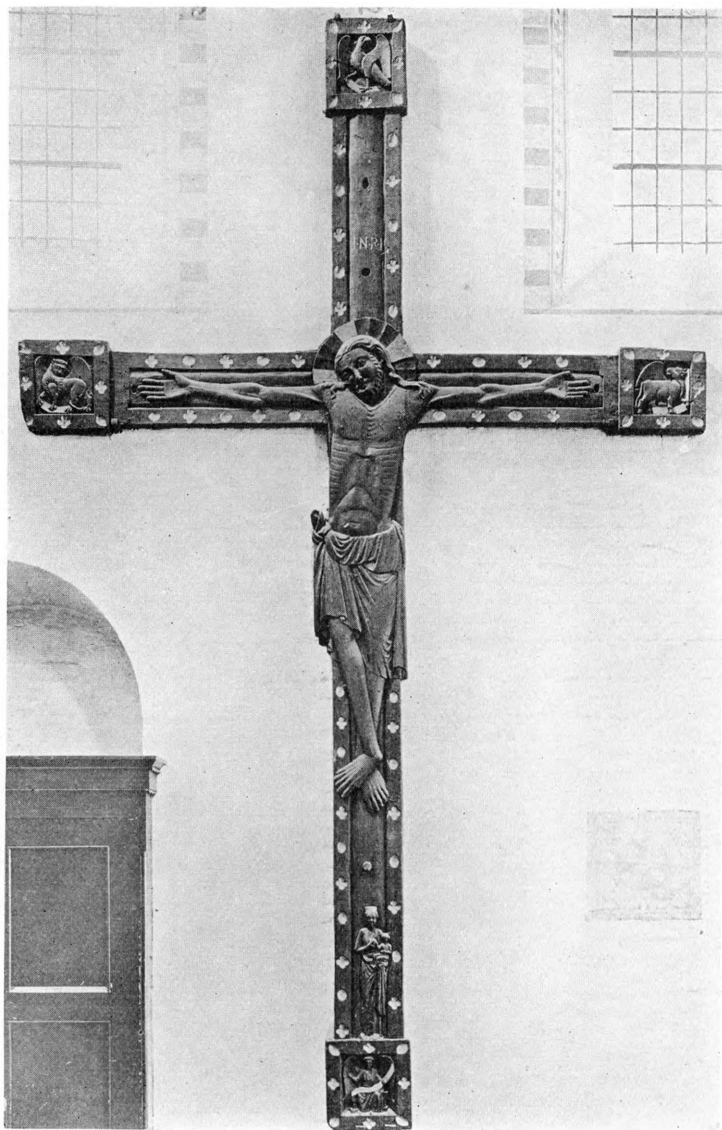

Fig. 43. Sorø. Krucifiks (S. 68), nu i Sakristiet.

V. H. 1935

Kister til Messerede. 1. Gotisk, senest fra o. 1400, af Eg, 125 cm lang, 47,5 cm bred, 46,5 cm høj, med svagt buet Laag (Fig. 38). Sider og Laag dækkes næsten helt af usædvanlig pynteligt Jernbeslag: Skinner og smaa volutoprullede Ornamenter. De fire Hanke er af spinkelt, vredet Jern i tynde Kæder; Lukketøjet dannes af en bag Forsiden gaaende Jernstang med 11 Vinkelhager, gribende ind i Kramper paa Laaget; Nøglehul i den ene Kortsideside; gammel Nøgle. Renset. 2. Sengotisk, o. 1500, af Eg, 159 x 62 x 59 cm, med svagt buet Laag og glat, kvadreret Beslag af Jernskinner; Laaseindretning som foregaaende. Rødbrun Maling og sort Beslag.

I Sakristiet fandtes o. 1685 en †*Træskaal* (»phiala lignea«)⁴⁴ med lang rimet Indskrift, »Peder Pedersen Svarer i Nestvid gjorde dette Skaall. Anno Domini 1557«.

Korbuekrucifikser. 1. Unggotisk (Fig. 43) fra Tiden kort efter 1247. Stykket, godt 5,50 m højt, er enestaaende blandt vore Krucifikser, idet Kristusfiguren er skaaret i eet med Korstræet som et ganske lavt Relief. Antagelig har et Limousiner Emailkrucifiks været Forbillede. Korstræet, med ovale og firkløverformede »Ædelstenshuller« langs Kanterne, har riflet Korsglorie, firkantede Endeplader med Evangelistsymbolerne (Markus og Johannes paa Korsets Arme, Lukas øverst, Matthæus nederst); over Matthæussymbolet en staaende, kronet Mariafigur, rækkende et Æble til det paaklædte Kristusbarn. Renset Træ med Nyforgyldning (Beckett II, Fig. 156—57; Sorø I, Fig. 36—37). Nu ophængt i nordre Korsarm (Sakristiet). Det er sikkert dette Krucifiks, som i 1700'erne hang i »Vaabenhuset paa venstre Haand, naar man kommer fra Byen«, mellem to Trætavler med danske Vers fra 1709^{44a}.

2. Sengotisk (Fig. 44) fra 1527 af Claus Berg⁴⁵. Krucifikset, omtrent 8 m højt, er Landets største. Figuren giver en realistisk Fremstilling af den døende Kristus. Evangelistsymbolerne (Lukas og Markus paa Korsets Arme, Johannes øverst, Matthæus nederst) sidder i Firpasrammer med gotisk Greneværk, naglede til Korstræet. Ved disse er paa Korstræet fastgjort fire Relikviegemmer af Bjergkrystal i forgyldte gennembrudte Metalbeslag; Smaakapslerne indeholder Kristi Haar, Pauli Tænder m. m. Paa Korstræets Forside er forneden malet Lage Urnes Vaaben og »xps vi(n)ci 1527« (»jeg Kristus sejrede«); paa Bagsiden er malet en stor Krucifiksfigur (sml. Fig. 55) og forneden Henrik Tornekrands' Vaaben med »omnia in laudem dei 1527« (»Alt til Guds Ære«). Den udskaaene Kristusfigur og Evangelistsymbolerne er naturalistisk malet, Korstræet brunt. Farverne er genfremdraget af Kornerup, efter at Korstræet ved den tidligere Restaurering 1846—47 var blevet oversmurt.

1641 blev Krucifikset, der oprindelig hang ved Munkekorets Vestende (sml. S. 20), flyttet til sin nuværende Plads i Skibets østre Gjordbue⁴⁶ og ved denne Lejlighed stafferet for 60 Dlr. af Israel Leopold »Kontrafejer herved Stedet«.

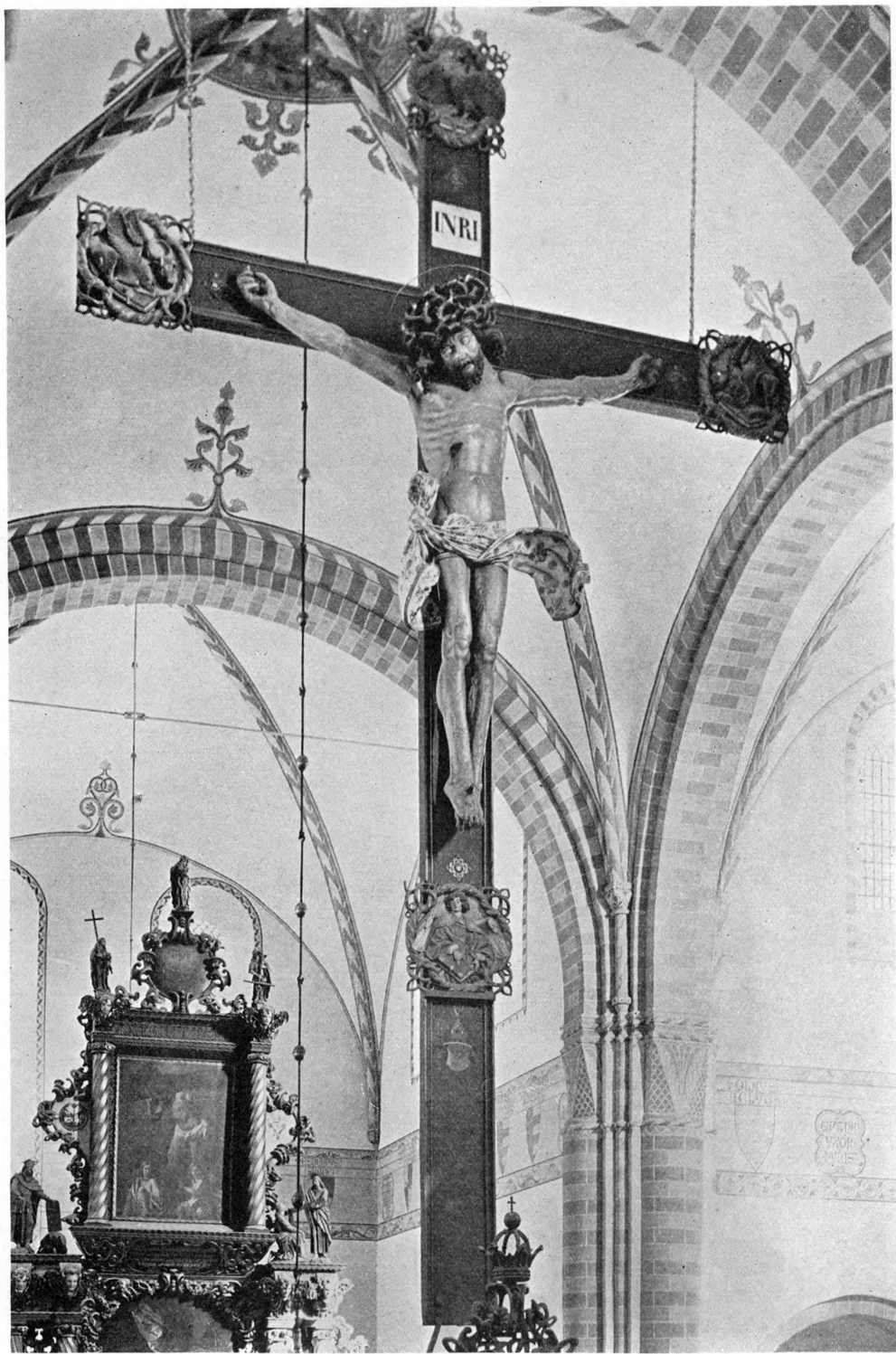

Fig. 44. Sorø. Krucifiks af Claus Berg 1527. (After Thorlacius-Ussing).

samtidig med at Carsten Erichsen, Snedker i Næstved, udskar en ny Krone. (V. Thorlacius-Ussing: Claus Berg. Fig. 39; Beckett II, Fig. 287; Marburger Jahrbuch 3. Bd., Tavle VIII; Sorø I, Fig. 38).

Korgitter (Fig. 51, 55) i Bruskbarok af Hendrik Werner o. 1653. Panelet hviler paa et Fodstykke i gennembrudt Arbejde og har to Gange fire Fyldinger med Bruskværksrammer, adskilt ved vekslende mandlige og kvindelige Hermer. Den gennemløbende Gesims deles af Kerubkrumknægte og krones af gennembrudte Topstykker (Fig. 45). Den tilsvarende Fløjddør flankeres af to Søjler, hvis høje Postamenter og snoede Skafter er i rigt gennembrudt Arbejde og krones af et stort Topstykke i lignende Arbejde med Rigsvaabnet og Frederik III's og Sophie Amalies Navnetræk. Werner, hvis Kontrakt ikke er bevaret, fik Betaling 6. Juni 1653. De talrige snoede Søjler foroven i Panel og Døre er ifølge Kontrakt 1657 af Snedker Caspar Løbbeke i Roskilde⁴⁷. Blankt Træ med sorte Søjler (Sorø I, Fig. 42).

Font af Sandsten (Fig. 49) i Bruskbarok fra 1655 af den københavnske Stenhugger Henning Selgen (Salligen). Trekløverformet Kumme, Tvm. 78 cm, med seks enkle Kartoucher paa Siderne; Fodstykket dannet af tre Smaabørn med Blomsterkranse i Haaret og holdende hinanden i Hænderne. Efter Kontrakt af 23. Maj 1655 skulde Fonten koste 50 Dlr. og være færdig inden S. Hans (Sorø I, 253 Fig. 47).

2. April 1649 sluttedes Kontrakt⁴⁸ med Hendrik Werner om en ny Font af Billedhuggerværk at levere for 100 Rdl. inden S. Hans efter den Form og Afrids, han havde leveret, »saa godt og vel forsvarligt, som det af andre ærlige Mestre i den Kunst kan gøres«. Fonten er sikkert ødelagt ved Korhvelvets Nedstyrtning 1651.

Fad af haanddrevet Messingblik (Fig. 40), trekløverformet, med Kristi Daab; den ene Engel i Damedragt fra 1600'erne; paa Randen Blomsterranker, Kerubhoveder og Versalindskrift: »Anno 1662 den 8 Julius hat der ehrbar Niels Oelesen Moller dises Becken der Kirchen zu Gottes Ehren verert«.

Vandbeholder, af Tin med Læderhank, »anskaffet 1884«.

Vievandskar. Ved Vægpillen mellem Munketrappen og den tidligere Østdør i Søndre Sideskib staar en romansk Terning-Base af rødgraa Granit, som sikkert har baaret et Vievandskar.

Fontelukkelse, Dobbeldtør mellem nordre Sideskib og Sakristiet (nordre Korsarm) i Bruskbarok, af Caspar Løbbeke 1657. I Henhold til Kontrakten⁴⁷ skulde han efter den Model og Afridsning, Hofmesteren havde givet ham, forfærdige to Døre »for det Kapel, som Fonten staar«. Døren (Fig. 52), flankeret af to snoede Søjler, har i hver Fløj forneden en smal gennembrudt Fylding, derover et Felt med Bruskværksramme, foroven en stor gennembrudt Fylding »efter den Maner, som udi Hr. Niels Trolles Begravelse gjort er i Roskilde«.

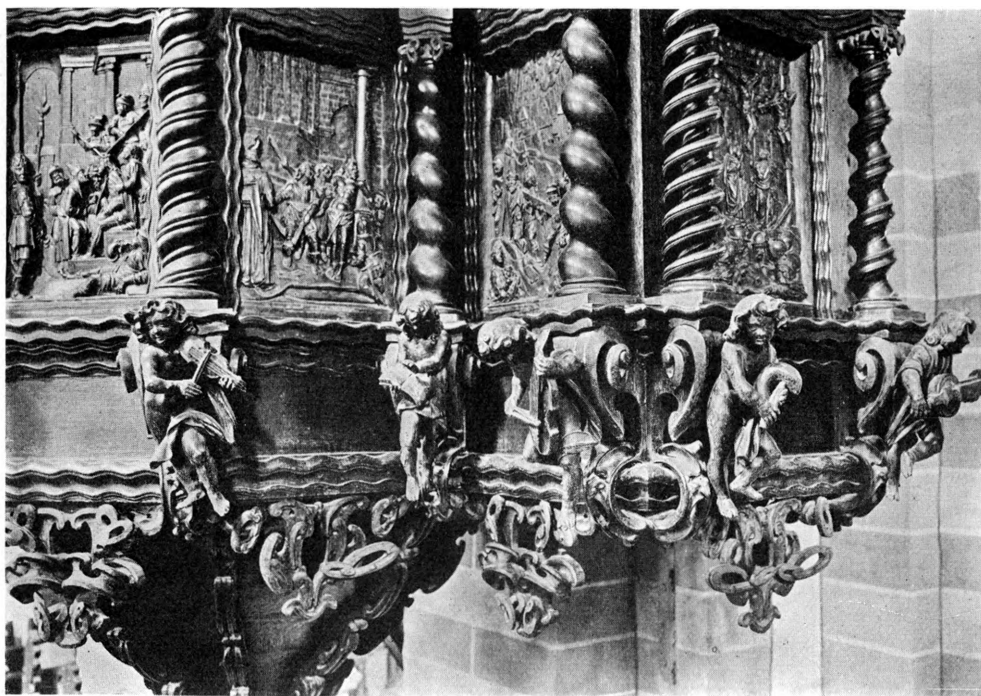
V. H. 1935

Fig. 45. Sorø. Fra Korgitteret (S. 70).
Af Hendrik Werner o. 1653.

V. H. 1935

Fig. 46. Sorø. Orgelets Rygpositiv (S. 76).
Af Peter Jürgensen 1628.

V. H. 1935

Fig. 47. Sorø. Enkelthed af Prædikestol (S. 72).
Af Hendrik Werner 1650.

Paa den ene Dørs Anslag er over hinanden anbragt to Hermer: Tro og Haab. (Sorø I, Fig. 43).

Prædikestol (Fig. 36), ved Skibets Nordside, i Bruskbarok 1650 af Hendrik Werner. Selve Stolen er paa fem Fag, men hertil slutter sig en Opgangsbro og en Udbygning hver paa tre Fag. De 11 Fag adskilles af snoede Søjler med »joniske« Kapitæler og har i Storfelterne kraftigt skaarne, figurrige Relieffer af Lidelseshistorien (Nadverens Indstiftelse, Kristus i Gethsemane, Judas' Forræderi, Kristus for Ypperstepræsten, Kristus fremstilles for Folket, føres bort, tornekrones, hudflettes, bærer sit Kors, korsfæstes, gravlægges). Søjlerne hviler paa Volutkonsoller, paa hvilke der er anbragt frit udskaarne, meget livfulde Børnefigurer (Fig. 47), syngende eller musicerende paa Stryge- eller Blæseinstrumenter (Sorø I, Fig. 40—41). Glatte Smalfelter, ligesom Storfelterne med flammede Lister; gennembrudte Nedhæng, glat Underbaldakin med Bruskværksbøjler. Opgangen har tre enklere Fag med simple Fyldinger og Bruskmasker under Søjlerne. Opgangsportalens Rammepilastre og Dørfløjens Fyldinger har Bund og Kantlister af sort Træ; Topstykket er fornyet.

Den ottesidede Himmel har Gesims, med Nedhæng, svarende til Stolens nedre Smalfelter og deles af Kerub-Krumknægte, hvorover der staar Figurer (Apostlene Peter, Jacob den ældre, Judas Taddæus, Johannes, Bartholomæus og Profeten Ezekiel med Bog og Vægt) og mellem dem gennembrudte Topstykker. Baldakinen, som paa Oversiden har Frugtguirlander mellem Bøjlernes Topspir, kronet over en Krans af Kerubhoveder af en firsidet Lanterne, hvis stærkt forkrøppede Hjørner bæres af snoede Søjlegrupper med tre i hver. I tre af Lanternens Bueslags-Aabninger staar Apostle (Filip, Simon, den tredie med Bog), over dens Hjørner: fire Engle med Lidelsesredskaber; øverst Kristus med Sejrsfanen. Selv Himlens Underside er udstyret med Skæring. Indenfor en flammet Kant med otte Kerubhoveder i Hjørnespidserne hæver sig otte Relieffelter, de fire med Evangelisterne og deres Tegn, de fire med basunblæsende Engle; midt under Himlen svæver en Due. Rygskjoldet flankeres af to Hermer (Thomas og Matthias) og har i Storfeltet en kronet Kartouche med F 3, S A over et Baand med reliefskaaret: 1650.

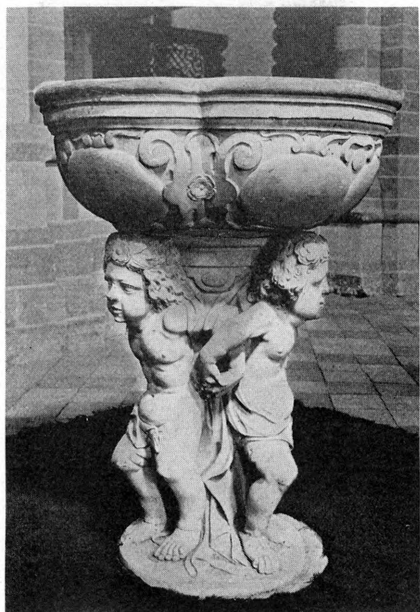
Stolen staar med blankt Træ og sorte Søjleskafter; enkelte Dele (Rygskjoldets Kartouche) er fornyet.

Det overdaadigt rige Arbejde blev ved Kontrakt af 24. September 1649 overdraget Hendrik Werner for 400 Sletdaler og 20 Læs Egeklov. Han forpligtede sig til at gøre den »med saa godt Billedsniderarbejde, som nogetsteds gøres kan af nogen i dette Rige Danmark«. Billedskærerarbejdet over Himlen og under Prædikestolen skulde være »durchsigtig og med kunstig Arbejde vel forfyldt«. Prædikestolen skulde række fra det Vaaben, som staar malet paa Pillen, nedtil Stolene, saa at »dens Lige baade med Zirlighed, Kunst og Arbejde

M. M. 1915

Fig. 48. Sorø. Stolestadegavl (S. 75).

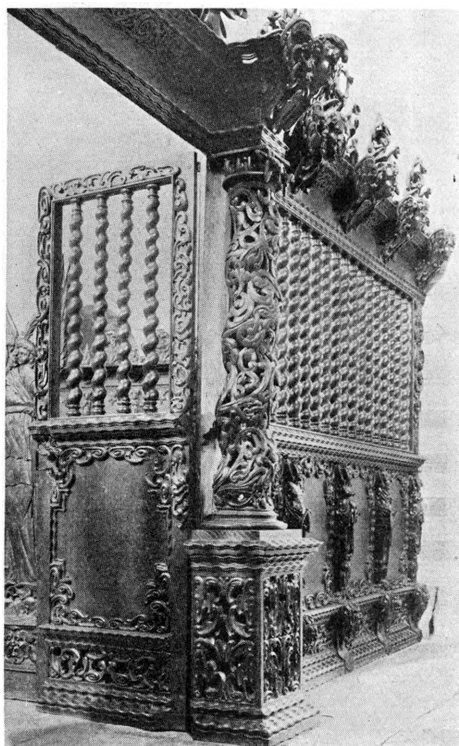
M. M. 1915

Fig. 49. Sorø. Font (S. 70) af Henning Selgen 1655.

M. M. 1915

Fig. 50. Sorø. Stolestadegavl (S. 76).

M. M. 1914

Fig. 51. Sorø. Korgitter (S. 70) af Hendrik Werner o. 1653.

M. M. 1914

Fig. 52. Sorø. Fontelukkelse (S. 70) af Caspar Lobbeke 1657.

P. N. 1918

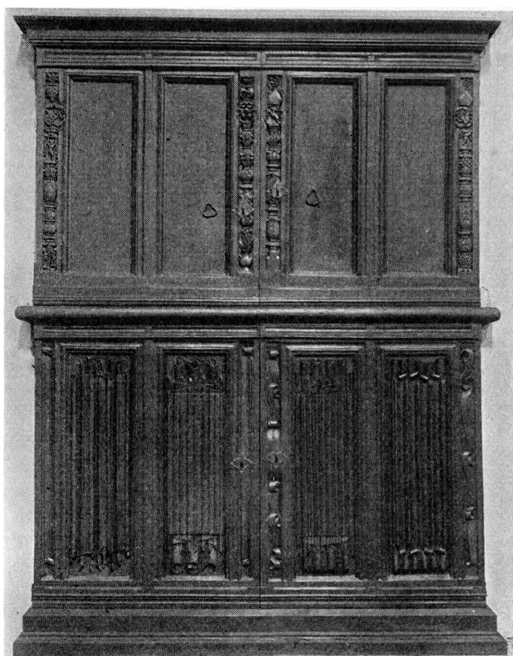
Fig. 53. Sorø. Relieffer paa Orgelpulpiturets Søjlepostamenter (S. 77) af Peter Jürgensen 1628.

i Historier, Videlse og Højelse ikke skal findes i nogen af de fire Hovedkirker i København«. Han skulde paa sin Æres Fortabelse selv bære alle Omkostninger, hvis nogen af de københavnske Prædikestole fandtes »enten at overgaa eller lige at være« denne⁴⁹.

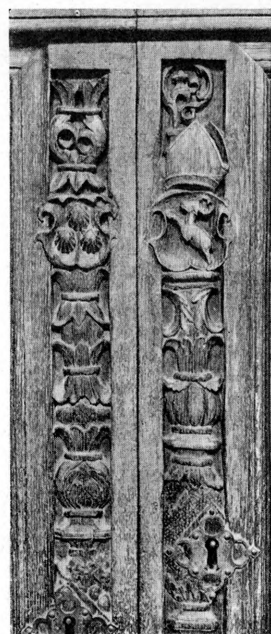
Timeglas, med $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ malet paa de fire Glas, anbragt i Jernarm paa Prædikestolen og vistnok samtidig med denne.

Stoleværk. Af de middelalderlige *Korstole* er kun bevaret en sengotisk Gavl, anbragt paa det nuværende nordre Forpanel. Det har paa Forsiden (Fig. 42) under en Kølbue, hvis Midtspir er afsavet, en reliefskaaret Apostelfigur, Matthias med Øksen; paa Bagsiden et Indsnit til en Bænk og derover et fordybet Felt med et reliefskaaret, tæt ved Overkanten tværdelt Skjold. Paa det nuværende søndre Forpanel er der paa en nyere Gavlplanke fæstet en Helgeninde (Jomfru Maria?) i meget højt Relief, rimeligvis fra en Altertavle, og et Kølbueslag med Greneværk.

De nuværende *Korstole* har intet med den katolske Gudstjeneste at gøre, men er 1658 indrettet til Disciplenes Andagtsøvelse. Korsskæringen, der mod Skibet afgrænses af Korgitteret (Fig. 55, sml. Plan Fig. 4), blev afsondret fra Korsarmene ved to høje Paneler (Fig. 24), hvert med ti Fag og en Midterdør, og kronet af Topkartoucher. Alle Fagene har to Rækker glatte nedre Fyldinger og en Række øvre Profilfyldinger, adskilt ved mandlige og kvindelige Hermer (Sorø I, Fig. 45). Panelbagsiderne er glatte. Mod disse Paneler,

C. A.J. 1898

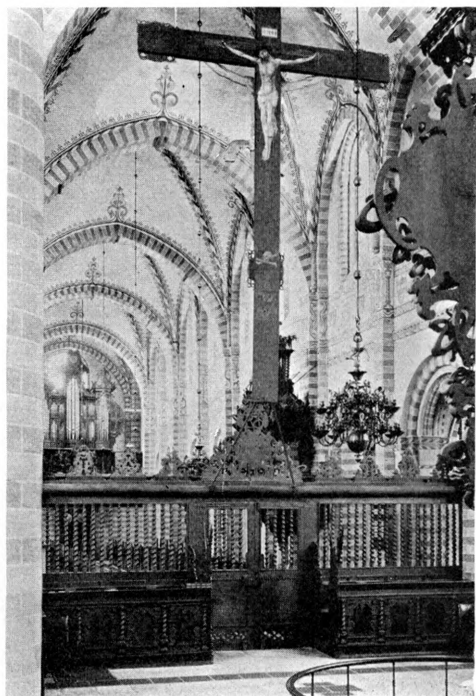

V. H. 1935

Fig. 54. Sorø. Relikvieskab i Korets Nordvæg (S. 66). Helhed og Enkelthed.

dog ikke mere ved Sydpanelets Østparti, er stillet ganske enkle »Korstole« med meget smalle Klapsæder; de to vestlige Grupper af disse »Korstole« har foran sig et Forpanel, med glatte Fyldinger, der mod Øst afsluttes med de nysnævnte Gavle, mod Vest af to bruskbarokke Stolestadegavle, som oprindelig ikke har hørt til her. Baade Paneler og Stole har Mængder af indskaarne Navne paa Skolepebline, det ældste fra 1664. Snedkerarbejdet skyldes Morten Pølcrow, som 30. April 1658 efter Kontrakt med Hofmesteren fik 100 Rdl. »for fire Stolestader i Koret, jeg af ny gjorde og forfærdigede«. Samme Dag fik Carsten Erichsen, Billedsnider i Korsør, 28 Sietdaler efter Kontrakt for »tvende Stole i Koret bagved Kordørene, hver Stol med fire Sæder i« samt for to †*Skrifestole*, en ved hver Side af Alteret⁵⁰. De to Sæt Korstole, som endnu staar ved Korskrankens Østside, har bredere Sæder, udskaarne Vangeforkanter og svajede Armlæn, ligesom Forpanelerne har tre Fyldinger med bruskbarokt Portalramværk; den fjerde Fylding er nu glat, men har sikkert oprindelig været som de andre. Mod Korskrankens Dør afsluttes Forpanelerne af to høje Gavle formede som ubehjælpsomt proportionerede Kerubfigurer (sml. Fig. 23). Disse rigere Stole, som næsten ganske mangler indskaarne Navne, har sikkert været bestemt for Høerne⁵¹.

Midtskibets nu aabne *Stolestader* er blevet omdannet i 19. Aarhundrede, men har delvis bevaret de gamle Gavle. De to Øststader (Fig. 48) har rigere

M. M. 1915

Fig. 55. Sorø. Korgitter (S. 70, 74) og Bagside af Claus Bergs Krucifiks (S. 68).

havn og Køge og for hvilke Carsten Erichsen, dengang Snedker i Næstved, 1641 fik Betaling⁵².

I Sakristiet staar fem højryggede *Stole* af blødt Træ fra o. 1725—50 med smaa Udskæringer paa Ryggen, Ben og Sarg; nyere Læderbetræk.

Orgel, i Midtskibets Vestfag, bygget 1773—74 af Kretschmer⁵³, ombygget 1846 af J. Gregersen i København. Den tredelte Orgelfaçade fra 1773—74 har Rokoko-Indfatninger omkring Piberne og krones af tre Topstykker, af hvilke de to ydre har udskaarne Musikinstrumenter; Storvingerne har Drapperikanter og paa en som Spaanfletværk fremstillet Baggrund lignende Udsmykning med Instrumenter ophængt i Baandsløjfer. Enkelte Lister er tilsat i »gotisk« Stil ved Istandsættelsen. Rygpositivet har 1773 faaet tilsat lignende Vinger som Orgelets (de oprindelige Vinger ligger inde bag Piberne), men har iøvrigt bevaret den gamle Udsmykning: gennembrudte Indfatninger om Prydpiberne, der er af Træ, og en rigt udskaaet Topstykkegruppe af to Basunengle, staaende over Krumknægte med laurbærkransede Mandshoveder, to

Udsmykning med Fladsnit i et fordybet Felt paa Gavlplanken og i en Frise samt Bruskværks Topstykker omkring Gervandt- eller Kerubhoveder. De to østligste Topstykker mod Sidegangene samt to tilsvarende, nu anbragte paa de nymodens Sideskibsbænke, er dog af en anden og ringere Haand. Skibets øvrige Stadegavle har lignende Fladsnit, dog uden Frisefelter, men Topstykkerne er formet som Muslingskaller omkring et Midtblad, varierende i Enkelthederne*. Topstykkerne paa de mod Sideskibene vendende, smallere Gavle tilhører to Typer, den ene med Muslingskal over »Fodvolutter«, den anden, og senere, med usymmetrisk kraftigt skaaret Volutsløngværk indenfor en Muslingskalkontur**. Gavlen med Muslingskal-Topstykkerne (Fig. 50) hører sikkert til de 30 Stolestader, til hvilke der 1640 købtes Egeplanker i Køben-

* Paa 17 af de 32 Gavle har Muslingskallernes Volutter almindelig Form, paa de 15 er de skævt udtrukne. 16 Gavle er nymodens Efterskæringer, 8 af hver af de to Typer.

** Af den første er der 19, af den anden 20 samt 5 nymodens Efterskæringer.

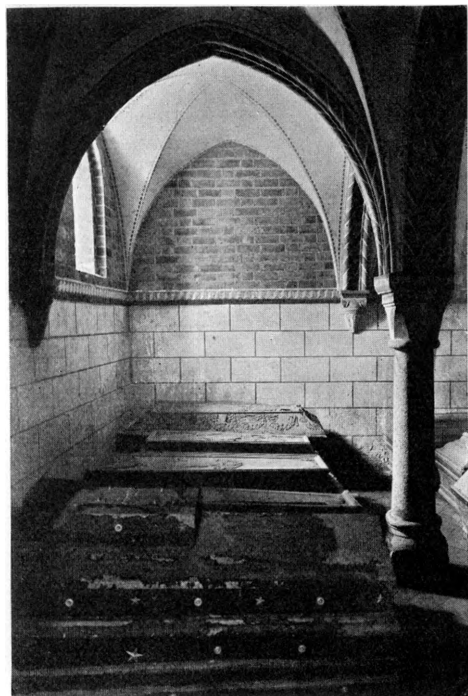
Løver og en Topkartouche, samt til Siderne to Englehoved-Topstykker (Fig. 46). Paa Orgelet sidder to udskaarne Kerubhoveder, i Stil svarende til Rygpositivet. Farverne svarer til Orgelfaçadens og er malede samtidig med Altertavlen. Et malet F 3 i Topkartouchen henviser sikkert til en Istand-sættelse. Det nuværende Rygpositiv er utvivlsomt den nedenfor nævnte gamle Orgelfaçade fra 1628.

Rygpositivet er anbragt midt paa et nymodens *Pulpitur* med »Renaissance«-Fyldinger, ovenover Døren, som ind mod Kirken flankeres af to joniske Søjler paa høje Postamenter. Flankesiderne af disse har kraftfulde Bruskbarokskæringer, Vrængemasker, Grif- og Løvehoved; Forsiderne (Fig. 53) to Scener af Samsons Historie: Samson bærer Gazas Porte og Samson styrter Templet (efter Træsnittene i Frederik II's Bibel). Søjlerne, der efter Regnskabet er skaaret af Peter Jürgensen 1628, staar nu egemalede, Orgelpulpituret broget stafferet.

1567 omtales et Orgel, hvortil der købes Skind og Lim; 1627 fornyedes Værket ganske af Johan Lorentz, Orgelbygger i København, medens Hendrik Snedker af Pedersborg afbrød det gamle Træværk og forfærdigede det igen af nyt; 1628 fik Peter Jürgensen, Billedsnider i Næstved, Betaling for to store Piller, »rundt og udi Billeder udskaaet«, som Orglet staar paa og for adskillig Udskæring paa Orglet »baade Englehoveder, tvende Løver, som holder Kongens Vaaben, tvende Basunblæsere, fire Kronementer, fire Kragstene og 32 Stykker for Piberne.« 1655 istandsatte Orgelbygger Peter Carstens Værket og 1664 blev baade det store Værk og Rygpositivet repareret af Mathies Pedersen i Nakskov⁵⁴.

Lysekroner og Lysearme er moderne, kun Kronen i nordre Korsarm er gammel. Den har 2x8 Arme med Topspir, Fugle og Blade; gennembrudt Hængeskugle; Dobbeltørn som Topfigur, og paa Stammen graveret: »Friderich Moth 1724« og et Vaaben⁵⁵.

Urværk, stemplet »1845 H. Kyhl Patent«, fornyet af Bertram Larsen 1890. †Sejerværk, gjort af nyt 1562 af Matz Sejermager i Odense for 60 Mark; maaske det samme som det, Frederik II gav 1570 og til hvilket Rasmus Maler

Hude 1908

Fig. 56. Sorø. Ramel-Sehesteds Kapel (S. 44, 61).

i Næstved malede to store Skiver, Thobias Maler to Vaaben⁵⁶. Det bar Indskriften: »Anno Domini 1570 F. II. R.D.Waag beed Tiden gaar thu wedst ey naar«. 1604 gjorde Hans Snedker en ny Sejerværkstavle, som Oluf Hansen i København stafferede med Guld og Oliefarve; 1611 gjorde Thord Olufsen, Skolens Kældersvend, et nyt Kvarter-Værk i Kirken og flyede det gamle Sejerværk⁵⁷.

Klokker. 1. Versaler mellem to Bueslagsfriser med Korsblomster og Grenefyld: »Si Deus pro nobis quis contra nos Roluf Borkarts gos mich Anno 1622«. Tvm. 91 cm (N. P. Larsen: Begravelsespladser i Sorø. 1908. Fig. 24). Klokken blev omstøbt af en gammel, bruden Klokke⁵⁸.

2. »Til din Priis Herre lad mig lyde Og mange til dit Huus indbyde«, »Støbt i Randers Aaret 1845 af P. P. Meilstrup.« Paa Klokkelegemet et Krucifiks og en Medaillon med Morten Luther. Tvm. 107,5 cm.

Af de to Klokker, som nævnes o. 1685, var den mindste identisk med 1622-Klokken, medens den største †*Klokke* da havde Indskriften: »Feria tertia post festum visitationis Mariæ Anno D(omi)ni MDX. Maria, Anna, Caterina. net p ma(?)« [sikkert Fejlæsning for: »orate pro me«] (»Tirsdag [9. Juli] efter Marias Besøgelsesfest i Herrens Aar 1510. Maria, Anna, Caterina [beder for mig«]).⁵⁹

Klokkerne hænger i et Klokкетаarn paa Kirkegaarden; tidligere hang de i en Klokkestabel ved nordre Korsarm og endnu tidligere i Tagrytteren (sml. S. 48—50). 1656 gjorde David Dreyer i Haverup to Dupper, der skulde sættes i Korhvælv, at ikke Klokkestrengene, som gik derigennem, for snart skulde opslides⁶⁰.

GRAVMINDER

Sorø Kirke blev bygget af Absalon og hans Frænder som Begravelseskirke for deres Slægt, et imponerende Udtryk for Hvideættens Samfølelse og Slægtsstolthed. Klostrets første Velgørere og Stiftere, der døde inden den ny Kirke var færdigbygget, blev begravet i den ældste Klosterkirke, hvorfra de overflyttedes i 1285 og lagdes i tre Grave, dels i Højkoret ved Absalons højre Side, dels i Korsarmene og deres Kapeller. Blandt dem var de to Skjalmssønner Ebbe af Bjernede og Asser Big af Fjenneslev med deres Hustruer.

Slægtens Stamfader Skjalm Hvide og hans Søn Toke, Klostrets egentlige, første Stifter, overførtes allerede af Absalon fra deres Grave i Fjenneslev til den ny Klosterkirke, hvor deres Ben lagdes i to smaa Trækister i et Gemme i Pillen mellem de søndre Tværskibskapeller. Ved en Undersøgelse i 1774 fandtes ved den ene Kiste en Blyplade med Indskrift: »Hic iacet Scelmo av(us) do(mi)ni Absalonis archiepi(scopi)« (»Her ligger Skjalm, Farfader til Hr. Absalon Ærkebisp«). Blypladen (Nye Danske Magazin VI, Tab. II, Fig. I) gemtes i Akademiets Bibliotek, hvor den brændte i 1813; Knoglerne nedlagdes i en ny Blykiste, og foran Murnichen anbragtes en Tavle med latinsk Indskrift (sml. S. 87—88).

En i 1524 paa Grundlag af ældre Optegnelser forfattet »Gravkatalog«, et Pergamentsblad opsat paa en Trætavle, der oprindeligt hang i Kirken, men senere overflyttedes til Akademiets Bibliotek og brændte med dette i 1813, giver en Fortegnelse over, hvor de

vigtigste Medlemmer af Hvideslægten, foruden de kongelige Personer og enkelte andre særlig betydende Velgørere, var begravet⁶¹. En lang Række Navne anføres, hvoraf kun nogle faa her skal nævnes:

Absalon begravedes i 1201 som Hovedstifter foran Trinene op til Højaltret (der nu er rykket frem fra Østvæggen, saaledes at Graven ligger bagved det, sml. Fig. 4 og 11) og ved hans højre Side hans Slægtning Bisp Skjalm af Aarhus (død 1215). To andre Bisper begravedes i Kapellet syd for Koret, Absalons Ven Bisp Frederik af Slesvig (død 1179) og Bisp Jens Krag af Roskilde (død 1300), hvis Sten endnu er bevaret. Her lod Esbern Snare ogsaa sine to første Hustruer begrave.

Esbern Snare selv og to af hans Sønner lagdes foran Kortrappen, og vestligere, midt i Munkekoret, Absalons og Esberns Fætter, Bjernede Kirkes Fuldender, den mægtige Sune Ebbeson (død 1186), medens tre af hans Sønner, Sunesønnerne, fik deres Grave i det sydligste af Tværskibskapellerne. Den sidst overlevende af Skjalm Hvides Børn, Fru Cæcilie af Pedersborg, Absalons Faster, kom til at ligge i Kirkens Vestende i Lægbrødrenes Kor.

I 1300'erne blev Kirken ogsaa for Kongeslægten den foretrukne Gravkirke. Erik Menveds to Brødre, Valdemar (død 1304) og Kristoffer II (død 1333), begravedes nord for Absalon, og med Kristoffer ogsaa hans Dronning, Sønnen Erik, den udvalgte Konge (død 1332), og Døtrene Helvig og Agnes. Et Gravmonument over dem rejstes af Kristoffers Søn Valdemar Atterdag, der selv efter sit Ønske oprindelig var blevet begravet i Vordingborg, men som to Aar senere (1377) med Pavens Tilladelse overførtes til Sorø, hvor Dronning Margrethe lod hans Marmorsarkofag opstille midt i Koret, dvs. Munkekoret, vistnok umiddelbart vest for Korsskæringen, ud for det Sted, hvor hans Vaaben og en Indskrift er malet paa Midtskibets østligste Hvælvingsspil (sml. S. 57). I 1700'erne stod Sarkofagen i selve Korsskæringen (sml. Plan fra 1775, H. G. Olrik: Holbergs Grav i Sorø Klosterkirke. S. 15). Ved Vestenden af Valdemars Sarkofag fik hans Drost Henning Podbusk (død 1388) sin Grav. Margrethes Søn Oluf begravedes 1387 foran Trappen til Højkoret, omtrent hvor Esbern Snares Grav var. Margrethe (død 1412) bisattes ligeledes i Sorø, hvorfra imidlertid Roskildebispen i 1413 med Magt lod hendes Kiste bortføre til Roskilde Domkirke. Senere vides af kongelige Personer kun Kristoffer af Bayerns Søster Anna (død 1446) at være begravet i Sorø. I Korets Østmur opsattes 1777 en Sten med Fortegnelse over de 13 fyrstelige Personer, som er begravet i Kirken (sml. S. 88).

Størsteparten af de her nævnte Grave er blevet ødelagt ved senere Begravelser. Om de faa, der er undersøgte, kan følgende meddeles:

Absalons Grav vides første Gang at være aabnet i 1536 i Nærværelse af Christian III og Roskildebispen Peder Palladius⁶², sidste Gang i 1827 paa Frederik VI's Foranledning⁶³. Den dækkedes indtil 1536 af et Gravmæle af Træ⁶⁴, som det nævnte Aar afløstes af den nuværende Ligsten. Abbed Henrik Tornekrans lod omkring Graven opstille fire Kandelabre⁶⁵, af hvilke de tre muligvis er dem, der nu er henstillet paa Kristoffer II's Monument (S. 84). Den murede Grav, hvis Bund ligger godt 3 m under nuværende Gulvhøjde (2,50 m under det tidligere Korgulv, sml. Fig. 11), og til hvis Dæksten en tilhugget Kalksten er benyttet, er trapezformet med særskilt Hovedleje, og Liget gemmes i en Blykiste af samme Form. Absalon er blevet bisat i fuldt ærkebiskoppeligt Skrud med Mitra, Bispestav af Hvalrostand, Bispering med Safir, i de sammenlagte Hænder en Sølvkalk, hvortil vistnok har hørt en Disk

af Tin. Udfør Skuldrene blev fundet Resterne af en Blyplade med latinsk Gravskrift⁶⁶ (Fig. 57), der i Oversættelse kan gengives: »Her ligger Absalon Ærkebisp, Assers Søn, en god og from Mand, som grundlagde dette Kloster og berigede det med (meget) Gods, han indehavde (Bispestolen) i Roskilde i ... Aar, Ærkebispestolen (i Lund) i ... Aar, han (døde) Sct. (Benedi)kts Dag i det Herrens Aar 120(1).« Skelettet var ret velbevaret, kun Kraniet var stærkt ødelagt; der blev fundet Rester af mørkebrunt Hovedhaar og Hageskæg paa det. — Ringen skal Christian III i 1536 have sat paa Palladius' Haand, men Bispen kastede den tilbage igen i Graven, og den fandtes i 1827 liggende i Kalken. Den optoges sammen med Kalken, Resterne af Disken, af Bispestaven, af Mitraen og af Dragtens rigt mønstrede Stoffer, endvidere den bedst bevarede af Bispeskoene samt Indskriftpladen, og disse Stykker (Fig. 57) opbevares nu i et Jærnskab i Korets Nordvæg. Sammesteds gemmes ogsaa et Kranium og to Knogler, som fra gammel Tid var i det kgl. Kunstkammer og udgaves for Absalons, en Tradition som ved Undersøgelsen i 1827 viste sig at være falsk. Et forrustet Jernsværd fra Tiden o. 1300, nu i Nationalmuseet, opgives i Kunstkammerets Inventar fra 1690 at stamme fra Absalons Grav.

Kong Olufs Grav undersøgtes i 1857 af Frederik VIL Det var en Munkestensgrav af rektangulær Form med daarlig bevarede Skeletrester. Efter Undersøgelsen lagdes en ny Sten over Graven, medens den gamle indmuredes i Korets Østvæg (S. 90). Syd for Olufs Grav undersøgtes en ældre trapezformet Grav, hvor der paa Skelettets Bryst laa et stort Jernsværd, der indsendtes til Nationalmuseet (Nr. 16317), men var saa forrustet, at det er gaaet til Grunde. Graven kan efter sin Plads antages at have været Absalon Bælgs, Esbern Snarres Søn (død 1232), men det er dog efter Beskrivelsen tvivlsomt, om Sværdet kan have været saa gammelt.

*Andre middelalderlige Grave*⁶⁷. Nord for Absalons Grav er dels i 1873 dels i 1892 afdækket en Række murede Grave fra Tiden efter 1300, som efter Beliggenheden kan formodes at have været Kristoffer II's og hans Families; der haves dog kun meget nødtørftige Oplysninger om deres Karakter. Hovedenden af en lidt vestligere liggende Grav fra 1200'erne, der var overskaaret af de yngre, optoges i 1892 og staar nu i »Saxos Celle«. Flere af Stenene i dens Tag var gennemboret med tragtformede Trækhuller.

Midt i Korsskæringen fandtes i 1873 ved Siden af et Skelet uden muret Grav et Jernsværd fra o. 1400 (Sorø I, S. 81, Fig. 12). Det er antaget for at være Henning Podbusks og er ophængt paa Højkirkens Nordside under hans malede Vaabenskjold, men hans Grav har sandsynligvis været adskillig vestligere, ved eller vest for den nuværende Kordør (sml. S. 57).

Samme Aar fandtes under Bisp Jens Krag's Ligsten i søndre Korsarm (S. 89) en muret Grav af rektangulær Form med særskilt Hovedleje, tagformet over-

Fig. 57. Sorø. Sager fra Absalons Grav (S. 79—80). Foroven: Indskriftplade (1:3) og Guldfigerring (1:2), efter Tegninger i Nationalmuseet. Forneden: Guldbrokkade (1:4), efter Løffler, og Sølvkalk (1:3), efter Fot.

dækket. Graven kan godt være fra Jens Krag's Tid, men er dog snarest lidt ældre. Bisp'en er imidlertid efter »Gravkatalogen« begravet i Kapellet øst herfor, hvorfra hans Ligsten kan være fjærnet ved Kapellets Indretning til den Reitzensteinske Begravelse (S. 103). Indskriftens Stedsbestemmelse er ikke klar. Samtidig undersøgtes endnu en muret Grav i søndre Korsarm tæt op til Mnnketrappens Østside; den havde Trapezform og særskilt Hovedleje og var dækket med store Kridtstens Overligger; det formodes at være en Søn af Oluf Glug af Bavelse, Sune Ebbesøns Svoger, som her er begravet.

Fra Terrænet udenom Kirken have Efterretninger om syv Munkestensgrave, der er fundet til forskellig Tid, alle trapezformede og med særskilt Hovedleje. To fandtes 1826 i Hjørnet mellem Skibet og søndre Korsarm, da den gamle Rest af Korsgangen fjærnedes (S. 49); den ene var overdækket med vinkeldannede Rygnings-Tagsten, der ejendommelig nok var stillet paa Tværs over Graven, den anden fladt overdækket med »flakte Sandsten« (N. P. Larsen: Begravelsespladser i Sorø. Fig. 7—8). Øst for Korgavlen opgravedes 1903 og 1914 to Stykker af en og samme murede Grav. Tre Grave er 1888 og 1909 fundet nord for nordre Kors, de to af dem tagformet overdækket med store

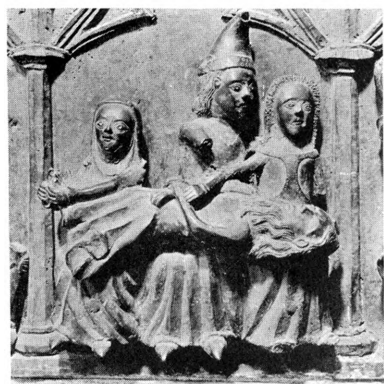
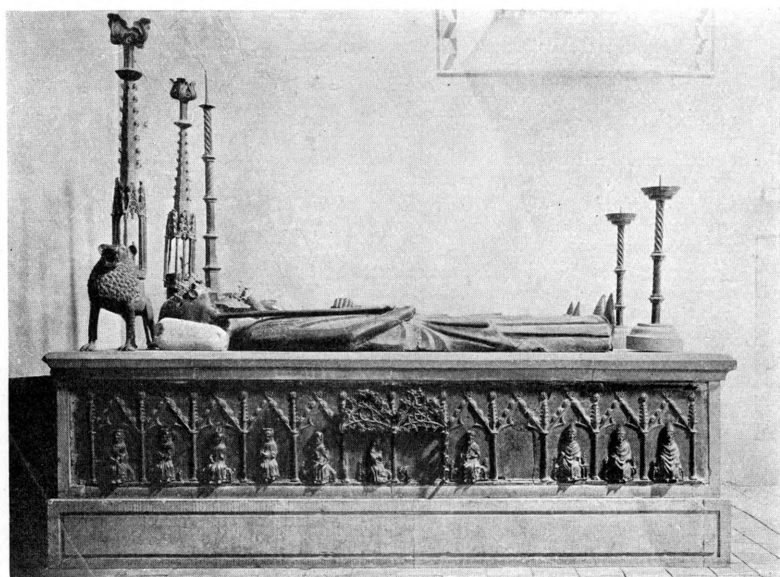
Gulvfliser, hvoraf nogle er mønstrede i Relief med Fletværk eller med Liljeblomster som de S. 52 nævnte. En lignende Grav, der i 1906 fandtes vest for nordre Korsfløj, havde i Taget meget store Fliser, to af dem med indstemplede Mønstre, den ene yderligere med et Afløbshul i en skaalformet Fordybning, formodentlig fra en muret Vaskekumme ved et Alter (Piscina). Man har ved Bygning af Gravene benyttet udtjent Materiale andetsteds fra.

Ved Gravundersøgelserne er foretaget en Del *Maalinger paa Skeletterne* af flere af de i Kirken begravede historiske Personligheder, særlig paa de store Lemmeknogler, og det fremgaar heraf, at saavel Hviderne som Valdemar Atterdag har været høje og kraftige Mænd. Efter de Beregninger, som Dr. K. Fischer-Møller i 1935 har foretaget ved Hjælp af moderne Beregningsmetoder (især Manouvriers og Pearsons Systemer), har de dog knap været saa høje som tidligere antaget. Følgende Maal kan nævnes: Skjalm Hvide 172 cm, Toke Skjalmsøn 181 cm, Valdemar Atterdag (sml. S. 84) 181,5—183,5 cm eller højst 185 cm (efter Chievitz 192 cm). Absalons Højde kan efter Manouvriers Tabeller beregnes til 182 cm, efter Pearsons til 180,3 cm, efter Fayes Metode til 190 cm, der er det højeste, man synes at kunne naa til.

De kongelige Gravmæler.

De bevarede Rester af Kirkens kongelige Gravmæler, Kristoffer II's Bronze-monument og Valdemar Atterdags Marmorsarkofag, er nu opstillet i Korets to østre Hjørner bag Højaltret. Herimellem er indsat Kong Olafs Ligsten (S. 90). Det første havde oprindelig sin Plads nord for Absalons Grav, medens Kong Valdemars Sarkofag som nævnt (S. 79) vistnok stod under den vestre af Kors-skæringens Gjordbuer. I 1650 flyttedes den nærmere op mod Alteret, men da Korhvelvingen Aaret efter under en Restaurering styrtede ned, beskadigedes de kongelige Gravmæler, som begge allerede i 1500'erne havde lidt megen Overlast. Valdemars Sarkofag genopstilledes midt for Kordøren, medens Resterne af Kristoffers Monument længe laa bortgemte bag Alteret. Først kort efter Midten af 1700'erne anbragtes de paa et Fodstykke af Træ i det nordligste Tværskibskapel, hvorfra de imidlertid atter fjærnedes, da Kapellet i 1771 overlodes Statsminister Otto Thott til Gravkapel (S. 104). De to Kongegravmælers nuværende Opstilling er fra 1776—77 og skyldes Billedhuggeren Wiedewelt⁶⁸.

Paa *Kristoffer IFs* Monument ligger de o. 2 m lange, malmstøbte Gravfigurer af Kristoffer og Dronning Eufemia og en 75 cm lang af en af deres smaa Døtre, alle i prægtigt Skrud; de andre her begravne Kongebørn har formentlig oprindelig været afbildede paa samme Maade. De to store Figurer er støbt i to Halvdele; Kristoffer holder Sværd i sin højre Haand og et Scepter i den venstre. Det sarkofaglignende Postament, hvorpaa Figurene har hvilet, har været

M. M. 1914—15

Fig. 58. Sorø. Kristoffer den Andens Gravmæle. Helhed og Enkeltheder.

bronzebeklædt, men højere end det Sandstensfodstykke, hvorpaa de tilbageværende Levninger af Sidernes Relieffer nu er anbragt, idet der sandsynligvis oprindelig har været to Friser over hinanden paa hver Side. Bevaret er en Langside-Frise, med Mariæ Himmelkroning, Petrus og Paulus samt hellige Jomfruer og Bisper, og en Kortside-Frise med mere usædvanlige Billeder, som skildrer Kvindens fordærvelige Magt over Manden: tilvenstre Samson i Dalilas Skød og Samson som omstyrter Templet over Filistrene, til højre den græske Vismand Aristoteles, der lader sig bruge til Ridehest af den skønne Fyllis, i Midten en Elskovsscene, efter Jul. Langes — dog meget usikre — Fortolkning Davids Søn Absalon, som »gaar ind til sin Faders Medhustruer«, og herved formentlig Absalons Død (Absalon selv mangler). Af den længst forsvundne versificerede latinske Indskrift har Morten Pedersen (»Biskop Absalons Herkomst«, 1589) optegnet de dengang bevarede Fragmenter⁶⁹. Paa Postamentet henstaar foruden tre sengotiske Lystestager, der muligvis stammer fra Absalons Gravmæle (S. 79), to oprindelig tilhørende, meget anselige Kandelabre, en Løve og en Grif, der paa Ryggen bærer et gennembrudt Lanternespir; et Mellemlid synes dog her at mangle (sml. *Acta Archaeologica* VI). De to samme Dyr forekommer ogsaa i Beslagene paa Enfemias Dragt (Fig. 58).

Valdemar Atterdags Sarkofag⁷⁰, 140 cm høj, er af sort belgisk Marmor, den søndre Ende er dog en Reparation i pudset Murværk. Laaget, der er fuldstændigt, maaler 289 x 144 cm. Den pragtfulde Alabasterudsmykning er gaaet til Grunde, bortset fra et Relief af en sørgende Bisp med Vaabenskjold, som nu er i Nationalmuseet (Aarbøger 1915, S. 92). Af et Stik fra 1600'erne (Sorø I, S. 264, Fig. 54) vides det, at Siderne har haft Alabastrelieffer i to Rækker over hinanden, foroven Apostle, forneden Bisper med Skjolde, paa Gavlen Kristi Himmelfart. Sporene efter Relieffernes Fastgørelse viser, at der oprindelig har været seks staaende Apostle i den øvre Række, men at der paa et vist Tidspunkt er sket en Omdannelse. Ovenpaa Laaget har ligget Kongens rustningsklædte Gravfigur med en Baldakin bag Hovedet og Løver under Fødderne. Sarkofagen maa være udført kort efter Kongens Død i 1375. I 1877 fremsattes af Brygger Carl Jacobsen et Forslag om den lemlæstede Sarkofags Restaurering, og der førtes langvarige Drøftelser i en af Kultusministeriet nedsat Kommission; men Planen blev ikke til noget, og den senere foretagne Restaurering af Dronning Margrethes Sarkofag i Roskilde frister ikke til Gen-tagelse. — I Sarkofagen har Kongens Lig oprindelig været opbevaret i en Trækiste, som forlængst er hensmudret. Ved en Undersøgelse i 1756 fandtes Resten af Guldbrokadestof og af et Jærnsværd foruden Dele af Skelettet (S. 82). Efter Undersøgelsen nedlagdes alt i en ny Blykiste med Indskrift⁷¹.

Stenen fra *Kong Olufs* Grav er omtalt S. 90.

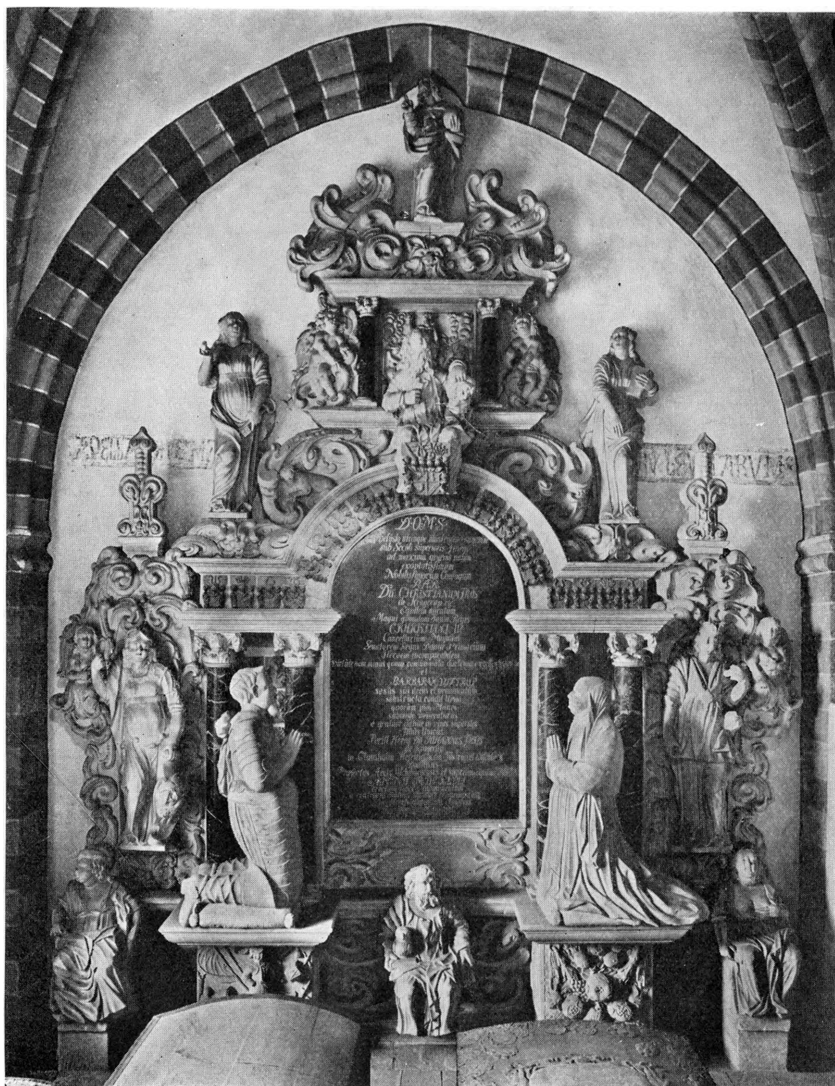

Fig. 59. Sorø. Christian Friis' Flpitaſ (S. 61, 86).

Epitaſier.

1) 1593. Hans Stygge, Søn af Landsdommer Movrids Stygge til Holbækgaard, død som Discipel i Sorø af Pest 29. April 1593 og begravet her for ſiden at overføres til Holbæk Kirke. Trætavle i profileret Ramme, med gylden latinsk Verſalindskrift paa Sort. I Gravfeltet foroven er malet hans fædrene og mødrene Vaaben. Paa Skibets 5. Arkadepille i Sydsiden (Løffler, S. 34).

2) Johannes Meursius, kgl. Historiograf og Professor i Historie og Statsvidenskab ved Sorø Akademi, født i Holland 1579, død i Sorø 1639. Et af Sorøs største videnskabelige Navne. Oliemaleri paa Lærred, sikkert malet før hans Død, foreſtillende Meursius knælende ſammen med ſin Huſtru og tre

Børn, de sidste dog senere tilføjede, vistnok af Abraham Wuchters, medens det oprindelige Billede formentlig er af en hollandsk Kunstner (Da. mal. Portr. IX, S. 108; Sorø I, S. 604). Sandstensramme, nu gulligt malet, med Vaaben i Topstykket og gyldne latinske Versalindskrifter i de sorte Marmorfelter. Paa vestligste Arkadepille i Midtskibets Sydside (Løffler, S. 35). Sml. Ligsten Nr. 27.

3) 1648. Christian Friis til Kragerup, Kongens Kansler (1581—1639) og hans Hustru Barbara Vittrop (1591—1653). Anseligt (o. 4,75 m højt), men noget plumpt Sandstens-Arbejde i bruskbarok Stil med Skriftfelt af sort Marmor i det portalformede Midtparti, hvorm dobbelte Søjlestillinger med sortflammede Marmorskafter Foran disse knæler Ægteparrets Portrætfigurer, han i Pladerustning og Kravestøvler, hun i Enkedragt. Mellem Søjlerne og paa Frisen deres 16 Aneskjolde, nyskaarne i Træ. Topstykket har et Alabastrelief af Opstandelsen og paa den øverste Top Kristus med Verdenskuglen. I Rammeværket otte forskellige symbolske Figurer, de fleste Dyder men til dels med usædvanlige Attributer; foran Topstykket Gud Fader som skaber Mennesket, under Storfeltet en Mand med Visdommens Ugle og Bog. Den latinske Indskrift med gylden Kursiv stammer i sin nuværende Form fra en Restaurering, som Sønnen Hans Friis til Kragerup lod foretage i 1694, samtidig med at han lod opsætte det prægtige Smedejærnsgritter (Fig. 60) foran Kapellet. I Kapellet hænger en Sørgefane med Split, Dugen fornyet, men det riflede Skaft oprindeligt. Epitafiet (Fig. 59), der blev restaureret o. 1900, er opsat paa Østvæggen i Christian Friis' Kapel (Løffler, S. 35). Om Kisterne sml. S. 97.

4) Brødrene Bent og Niels Andersen, to Borgmestersonner fra Frederiksstad, som under en Pest i København 1654 flygtede til Sorø, men døde her Dagen efter hinanden; Bent født 16. Maj 1634, død 5. Oktober 1654, Niels født 9. Juli 1637, død 4. Oktober 1654. Maleri paa Lærred med Knæfigurer af de to unge Mænd (Da. mal. Portr. IX, S. 109) i anselig Ramme af Sandsten med Søjler og Obelisker af spraglet Marmor og Skriftfelter af sort Marmor (Tudssten), hvori gyldne latinske Indskrifter med Versaler og Fraktur. Paa Siderne store Figurer af Tro og Haab (Fig. 62). Nordre Sideskib ved Christian Friis' Kapel (Løffler, S. 36; Sorø I, 268)^{71a}.

5) 1674. Mogens Høg til Kiergaardzholm, Rigsraad og Lensmand paa Odense Gaard, født 1593, død 1661, og hans Hustruer Helvig Lindenov og Christenze Rosenkrans til Arreskov; den sidste lod det meget usædvanlige Epitafium opsætte. Anseligt Arbejde af drevet, forgyldt og forsolvet Messing paa en Bagklædning af Træ. Pompøst Skriftfelt i Midten, med Versaler i Relief, og herover deres tre firdelte Anevaaben; forneden Kristi Gravlæggelse, foroven Opstandelsen, Vingestykker med Engle og store Blomster (Fig. 61). Paa Korets Nordvæg udfør Høgs Gravkælder, sml. S. 101. (Løffler, S. 37).

6) Hofmester ved Sorø Akademi Jørgen Rosenkrantz (død 1675). Brud-

Hude 1908

Fig. 60. Sorø. Smedejernsgitter 1694 for Christian Friis' Kapel (S. 46, 86).

stykker af et Epitafium bestemt til Opsætning paa Korets Sydvæg udfor hans Gravkælder (S. 101), men efter hans Død taget i Pant for hans Gæld til Kirke- og Fattigkassen og først i det følgende Aarhundrede opsat paa sin nuværende Plads i nordre Korsfløj. Sandstensramme med tomt Midtfelt, hvorom flade Pilastre med hans og hans Hustrus Anevaaben udhugget i Relief. Deres fædrene Vaaben i en stor barok Kartouche forneden. De under Epitafiet anbragte Obelisker har ogsaa hørt her til (Løffler, S. 38; Sorø I, 500).

7) Bolette Cathrine Pontoppidan, født Elling, gift med Professor J. L. C. Pontoppidan, død 28 Aar gl. 25. Marts 1772. Oval Blyplade i støbt Straale-ramme, bestemt for en Kiste, men opsat paa en samtidig Trætavle, 108 x 73 cm. Kursivindskrift. Søndre Sideskib. Sml. Gravsten Nr. 41 (Løffler, S. 38).

8) 1774. Mindetavle af sort Kalksten, 100 x 65 cm, over Skjalm Hvide og hans Søn Toke, opsat foran det Sted i søndre Korsarms Østmur, hvor deres

Ben af Absalon blev indsatte i Muren (sml. S. 78). Latinsk Versalindskrift (Løffler, S. 39).

9) 1777. Fortegnelse over de i Kirken begravne fyrstelige Personer. Marmortavle, 188 x 94 cm, med gylden latinsk Versalindskrift. Af Wiedewelt. Korets Østvæg (Løffler, S. 40).

10) Lauritz Laurberg Kongslew, offentlig Lærer ved Sorø Academie, født 19. August 1737, død 4. April 1783. Hvid Marmortavle med sorte Versaler. Midtskibets Sydside, 4. Arkadepille (Løffler, S. 41).

11) Johannes Elias Schlegel, Professor i Historie og Jura ved Akademiet i Sorø, født 28. Januar 1718, død 13. August 1749, og hans Hustru Johanne Sophia Njorðt, død 65 Aar gl. 22. Maj 1784. Tavle af Marmor og Sandsten. Latinsk Indskrift med sorte Versaler og Kursiv. I Topstykket Ægteparrets Vaaben. Midtskibets Nordside, 6. Arkadepille (Løffler, S. 41).

Gravsten.

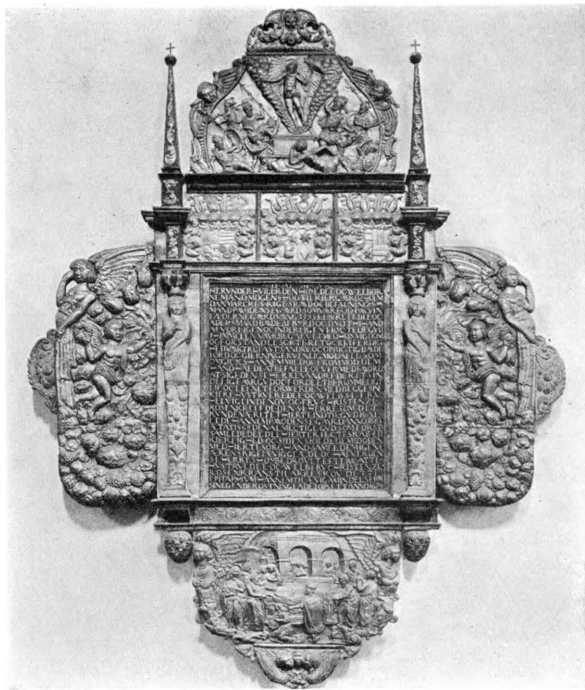
1) O. 1200 over en Abbed. Granit, svagt trapezformet, 170 x 54—50 cm, 35 cm tyk, med fasede Langsider og paa Oversiden en Krumstav i Relief. Stenen maa oprindeligt have ligget paa Kirkegaarden, men havde allerede 1756 sin nuværende Plads vestlig i nordre Sideskib (Løffler S. 1, Tavle 1).

2) Figursten over Jens Krag, Biskop i Roskilde, død 5. Aug. 1300 (Fig. 63). Randskrift med Majuskler, der fortsættes paa Bueslaget af den trekloverformede Arkade, under hvilken Bispren er fremstillet staaende i fuldt Ornat: »Pie memorie d(omi)n(u)s Joh(ann)es Krak quondam ep(iscopu)s huc qvoq(ue) translatus hiis est gradibus tumulatus obiit anno d(omi)ni mccc nonas augusti« (»Hr. Johannes Krak, salig Ihukommelse, forðum Biskop, blev ogsaa ført hertil og begravet under disse Trin; døde i Herrens Aar 1300, 5. August«). Gullandsk, stærkt affliset, 202 x 109 cm. Søndre Korsfløj (Løffler S. 2, T. 3). Sml. S. 79.

3) O. 1300 over Niels Frændesøn af Eræslef og Hustru Tove. Majuskler i Randskrift og, for Hustruens Vedkommende, lodret paa Midtfladen. Gullandsk, trapezformet, 189 x 97—69 cm. Indtil 1873 vestlig i Midtskibet, nu vestlig i søndre Sideskib (Løffler S. 2, T. 2).

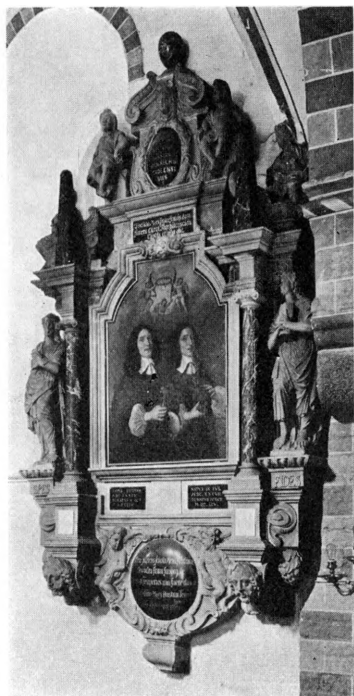
4) O. 1300. Den oprindelige Indskrift er helt udslebet. Gullandsk, nu itubrudt Sten, med Hulstav langs Underkanten; trapezformet, 182 x 92—63 cm. Senere latinsk Versal-Tværskrift over Kathrine Tru, begravet 1675. Søndre Korsarm (Løffler, S. 17).

5) Matheus Auessøn, kaldet Taa, død 30. Juli 1387. Randskrift med Relief-minuskler: »An(n)o d(omi)n(i) mcccclxxxvii crastina die s(anc)ti olaui reg(i)s o(biit) mathe(us) auess(øn) dictus taa...«. Midt paa Stenen et udslidt Vaabenskjold med to Vesselhorn; i Hjørnerne Cirkler med Evangelisttegn; profileret

V. H. 1935

Fig. 61. Sorø. Epitaf over Mogens Høg og hans to Hustruer (S. 86).

V. H. 1935

Fig. 62. Sorø. Epitaf over Bent og Niels Andersen (S. 86).

Underkant. Gullandsk, 183 x 95 cm; stærkt slidt; fra Bjernede(?). Rejst paa søndre Sideskibs Vestvæg (Løffler S. 2, T. 5).

6) Thorbern Jenssøn, begravet 25. Febr. 1438, med sin Hustru, Katerina (Fig. 63). Randskrift med Reliefminuskler: »An(n)o d(omi)ni mcdxxviii crastino beati mathie apostoli sepult(us) est hic v(ir) nobil(is) thorbern(us) iens(søn) cu(m) uxore katerina or(a) p(ro) eis«. Midt paa Stenen Sparre- og den sjællandske Krag-Slægts Vaaben; i Hjørnerne Cirkler med Evangelisttegn. Gullandsk, 208x 116 cm. Oprindelig i Korsskæringen, nu i nordre Korsarm (Løffler S. 3, T. 6).

7) Figursten over Niels Klementsén, Klostrets 42. Abbed i 52 Aar, begravet 25. Juni 1444. Randskrift med Reliefminuskler: »anno d(omi)ni mcdxliiij in crastino nat(i)vitatis b(ea)ti ioh(ann)is baptiste sepult(us) est hic venerabil(is) p(ate)r... nicola(us) cleme(n)t(sen) xl[iii] [a]bb(a)s sore q(u)i p(re)fuit lii an(n)is et p(ro)fuit in mult(is) cui(us) a(n)i(m)a deo vivat a(men)«. Midt paa Stenen er indhugget Abbeden med Bog og Stav, i Hjørnerne smaa Firblade (Fig. 63). Mørk blaalig, mulig skaansk Kalksten, noget affliset, 220 x 120 cm. Tidligere i Konversernes Kor (Midtskibets vestre Del), nu i søndre Korsfløj (Løffler S. 3, T. 7).

8) Brudstykke af Figursten over Abbed Peder Laale, død 27. Sept. 1459. Randskrift med Reliefminuskler, hvoraf bevaret øvre højre Hjørne; af den

indhugne Figur kun det øverste af Abbedstaven. Fundet 1835 ved Opførelsen af Rektorboligen. Søndre Sideskibs Vestvæg (Løffler S. 3, Fig. 1).

9) Figursten over Abbed Andreas, kaldet Laale, begravet 31. Okt. 1464 (Fig. 63). Aarstallet er gengivet med Arabertal, men ellers svarer Stenen i Type og Materiale til Nr. 7. 174 x 85 cm; itubrudt og kun delvis bevaret. Nordre Korsfløj (Løffler S. 4, T. 8).

10) Figursten over Hemming, Klosters 45. Abbed, begravet 6. Marts 1467 (Fig. 63). Latinsk Randskrift med Reliefminuskler; Hjørnerosetter. Abbeden, med hættelignende Hovedbedækning, staar under en rundbuet Arkade med gotiske Bueslag og Krabber, alt mod Tidens Sædvane hugget i ret kraftigt, grovt Relief. Blaalig, antagelig skaansk, Kalksten, 156 x 93 cm. Nordre Korsfløj (Løffler S. 4, T. 9).

11) O. 1450, over en Adelsmand (nobilis). Lille Brudstykke med Reliefminuskler i Randskrift. Efter Hjørnebladet beslægtet med Nr. 6. Opsat paa søndre Sideskibs Vestvæg. Blaalig Kalksten (Løffler S. 4).

12) Brudstykker af en Sten, lagt over flere Personer, af hvis Personalia kan læses Aarstallet 148 . og Navnet Botilda. Reliefminusklerne har været ledsaget af Rankeborter; Hjørnefirpas med Evangelisttegn. Østdansk Arbejde af »Vaabenmesteren«s Type, beslægtet med Næstved St. Peder Nr. 6. Gullandsk. Nordre Korsfløj (Løffler S. 4).

13) Hans Nawel af Westerby, død 1489, og Hustru Cecilie, død □. Latinsk Reliefminuskel-Tværskrift paa Stenens øvre Del, med Dødsåret i Arabertal; Indskriftens Begyndelse holdes af en Haand (Fig. 63). Forneden paa Stenen Navel-Vaabnet indhugget. Gullandsk, 241 x 145 cm; affliset. Midtskibet (Løffler S. 5, T. 10).

14) O. 1525. Kong Oluf, død 1387. Minuskelindskrift paa et sammenslynget Baand: »Hic iacet Olaus filius Margarete regine qve(m) ex Hacqvinno rege Norvegie genuit« (»Her hviler Oluf, Dronning Margretes Søn, som hun avlede med Kong Haakon af Norge«). Indenfor Baandet er et i Rem ophængt Skjold med den norske Løve. Gullandsk, nu 144 x 114 cm; Stenens nedre Del mangler. I Korets Østvæg (Løffler S. 5, T. 11).

15) 1536. Figursten over Ærkebiskop Absalon, død 1201 (Fig. 64). Minuskelindskrifter, foroven et Heksameter: »Absalo(n) hoc tegitur lu(n)de(n)sis marmo(re) p(ræ)sul« (»Ærkebiskop Absalon fra Lund dækkes af denne Sten«); forneden: »D(omini) petr(us) (et) skelmo epi(scopi) arisien(sis) nepotes hui(us) hic sep(u)lti« (»Hans Slægtninge Bisperne Peder og Skjalm fra Aarhus ligger begravet her«); paa Siderne; »mcci absalo(n) hic sepult(us) e(st)« — »mdxxxvi lapis hic sculpt(us) est« (»Absalon er begravet her 1201«, »Denne Sten er hugget 1536«). I en rig arkitektonisk Ramme ses Absalon og ved hans Fødder Peder og Skjalm, af hvilke dog kun den sidste virkelig er begravet i Sorø; Peder

Biskop Jens Krag,
død 1300.

Thorbern Jenssøn, død 1438,
og Hustru.

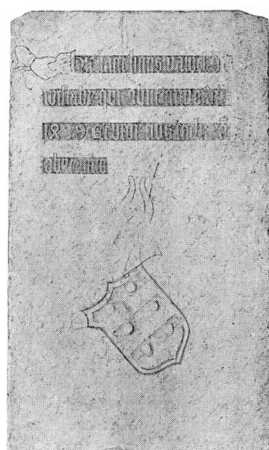
Abbed Niels Klementsøn,
død 1444.

Abbed Andreas Laale,
død 1464.

Abbed Hemming [Jakobsen], død 1467.

Hans Nawel, død 1489,
og Hustru.

Abbed Henrik Tornekran,
død 1538.

Abbed Niels Jespersen,
død 1556.

Abbed Oluf Lauridsen,
død 1565.

Vognsens Grav findes endnu i Aarhus Domkirkes Højkor. Landets ældste Eksempel paa gennemført Brug af Ungrenaissancens Ornamentik. Vistnok hugget af Mester Morten Bussert i København⁷¹ b. Gullandsk, 225 x 119 cm. Højkoret (Løffler S. 6—9, T. 12).

16) Figursten over Henrik Tornekrans, Klosterets sidste katolske Abbed, død 30. Dec. 1538 (Fig. 63). Latinsk Indskrift, tre Disticha og et Heksameter, i Reliefminuskler, dels som Randskrift dels paa et af to Genier holdt Skriftbaand over Abbedens Hoved; Hjørnerosetter. Ved Fødderne to Skjolde, det ene med hans fædrene Vaaben, der som Hjelmtegn har den Mitra, Paven 1516 tillod Sorø Abbederne at bære⁷², det andet med hans mødrene Vaaben (Rotfeldt). Paa Fodstykkerne af Rammepilastrene to andre Vaabenskjolde, det ene med Skaktavl-Friisernes Vaaben det andet med Klosters Kontrasigil, omrammet af hans fædrene Hjelmtegn, Tornekransen. Den anselige og rige Sten, hvor de svævende Genier vidner om den begyndende Renaissance, er et sjællandsk Arbejde af en Mester »Initialmesteren«, der ynder at bruge pyntelige Initialer i Indskrifterne; Ansigtets ejendommelige Behandling er karakteristisk for Værkstedet. Gullandsk, 229 x 137 cm. Højkoret (Løffler S. 9, T. 13).

17) Figursten over Niels Jespersen, Klosterets 48. (første protestantiske) Abbed, begravet 30. Juni 1556 (Fig. 63). Latinsk Randskrift med Reliefminuskler; Dobbeltrosetter i Hjørnerne. Den brede Abbedfigur med Baret, Stav og Bog fylder hele Midtfeltet, et Par Blade det tomme Rum over Skuldrene. Arbejdet er beslægtet med Næstved-Ungrenaissancesten. Gullandsk, 180 x 104 cm. Midtskibet (Løffler S. 10, T. 14).

18) Figursten over Oluf Lauridsen, Klosterets 49. Abbed, død 10. Maj 1566 (Fig. 63). Latinsk Randskrift med Reliefminuskler, suppleret med Dødsaar, Funktionstid og Alder i Reliefversaler anbragt omkring Figuren og sikkert senere hugget; Hjørnerosetter. Abbeden staar under et tredelt Bladværksbueslag, har Baret og Bog, men Krykkestok i Stedet for Abbedstaven. Arbejdet er nær beslægtet med Sten Nr. 17. Gullandsk, 217 x 115 cm. Midtskibet (Løffler S. 10, Fig. 15).

19) Figursten over Læsemester Knud Pedersen, død 8. Sept. 1569. Kraftigt, smukt udført Relief under en Arkade, paa hvis ene Postament er indhugget et sammenskrevet MP. I de øvre Hjørner to Skjolde, det ene tomt, i det andet et Kranium. Nedre Tværskrift i fordybet Fraktur med sort Fyldmasse. Ifølge Regnskab⁷³ er Stenen af Hans Maler i Roskilde. 1570 blev der givet ham » $\frac{1}{2}$ Fjerding Smør for hans Umage at udhugge den Sten, som lagdes paa Mester Knud Læsemesters Grav«. Gullandsk, trapezformet, 193 x 95—78 cm. Kors-skæringen (Løffler S. 10, T. 16).

20) O. 1590. Skrifttavle med Kartoucheramme, hvorover et Bomærkeskjold;

S. B. 1923

Fig. 64. Sorø. Gravsten fra 1536 over Absalon, begravet 1201 (S. 90).

i de øvre Hjørner smaa Kerubhoveder, forneden Frugtklase; riffelhugget Kant. Roskildearbejde fra »Børnemesteren«s Værksted. Den oprindelige Indskrift er borthugget og Stenen benyttet som Gravminde over Skoleeleverne Friderich og Hans Frank, fødte 9. Marts 1700 og 26. Okt. 1702, døde i Sorø 16. Januar 1716 og 15. December 1715. Gullandsk, 184 x 109 cm. Søndre Korsfløj (Løffler S. 11).

21) Hans Mikkelsen, Skolens Forstander, død 13. December 1601. Stenen lagt af Arvingerne. Latinsk Versaltværskrift under en Arkade med tredelt Bue, hvori et spidsovalt konvekst Skjold med en Bog. I Hjørnerne Evangelistmedailloner i usædvanligt kraftigt Relief. Gullandsk, 224 x 142 cm; ret slidt og uklar. Midtskibet (Løffler S. 11).

22) Dr. Anders Christensen, Skolens Forstander, død 26. Nov. 1606. Stenen lagt af hans Hustru Abigael Svaning. Latinsk fordybet Versaltværskrift paa en Skrifttavle i Kartoucheramme, omfattet af en Arkade med tvedelt muslingeskalprydet Bue. Foroven i Kartouchen Kranse med Ægteparrets Vaabenskjolde. Rigt og omhyggeligt Arbejde af et Roskildeværksted. Sortblaa, antagelig skaansk Kalksten, 227 x 133 cm. Midtskibet (Løffler S. 12).

23) Anna Hansdatter Wolff, g. m. Professor Jens Dinesen Jersin, død 30. Maj 1625. Stenen lagt af Ægtemanden. Latinsk Versaltværskrift. Blaasort, antagelig skaansk Kalksten, 194 x 107 cm. Søndre Tværskib (Løffler S. 13).

24) Jacob Wichmann Hasebard, født 11. Marts, død 16. Marts 1632. Stenen lagt af Forældrene. Latinsk Versaltværskrift, foroven en Reliefcirkel med et Barn, der blæser Sæbebobler. Ølandsk, 107 x 53 cm. Nordre Sideskib (Løffler S. 14).

25) Anne Madsdatter, Datter af Dr. med. Mads Jacobsen, død 10. Februar 1633. Stenen lagt af Ægtemanden, Professor Stephen Hansen Stephanus. Latinsk Versaltværskrift. Ølandsk, 183 x 110 cm. Nordre Sideskib (Løffler S. 14).

26) Margrete Brasen, Datter af Just Brasen, Forstander for Klosteret Fischbech, død 12. Januar 1635. Stenen lagt af Ægtemanden, Berider Georg Gatterman. Latinsk Tværskrift i Kursiv og Versaler, omgivet af Streg-Ramme, forneden et ovalt Felt med Ægteparrets Vaaben. Ølandsk, 188 x 115 cm. Nordre Sideskib (Løffler S. 15).

27) Johannes Meursius, Professor i Historie, død 1639. Stenen lagt af Hustruen Anna Katharina de Bilderbech. Latinsk Reliefversal-Tværskrift, hvorunder et Felt med Ægteparrets Vaaben; i Feltets Bund et vistnok senere indhugget R. O. Forneden Aarstallet MDCXXXIX. Graablaa Kalksten, 234 x 153 cm. Midtskibet. Sml. Epitaf Nr. 2 (Løffler S. 15).

28) Niels Mortensen Scheldrup, Professor theol. og Sognepræst, død 4. Nov. 1640. Stenen lagt af Enken Dorothea Hansdatter Wolf og fire Børn. Latinsk

Versaltværskrift indenfor Rammestreg. Ølandsk, 214 x 144 cm. Nordre Korsfløj (Løffler S. 16).

29) Esaias Burser, Apoteker i Sorø, død 22. Febr. 1666. Stenen lagt af Enken Anna Nielsdatter Scheldrup. Latinsk Versaltværskrift indenfor Rammestreg. Ølandsk, 22 x 158 cm. Nordre Sideskib (Løffler S. 17).

30) Georg Kruck, Professor i Medicin, død 3. Dec. 1659 og Hustru Christenze Marie Heinemark, død 4. Januar 1687. Stenen lagt af Svigersønnen, Sognepræst i Marvede, og en Datter 1696. Latinsk Versaltværskrift. I de øvre Hjørner har der været anbragt Ægteparrets to messingstøbte Vaaben, forneden har der været et udsparet Felt med indlagt, messingstøbt »memento mori«. Disse Prydelser er fjernede 1873. Ølandsk, 170 x 94 cm. Midtskibet (Løffler S. 18).

31) Margarette Jensdatter Wandall, 1655—1709. Fordybet Versaltværskrift i rund Laurbærramme; forneden i fordybet Felt, Relief af Engel med Dødsymboler. Rød Kalksten, 75 x 48 cm (N. P. Larsen, Fig. 28). Opsat paa Varmehusets Nordmur mod Kirkegaarden.

32) Niels Foss, Sognepræst i Sorø, født 4. Aug. 1664, død 2. Aug. 1710. Stenen lagt af Enken E. K. Mohr. Latinsk Tekst med Kursiv. Sortblaa Kalksten, 139 x 90 cm. Midtskibet (Løffler S. 18).

33) 1713. Niels Overberg, Forstander for Sorø Skole, født 3. Dec. 1613, død 15. Maj 1684 og Hustru Kathrine Keitum, født 27. Febr. 1636, død 18. Nov. 1696. Stenen lagt af Fru Sophie Nantzen 1713. Latinsk Tekst med Kursiv. Ølandsk, 197 x 105 cm. Midtskibet (Løffler S. 19).

34) Lorentz Abro, Landstingshører, født i Abro 10. Aug. 1640, død 25. Juli 1725 og Hustru Magdalena Petters, født 24. Okt. 1670, død 17□, der har lagt Stenen. Rimet Indskrift med Kursiv indenfor smal Rankebort. Ølandsk, 138 x 79 cm; itubrudd. Søndre Korsfløj (Løffler S. 20).

35) Johannes Bøckmann, Hovmester ved Akademiet, født 27. April 1725, død 27. Marts 1753. Stenen lagt af Forældrene. Latinsk Tekst med Kursivskrift. Norsk Marmor, 200 x 109 cm. Nordre Arkaderække (Løffler S. 20).

36) Micæl Matthiasen Brixeng, Ridefoged over Akademiets Gods, født 1705, død 1754. Stenen lagt af Enken Maren Enevoldsdatter Keldberg. Ærevers. Versaltværskrift. I Hjørnerne Roser og Tulipaner. Foroven Kristi Monogram, forneden Dødningehoved. Ølandsk, 183 x 107 cm. Søndre Sideskib (Løffler S. 21).

37) Anna Kirkeberg, født 1705, død 1759, g. m. 1. Geert Levin Eickhorn, 2. Søren Rosbjerg, Købmand i Sorø. Versaltværskrift. Ølandsk, 85 x 57 cm. Søndre Sideskib (Løffler S. 22).

38) Marcus Mathiæsen, By- og Birkeskriver samt Postmester og Købmand, født 11. Februar 1711, død 29. Nov. 1759 og Hustru Giertrud Elisabeth

Nyegaard, født 10. April 1712, død 3. Juni 1767). Indskrift med Kursiv. Ølandsk, 131 x 90 cm. Midtskibet (Løffler S. 22).

39) Hans Kruusberg, Forvalter over Akademiets Gods, født 27. Febr. 1723, død 9. Maj 1762. Stenen lagt af Enken Karen Stæhr. Ærevers. Indskrift med Kursiv. Ølandsk, 203 x 110 cm. Søndre Sideskib (Løffler S. 23).

40) Thomas Blixenschiold de Schøller, Discipel ved Akademiet, død 20. Nov. 1770. Latinsk Versaltværskrift; forneden et lille Relief med blomstrende Plante. Mørkeblaa, maaske skaansk Kalksten, 195 x 123 cm. Midtskibet. (Løffler S. 24).

41) Bolette Catrine Pontoppidan, f. Elling, »henlagt« 1772. Mørkeblaallig Kalksten, 60 x 39 cm. Søndre Sideskib (Løffler S. 25). Sml. Epitaf Nr. 7.

42) Andreas Schytte, 1726—1777, Lærer i Statsvidenskaberne ved Sorø Akademi. Sandstensplade, 260 x 147 cm, liggende paa Fodstykke; paa Kirkegaarden øst for nordre Korsfløj (N. P. Larsen, Fig. 29).

43) Christine Wendelboe, født 13. Juni 1715, død 10. Marts 1778, g. m. Torsten Knudsen, Ekvipagemester og bengalsk Raad i Frideriks Nagor, død i Tranquebar 23. April 1767. Stenen lagt af Sønnen, Christian Knudsen, Oberst i engelsk Tjeneste i Bengalen. Ærevers. Versaltværskrift; paa Siderne Fascesstave i fordybede Felter, foroven Mæander, forneden Baandslyng. Norsk Marmor, 219 x 130 cm. Midtskibet (Løffler S. 25).

44) 1784. Bekostet af Esp. Chr. Lund over sin »Formand i Ægteskab«, død 12. Sept. 1780. Deres Hustru, Barbara Lundbech, født 9. Maj 1725, død 17□. Fordybet Tværskrift; i højre nederste Hjørne en Kringle (N. P. Larsen S. 52). Brudstykke af graa Kalksten, nu 52 x 51,5 cm. Sammesteds som Nr. 31.

45) Anna Christina Kiærulf, 1775—1778. Sandsten, 143 x 88 cm. Under en af Søjlerne paa Kirkegaarden ved Nordre Korsarm (N. P. Larsen S. 53).

46) Søren Rosbiergs 2. Hustru, Maria Helvig Høeberg, født 1729(7), død i Sorø 1788, gift i 30 Aar. (Han født 1722, død 6. April 1790). Fordybet Kursivtværskrift; foroven i fordybet Felt et Relief af en Kiste, hvorved en sørgende Kvinde og to smaa Engle. Sandsten, 191 x 145 cm. Sammesteds som Nr. 31. (N. P. Larsen S. 53 f.).

47) Christian Vogelius Steenstrup, 1745—1801, Professor i Statsvidenskaberne ved Sorø Akademi. Buet Sandsten, 131 x 74,5 cm, liggende paa et Fodstykke øst for Nr. 42 (N. P. Larsen, Fig. 29).

48) Else Hendriksdatter, født 1746, død 27. Juni 1805. Stenen lagt af hendes Mand, Murmester Hans Johan Detlef Tiedeman (født 20. April 1752, død 1. April 1817). Sandsten, 95 x 68 cm. Staaende ved en af Søjlerne paa Kirkegaarden (N. P. Larsen S. 56).

49) Chr. Urne, Geheimekonferensraad, 1749—1821. Sandsten, 136 x 84 cm med indfældet Urnevaaben af hvidt Marmor. Paa Kirkegaarden (N. P. Larsen, Fig. 32).

Forsvundne Gravsten.

1) Figursten fra o. 1300 over Klostrets Pilgrimsvandrer Jonas. Latinsk Majuskelrandskrift formet som to leoninske Vers og et Distichon. Stenen laa endnu 1811 i søndre Korsarm (Løffler S. 74, T. 4; Sorø I, Fig. 11).

2) O. 1542 over Øgmund (Agmundus), islandsk Biskop. Latinsk Indskrift (Løffler S. 74).

3) Ejler Hansen (Hilarius Johannis) Professor i Matematik ved Universitetet, død 1567. Latinsk, delvis versificeret Indskrift, signeret C. M. dvs. Chr. Machabæus (Løffler S. 74).

4) Joachim Burser, Dr. med. og Professor ved Akademiet, død 28. Aug. 1639. Latinsk Indskrift. Lagt af Enken Christiane Seifart (Løffler S. 75).

5) Joachim Krakeviz, Førstepræst og Professor i Theologi ved Akademiet, død 9. Febr. 1642. Latinsk Indskrift. Lagt af Enken Maria Burser (Løffler S. 75).

6) Augustinus Schremer, Skolens Spisemester i 31 Aar, født 29. Nov. 1621, død 30. Marts 1691. Lagt af hans tredie Hustru Mette Hansdatter Thim (Løffler S. 75).

7) Hagen Pedersøn, død 27. Nov. 1716. Lagt af Hustruen Ellen Christine Budla (Løffler S. 75).

Kister og Sarkofager.

I *Friis'ernes Kapel* henstaar tre Kister, som sammen med tre andre nu forsvundne tidligere stod i Gravhvelvingen under Kapellet (sml. S. 44, 86).

1) Jomfru Anna Katharina Friis, Datter af Christen Friis til Kragerup, født 1. Febr. 1616, død 22. Marts 1624. Kistens'Læderbetræk har pressede Ornamenten: Kristi Monogram, Kerubhoveder og Baandløkker. Forgylde Messingbeslag, hvoriblandt hendes fædrene og mødrene Vaaben. Indskriftpladen er forsvundet (Løffler S. 43).

2) Christen Friis, Kongens Kansler, født 4. Nov. 1581, død 1. Okt. 1639. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget Messingbeslag: hans fædrene og mødrene Vaaben, samt oval Skriftplade med monumentale Versaler, i barok Ramme med Englefigurer. Paa Kisten er henlagt en samtidig, velbevaret Kaarde med forgylt Knop og Parerbøjler (Løffler S. 44).

3) Fru Barbara Wittrup, Enke efter Christian Frijs, født 1. Febr. 1591, død 4. Juni 1653. Læderbetrukket, rigt beslaaet Kiste; forgylde Messingbeslag: paa Kanterne store Blomster, paa Laagets Overside bl. a. hendes fædrene og mødrene Vaaben, samt oval Skriftplade med Versaler i barok Ramme med Engle- og Dødningshoved (Løffler S. 44).

De nu forsvundne Kister gemte:

4) Barbara Juel, Datter af Axel Juel til Volstrup, født 12. Sept. død 21. Okt. 1632 (Løffler S. 43).

- 5) Gregers Friis til Aalstrup, Lensmand over Brunlaug Len, født 13. Jan. 16□, død 12. Maj 1654 (Løffler S. 44).
- 6) Christian Friis til Lyngbygaard, Generalfelttøjmester, født 24. Jan. 1617, død 16. Dec. 1657 (Løffler S. 44).

I *Just Høgs Kapel*, det tidligere Liberi (sml. S. 42), staar tre Kister, istandsatte 1883.

- 7) Joest Høeg til Giørsløf, Rigens Kansler, født 8. Sept. 1584, død 25. Maj 1646. Læderbetrukket, kasseformet Kiste med Messingbeslag, hvoriblandt hans Vaaben og en oval Skriftplade, med Versaler paa skraveret Bund, i Rammen Basunengle og Dødssymboler (Løffler S. 45).
- 8) Jomfru Anne Høeg, foregaaendes Datter, født 5. April 1633, død 1. Juni 1647. Læderbetrukket Kiste med lignende Beslag som foregaaende (Løffler S. 45 f.).
- 9) Fru Anne Lunge, Enke efter Jost Høgh, født 1. Febr. 1610, død 6. Aug. 1652. Læderbetrukket Kiste som foregaaende (Løffler S. 46).

Indgangen til *Laurids Foss'es Kapel*, under Munketrappen (sml. S. 42), har Fløjdøre af Eg med forkrøppede Fyldinger; feroven Buestykke med skaarne og udsavede Ornamenten. I Kapellet staar tre Kister, hvoraf den ene, en lille Barnekiste, er ubestemmelig.

- 10) Jomfru Catharina Margareta Foss, død 17. Okt. 1701, 18 Aar gl. Læderbetrukket, karnisprofileret Kiste med forsøvede blystøbte Beslag; paa Laaget Vaaben og oval Skriftplade med Versaler, begge af Messing (Løffler S. 68).
- 11) Laurids Foss, Forstander for Sorø Skole, født 24. Juni 1637, død 7. Sept. 1703. Lignende Kiste, rigtbeslaet, med stor ottesidet Messingplade med Kursivindskrift paa Latin (Løffler S. 68).

Indgangen fra Korsarmen til det *Ramel-Sehesledske Kapel* (sml. S. 44) har Fløjdøre i en rigt profileret Portal af marmoreret Egetræ med korintiske Halvsøjler og brudt, karnissvunget Gavlfelt, hvori over et malet Ramel-Vaaben er ophængt en Indskriftplade med malet Kursiv: »De Ramlers Arve Begravelse istansat for 230 Rdl.«; Indskriften fortsættes i Gavlfeltet og paa Frisen: »1772 af General Lieutenant Ove Ramel Sehestedt.« I Kapellet staar ti Kister.

- 12) Fru Margrethe Sophie Sehested, Datter af Ove Ramel (Nr. 22), født 1665, død 1728, gift med efterfølgende. Karnisprofileret Kiste; paa Laaget oval Skriftplade af Bly, med Kursiv, i Straaleramme (Løffler S. 62).
- 13) Jens Malthesen Sehestedt, Generallojtnant, født 1649, død Christi Himmelfartsdag 1730. Lignende Kiste som foregaaende (Løffler S. 63 f.).

- 14) Fru Anna Kirstine Stokflet, Ove Ramel Sehesteds første Hustru, født 11. Jan. 1690, død 15. Aug. 1730. Karnisprofileret, opr. læderbetrukket, rigt prydet med forsøvede blystøbte Beslag; paa Laaget Guirlander og oval Skriftplade, med Kursiv (Løffler S. 64).
- 15) Fru Friderica von Eickstedt, Ove Ramel Sehesteds anden Hustru, født 6. Febr. 1711, død 12. Nov. 1755. Kisten rigere profileret end foregaaende, men med enklere Messingbeslag; paa Laaget Skriftskjold, med Kursiv, i Portalindfatning med Dydefigurer og forneden Ægteparrets Vaaben (Løffler S. 65).
- 16) Ove Ramel Sehestedt, Generalløjtnant, født 13. Juli 1687, død 30. Maj 1774. Kiste som foregaaende (Løffler S. 66).
- 17) Johan Friedrich Sehestedt, Generalløjtnant, død 10. Juli 1785, 60 Aar gammel. Stærkt profileret, fløjlsbetrukket Kiste; paa Laaget oval Skriftplade af Bly, med Kursivindskrift paa Tysk (Løffler S. 66).
- 18) Frantz Wilhelm Sehestedt, Generalmajor, født 11. Dec. 1722, død 30. Marts 1787. Ubetrukket Egekiste uden Profiler; paa Laaget oval forgyldt Messingplade, med Kursiv, omgivet af Hjælm og Draperier (Løffler S. 67).
- 19) Pauline Sehestedt, f. Fabritius Tengenagel, død 1819. Kiste af Fyr, klædebetrukket, vuggeformet Underdel, tagformet Laag, hvorpaa en Skriftplade af Bly med Kursiv (Løffler S. 67).
- 20) Ove Rammel Sehestedt, Geheime-Statsminister, født 13. Marts 1757, død 21. Okt. 1838. Poleret Eg med udskaarne Empireornamenter; paa Laaget stor oval Skriftplade af Bly med Kursiv (Løffler S. 67).
- 21) Frederik Guldentierne Sehested, Major, født 25. Aug. 1804, død 18. Nov. 1876 (Løffler S. 67).

Til *S. Benedikts og S. Bernhards Kapel* (sml. S. 20, 31) er nu flyttet fire Kister, tidligere i det Ramel-Sehestedske Kapel.

- 22) Ove Ramel, Etatsraad, død 29. Jan. 1685, 48 Aar gl. Læderbetrukket Kiste med forgyldte Messingbeslag. Vaabennagler, oval Skriftplade, med Versaler, i en Ramme, hvorpaa 16 Aneskjolde, i opdrevet Arbejde. Paa Kisten ligger en samtidig, velbevaret Kaarde (Løffler S. 62).
- 23) Fru Mette Rosencrantz, foregaaendes Enke, født 1646, død 25. Jan. 1730. Læderbetrukket, karnisprofileret Kiste, med rige blystøbte og forsøvede Beslag, deriblandt firdelt Skjold med Ægteparrets fædrene og mødrene Vaaben; paa Laaget oval Skriftplade, med Kursiv (Løffler S. 63).
- 24) Frøken Else Ramel til Borrebye, født 12. April 1667, død 3. Jan. 1732. Kiste som foregaaende; Skriftpladen dog af Messing med Kursiv (Løffler S. 65).
- 25) Otte Ramel, født 11. Maj 1635, død 2. Dec. 1648; Henrik Ramel, født

12. April 1634, død 5. Dec. 1648 og Birgitte Sophie Ramel, »formodentlig død paa samme Sted og Tid«, Børn af Hofmester paa Akademiet Henrik Ramel til Bekkeskov. Indskriften stammer fra 1772, da Generalløjtnant Ove Ramel Sehested lod flytte deres Ben fra tre gamle, forraadnede Kister over i en ny karnisprofileret Egekiste med Ramels og Skeels Vaaben, Messingplade, med Kursiv, i blystøbt Ramme med Skyer, Straaler og Englehoveder (Løffler S. 66).

I Gravkælderens under S. Benedikts og S. Bernhards Kapel staar nu elleve Kister, for Størstedelen karnisprofilerede, en enkelt helt opløst.

- 26) Henric Ernst, Søn af Professor Henric Ernst, født 27. Sept. 1645, død 14. Sept. 1652. Oval Blyplade, med Versaler, i Bladværksramme med Englehoveder. Kisten er tilintetgjort (Løffler S. 51).
- 27) Henrik Ernst Mathesius, født 26. Aug. 1668, død 15. Aug. 1689. Kisten kan ikke identificeres; Skriftpladen er forsvundet (Løffler S. 51).
- 28) Fru Sophia Faber, g. m. Højesteretsassessor Henrich Ernst, født 1623, død 27. Marts 1694. Oval Messingplade med Versaler. Kisten lader sig ikke identificere (Løffler S. 51).
- 29) Daniel Mathesius, Højesteretsassessor, født 22. Febr. 1673, død 14. Juni 1714. Kisten kan ikke identificeres; Skriftpladen er forsvundet (Løffler S. 51 f.).
- 30) Mathias Georg Foss, Student, født 22. Juli 1747, død 9. Febr. 1771. Sortmalet Egekiste; paa Laaget oval Blyplade, med Kursiv, i Ramme af Skyer og Straaler (Løffler S. 52).
- 31) Lucie Radeløf, Enke efter Købmand I. A. Foss, født 2. Sept. 1721, død 16. April 1774. Lignende Kiste som foregaaende (Løffler S. 52).

I Gravkælderens under *Johannes Evangelistens Kapel* (Reitzensteins, sml. S. 103 f.) staar fem stærkt ødelagte Kister, hvoraf een ikke kan bestemmes. Samtlige Skriftplader mangler nu.

- 32) Fru Dorethe Seheste(!), g. m. efterfølgende, født 10. Jan. 1637, død 21. Okt. 1664. Læderbetrukket Kiste, hvortil hører to firdelte Aneskjolde (Løffler S. 59 f.).
- 33) Marqvor Rodsteen, Admiral, født 31. Okt. 1625, død 13. Maj 1681. Læderbetrukket Kiste med rige Messingbeslag, paa Laagets Overside hans fædrene og mødrene Vaaben, paa dets Skraaflader oprindeligt 16 Aneskjolde (Løffler S. 60).
- 34—35) To Kister, der ikke kan identificeres, rummer Fru Birthe Riis [Reedtz], Enke efter Marqvor Rodsteen, og Frøken Ingeborg Rodsteen, født 14. Marts 1634, død 4. Febr. 1719 (Løffler S. 60—62).

I *Jørgen Rosenkrantz's Gravkælder* i Højkorets søndre Side staar ni Voksne-
og tre Børnekister, læderbetrukne, tildels stærkt forfaldne og med løse Beslag.

- 36) Fru Birgitte Tot, den bekendte Oversætter af Seneca; født 1610, Enke efter Otto Giøe til Turebygaard, død 8. April 1662. Beslag af Jernblik, Thotts og Belovs Vaaben, og oval Skriftplade med Versaler (Løffler S. 55).
- 37) Ove Rosenkrantz, Fændrik, født 10. Marts 1647, død 29. Marts 1671. Messingbeslag med to firdelte Anevaaben og stor oval Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme (Løffler S. 56).
- 38) Jørgen Krag, født 18. Okt. 1667, død 6. Maj 1668. Messingbeslag paa Laaget, Krag's og Rosenkrantz' Vaaben og oval Skriftplade med Versaler (Løffler S. 55).
- 39) Ofwe Offenberg, født 2. Juli 1671, død 24. Jan. 1672. Messingbeslag, firdelt Anevaaben, oval Skriftplade, med Versaler i storblomstret Ramme (Løffler S. 56).
- 40) Jørgen Rosenkrantz til Kielgaard, Hofmester for Sorø Akademi, født 11. Juli 1607, død 8. Jan. 1675. Drevne Messingbeslag paa Laaget, to firdelte Anevaaben og stor oval Skriftplade, med Versaler i storblomstret Ramme (Løffler S. 56 f.). Sml. Epitaf Nr. 6.
- 41) Fru Christentze Juel, Enke efter foregaaende, født 26. Aug. 1612, død 11. Nov. 1680. Rigt Messingbeslag, to firdelte Anevaaben og oval Skriftplade, med Kursiv i storblomstret Ramme (Løffler S. 57).
- 42) Holger Rosenkrantz, Kaptajn, Søn af foregaaende, født 1. Juni 1645, død 11. Febr. 1704. Rigt Messingbeslag; paa Laagets Skraaflader oprindelig 16 Anevaaben, de fleste nu afrevne; aflang Skriftplade med Kursiv i Lavrbærkrans (Løffler S. 57f.).
- 43) Jomfru Ide Sophia Rosenkrands, Datter af foregaaende, født 26. April 1688, død 27. Aug. 1706. Karnisprofileret Kiste med rigt Messingbeslag; paa Laaget 16 Aneskjolde og aflang Skriftplade, med Versaler, i Bladramme (Løffler S. 58).
- 44) Fru Sophia Hedwig von Beulwiz, Enke efter Geheimekonferentsraad C. E. v. Beulwiz, født 8. Maj 1707, død 9. Aug. 1768. Tysk Indskrift. Karnisprofileret, klædebetrukket Kiste; paa Laaget oval Blyplade, med Kursiv; i Rammeværkets Straaler og Skyer findes Engle og forneden Døden med Timeglas.

I Gravkælderens henstaar endnu tre klædebetrukne Kister, to Voksne og et Barn, men de kan ikke bestemmes (Løffler S. 59).

I *Mogens Høgs Gravkælder*, i Højkorets nordre Side, staar seks Kister, hvoraf to nu er uden Skriftplader.

- 45) Mogens Høeg, Rigsraad, født 3. Nov. 1593, død 29. Jan. 1661. Kisten er helt ødelagt og Beslagene forsvundne (Løffler S. 53). Sml. Epitaf Nr. 5.

- 46) Fru Chrestentse Rosenkrantz, Enke efter foregaaende, født 11. Febr. 1609, død 15. Sept. 1679. Læderbetrukket Kiste; Messingbeslag, stor oval Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme (Løffler S. 53). Sml. Epitaf Nr. 5.
- 17) Friederich von Vieregg, Amtmand over Sorø Amt, født 20. Okt. 1630, død 31. Maj 1684. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget Aneskjolde og hjerteformet Skriftplade af Kobber, med Kursiv; paa Siderne forgyldte Beslag med Engle (Løffler S. 54).
- 48) Frøken Dorothea Hedevig Pultz, død 17. Jan. 1773, 27 Aar gammel. Karnisprofileret Kiste, oprindelig betrukket med blaat Klæde; løs, oval Blyplade, med Kursiv (Løffler S. 54).
- 49) Marcus Wøldike, Søn af Professor ved Akademiet Jeremias Wøldike, født 19. Okt. 1770, død 14. Febr. 1773. Karnisprofileret, klædebetrasket Kiste; firkantet Skriftplade af Messing, med Kursiv (Løffler S. 55).
- 50) Karnisprofileret Egekiste (Voksen), uden Beslag.

Gravkælderens under *Johannes Døberens Kapel* (Holbergs) indeholder elleve Kister, deraf to Børn. Indgangen lukkes af to Egedøre fra 1600'erne.

- 51) Christofer Giøe, Lensmand paa Sebygaard, født 7. Nov. 1584, død 11. Febr. 1652. Læderbetrukket Kiste med fædrene og mødrene Vaaben; oval Skriftplade af Messing, med Versaler, i Barokkartouche. Beslagene ligger løse (Løffler S. 46f.).
- 52) Jomfru Birgete Giøe, Datter af Nr. 54, født 24. Febr. 1632, død 28. Juli 1652. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget oval Skriftplade, af Messing, med Versaler, i barok Bladramme med Basunengle, Døden og et Korslam (Løffler S. 47).
- 53) Jens Giøe, Broder til foregaaende, født 5. Nov. 1638, død 1. Sept. 1652. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget Messingbeslag: fædrene og mødrene Vaaben samt lignende Skriftplade som Nr. 52 (Løffler S. 47).
- 54) Falck Giøe Hindricsøn, Hofmester for Sorø Akademi, født 8. Jan. 1602, død 17. Sept. 1653. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget Messingbeslag: fædrene og mødrene Vaaben samt oval Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme, hvori Engle (Løffler S. 47).
- 55) Jomfru Mette Giøe, foregaaendes Søster, født 27. Juni 1599, død 17. Okt. 1664. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget drevne Messingbeslag: to firdelte Aneskjolde og stor Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme (Løffler S. 48).

- 56) Fru Karen Bilde, Enke efter Falck Giøe, født 30. April 1598, død 20. Maj 1670. Læderbetrukket Kiste med støbte Vaabennagler og drevne Messing-

- beslag; paa Laaget to firdelte Aneskjolde samt stor oval Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme (Løffler S. 48).
- 57) Jomfru Anne Giøe, Søster til Falck Giøe (Nr. 54), født 18. Dec. 1609, død 9. Jan. 1681. Læderbetrukket Kiste; paa Laaget drevne Messingbeslag: to firdelte Aneskjolde og stor oval Skriftplade, med Versaler, i storblomstret Ramme (Løffler S. 49).
- 58) Mons Giøe, Etatsraad, født 12. Juni 1637, død 26. Juni 1683. Læderbetrukket Kiste, med Vaabennagler og paa Laaget oval Skriftplade, med opdrevne Reliefversaler, i en Ramme af 16 Aneskjolde (Løffler S. 49).
- 59) Fru Elisabeth Englisch, f. Thompson, g. m. Amtmand Marcus Giøe, født 25. Marts 1655, død 15. Maj 1686. Fløjsbetrukket Kiste med rige Messingbeslag; paa Laagets Skraaflader 16 Aneskjolde uden Mærker; paa Laagets Overside oval Skriftplade, med Kursiv (Løffler S. 49).

To ens karnisprofilerede Barnekister med ovale Skriftplader af Bly, hvorpaa sortmalet Kursiv:

- 60) Christian Friedrich Pingel, født 5. Maj 1750, død ...
- 61) Friderica Dorothea Pingell, født 12. Aug. 1761, død 10. Febr. 1765 (Løffler S. 50).

I Gravkælderens under *S. Peders og S. Pauls Kapel* (Thotts) staar otte Kister, hvoraf tre nu ikke kan bestemmes.

- 62) Fru Anne Ramel, født 28. Aug. 1643, død 8. Jan., gift med 1) Albret Scheel, 2) Kansler Petter Reets. 1702. Læderbetrukket Kiste med blystøbte Ornamentter og 16 Aneskjolde af drevet Messing; ovenpaa Laaget Skriftplade (Løffler S. 69 f.).
- 63) Tage Toth, Landsdommer, født 5. Sept. 1648, død 23. Febr. 1707. Sammenfaldet fløjsbetrukket Kiste, hvis Indskriftplade nu synes at være forsvundet, med blystøbte Ornamentter og 16 Anevaaben i drevet Arbejde (Løffler S. 70 f.).
- 64) Petra Sophia Reedtz, født 15. Febr. 1675, g. m. Tage Thot, død 1720. Fløjsbetrukket Kiste med støbte Blyornamentter, 16 Aneskjolde i drevet Arbejde og ottesidet Blyplade, med Kursiv (Løffler S. 71 f.).
- 65) Frøken Anne Thott, født 28. Marts 1705, død 20. Okt. 1764. Læderbetrukket Kiste med oval Blyplade, med Kursiv (Løffler S. 72).
- 66) Christian Ditlev Rantzau, Amtmand, født 31. Dec. 1719, død 20. Sept. 1767. Læderbetrukket Kiste med oval Blyplade, med graveret Kursiv (Løffler S. 73).

Sarkofager.

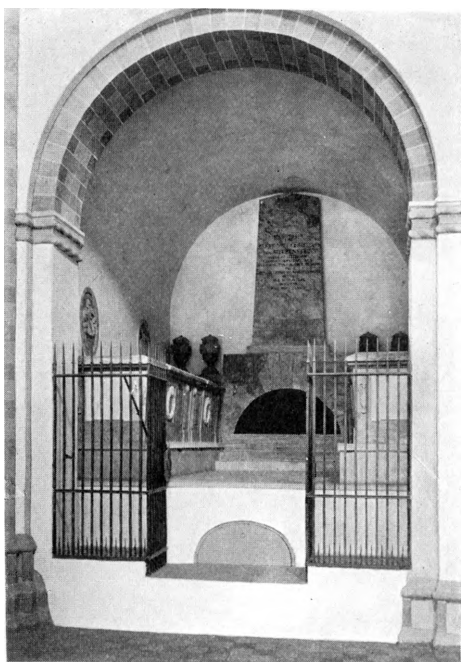
1) 1778 indrettedes Tværskibskapellet (Fig. 65) nærmest syd for Koret til Arvebegravelse for Overhofmester for Sorø Akademi og Amtmand i Sorø og

Ringsted Amter Wolf Veit Christoph. v. Reitzenstein. Langs Sidevæggene to Par Marmorsarkofager med enkel Udsmykning, hvorover i ovale Felter de gravlagtes Vaaben i Sandsten; ved Bagvæggen, over en Niche med hængende Broncelampe, en bred Støtte med Indskrift i sorte Versaler, der beretter om Kapellets Indretning; forneden Kunstnerens Signatur, »I. Bang inv:«, d. e. Akademilægen Jens Bang⁷⁴. Paa begge Sider af den høje Støtte staar ialt fire Urner, malede som grønt Porfyr, med de gravlagtes Navn: 1) ovennævnte W. V. C. v. Reitzenstein, født 1710, død 25. Dec. 1781. 2) Hans første Hustru Øllegaard v. Gram, født 1735, død 6. Febr. 1759. 3) Hans anden Hustru Theresia Sophia v. Zedewitz, født 1713, død 10. Okt. 1799. 4) Hans Søn af første Ægteskab, Kammerjunker Friderich Wolff Carl von Reitzenstein, født 1754, død 30. Okt. 1777. (Løffler S. 31).

2) 1780. I Tværskibskapellet nærmest nord for Koret staar Ludvig Holbergs Sarkofag af graat Marmor med hvide Felter (Fig. 67). Foroven, under en Evighedslampe, en Portrætmedaillon (Tvm. 42 cm). Herunder med Bronzebogstaver den latinske Indskrift: »Ludovico Holberg lib(ero) bar(oni), b(ene) d(e) s(e) m(erenti), p(osuit) Academia Sorana Anno MDCCLXXX« (»Baron Ludvig Holberg, for hans Fortjenester, rejst af Sorø Akademi 1780«). Under Indskriften hans Vaaben og ved Siderne to hvide Relieffer, der efter Kunstnerens Forklaring forestiller »Calliope (den fornemste blandt Muserne, som til-egnes Llistorien) legger en af sine Laurbær-Krandse paa en Volumen, som ligger paa et Altar, og dermed saaledes kroner hans Arbejde. Polymnia skriver paa Mindet Aarstallet [1747] da han gav sit Baronie til Sorø«. Under det første Relief Kunstnerens Signatur, »I. Wiedewelt fec:«. (Løffler S. 31; Sorø I, S. 269)⁷⁵.

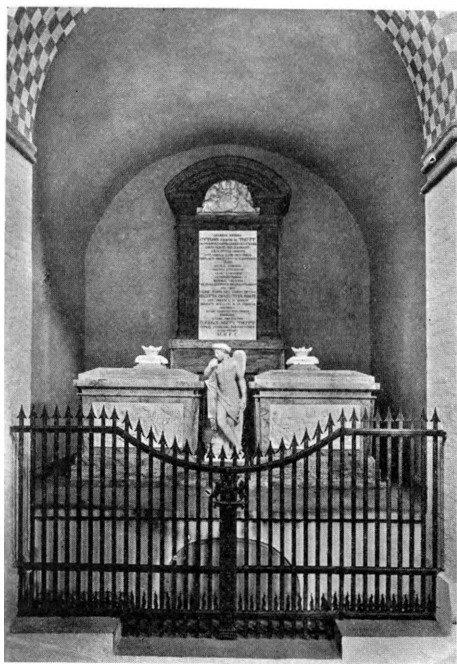
Holberg blev 1754 midlertidig bisat i et særligt Gravkammer, opført af Tømmer, i Højkoret mellem Østvinduerne⁷⁶.

3) Det nordligste af Tværskibskapellerne (Fig. 65) blev i 1771 overladt til Gravkapel for Statsminister Greve Otto Thott til Gaunø, født 13. Okt. 1703, død 10. Sept. 1785, og hans Hustru Birgitte Charlotte Kruse, født 11. April 1711, død 7. Febr. 1771. De hviler i Marmorsarkofager med allegoriske Fremstillinger i Basreliefs paa Hovedgavlene, hvor Otto Thott skildres som Viden-skabernes, Birgitte Kruse som de kvindelige Syslers Beskytter. Mellem Sarkofagerne staar Historiens Genius sørgende; paa dens Fodstykke Kunstnerens Signatur: »C. F. Stanley inv.«. Paa Kapellets Bagvæg en samtidig Epitafietavle ligeledes af Marmor, med latinsk Gravskrift i gyldne, indhugne Versaler, ifølge hvilken Monumentet er rejst af Arvingen Holger Reetz Thott. Indskriftens hvide Felt staar mellem joniske Pilastre, i et buet Gavlfelt foroven det grevelige Thott'ske Vaaben (Løffler, S. 32). Kunstnerens Udkast, som dog ikke blev fulgt i Enkeltheder, opbevares i Nationalmuseets Arkiv (sml. Kunstmuseets Aarsskrift 1915, S. 131.)⁷⁷

S. B. 1923

Fig. 65. Sorø. Reitzensteins Sarkofag (S. 103 f.),
af J. Bang.

S. B. 1923

Fig. 66. Sorø. Otto Thotts Sarkofag (S. 104),
af C. F. Stanley.

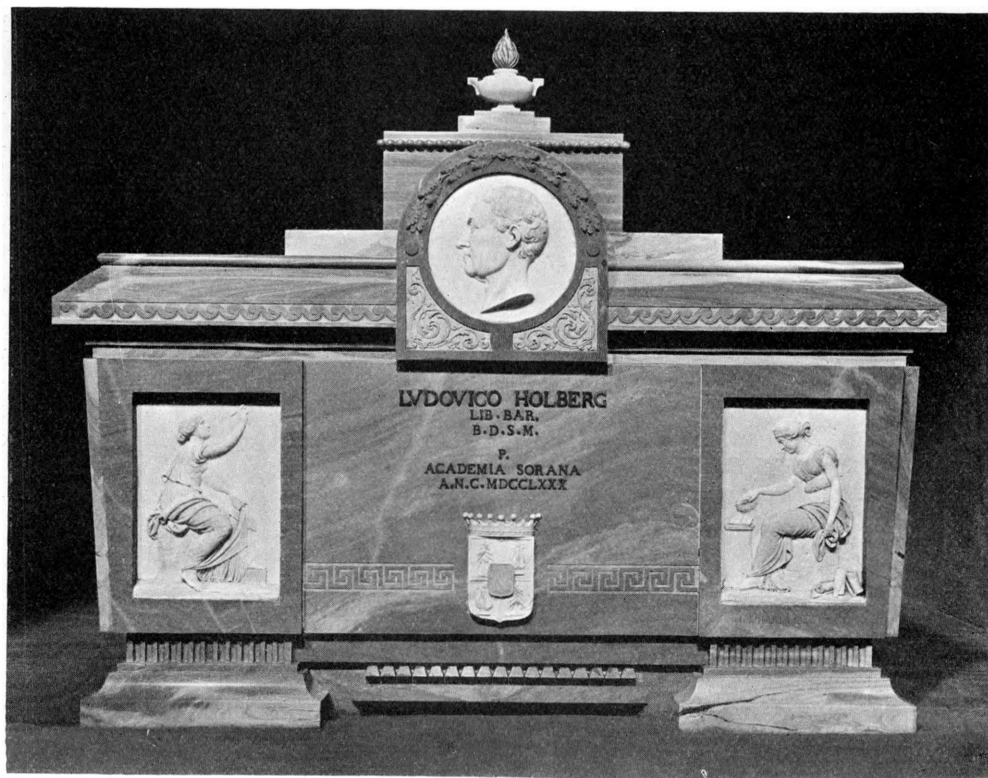

Fig. 67. Sorø. Holbergs Sarkofag (S. 104), af Wiedewelt 1780.

V. H. 1983

Kirkegaardsmonumenter.

1) Peter Reeberg, 1744—1803, Forvalter ved Sorø Akademis Godsers søndre Distrikt. Sandstensmonument med Marmortavle (N. P. Larsen S. 55, Fig. 30).

2) Christian Ludvig v. Stemann, 1730—1813, Gehejmekonferensraad. Empire-monument af Sandsten paa det Stemannske Familiegravsted (N. P. Larsen S. 57 f., Fig. 31).

KILDER OG HENVISNINGER

Litteratur. Morten Pedersen: Biscops Absalons oc Her Esbern Snaris Herrekomst oc adelige Stamme; desligeste Sore Closters første Fundatz oc Fundatores. Sammen - screffuen . . . Anno Domini 1572. Er tillagt i Enden de Forsters oc Forfinders Ligs Nafn, som ere i Sore begraffne. Oc nogle Epitaphia oc Graffscrifter . . . Kbh. 1589. — F. F. Wendelboe: Beskrivelse af Mindesmærker i Sorøe Academies Kirke, udgiven med en historisk Indledning om den gamle Klosterkirke af H. F. J. Estrup. Kbh. 1836. — N. Høyen: Nogle Bemærkninger om Sorøe Kirkes Alder og Bygningsstil (Nyt hist. Ts. I. 1847. S. 251—60; optrykt i Høyens Skrifter II, 116—27). — N. Høyen: Sorø Kirke, i Danske Mindesmærker I. Kbh. 1869. S. 77—82, Tvl. XXXII—XLIV (optrykt i Høyens Skrifter II, 424—74). — Th. Hansen: Sorø. Kbh. 1883. — Sorø. Klosteret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne. I—II. Kbh. 1924—31. Heri: C. M. Smidt: Kirkebygningen. I, 204—233; M. Mackeprang: Inventar og Gravminder. I, 233—271, Akademi og Kirke i 18. og 19. Aarhundrede. II, 273—324. J. B. Løffler: Gravmonumenterne i Sorø Kirke. Med XVII Tavler. Kbh. 1888. — Niels P. Larsen: Begravelsespladser i Sorø fra den ældste Middelalder til vore Dage. Sorø 1908.

Regnskaber for Kirken findes indført i Sorø Lensregnskaber 1562—1660 og senere i Sorø Akademis Regnskaber (RA). Gengivelser af Indskrifter og Oplysninger om Begravelser findes bl. a. i Resens Atlas (Uldall. Fol. 186. II, 195—231), samt i Gl. kgl. Saml. 4°. 2340, Ny kgl. Saml. 4°. 713, 714 (Kgl. Bibl.); Monumenta Sorensia (N M II); Generalia. Fol. 79 (R A. Beg. 112). — Museumsindberetninger: Inventar af J. B. Løffler 1882, M. Mackeprang 1914—15; Epitafier af P. Nørlund; Kalkmalerier af J. Kornerup 1886 og E. Lind 1927. Fortegnelse over Samlingen i Saxos Celle af P. Nørlund. Revideret af P. N. og V. H. 1935.

¹ Sorø I, 53, 57. ² Indberetning og Opmaaling i NM. ³ S. R. D. IV, 540; S. R. D.

IV, 543 f. ⁴ S. R. D. IV, 535. — Fru Cecilie, gift med Peder Torstensen til Pedersborg, var Datter af Skjalm Hvide, hvis Dødsaar sættes til o. 1113. Hun maa da senest være født ved denne Tid og maa antages at være død før 1200; hun nævnes ikke i Absalons Testamente. ⁵ S. R. D. IV, 515. — Pavelig Stadfæstelse 22. Maj

1490, Acta pont. Dan. IV, 504. — A. M. Fol. 361, S. 311 v. — S. R. D. IV, 538. —

Morten Pedersen: Om Absalons og Esbern Snares Herkomst. S. 7; Chr. Molbech: Bidrag til en Skildring af Sorøes Skikkelse i Stephanii Tid 1632 (Skand. Litt. Selsk.

Skrift. 1816, S. 458—61); Høyen: Danske Mindesmærker I, 76; Løffler: Sorø Akademis Landsbykirker. 1896. S. 67 f. — Erslev: Testamenter. S. 4; Høyen: Danske Mindesmærker I, 77. ⁶ F. Eks. Kanc. Brevbøger. 3. Aug. 1625 og Sorø II, 292.

⁷ Sorø I, 318. ⁸ N. P. Larsen: Begravelsespladser i Sorø. S. 38. ⁹ Sorø I, 215, 241. ¹⁰ Danske Vitruvius II, T. 93. ¹¹ Sorø II, 305. ¹² Om Hvælvingsforholdene se

iovrigt Sorø I, 209—15. ¹³ Sorø I, 215 ff. Det maa bemærkes, at den her S. 217 fremsatte Hypothese om Aarsagen til Høj Kirkemurens Sætning ikke lader sig opretholde

efter de i 1933 foretagne Undersøgelser. ¹⁴ Sorø I, 216.

¹⁵ Sjæll. Beg. 23. April

1639 (RA). ¹⁶ Sorø I, 285. ¹⁷ Kanc. Brevbøger, 3. Aug. 1625. ¹⁸ S. R. D. IV, 482.

¹⁹ S. R. D. IV, 538. Det siges her, at Abbeden er begravet »in choro b. virginis quem ipse exstrui fecit«, (»i den hellige Jomfrus Kor, som han selv lod opføre«), hvilket dog muligvis kun hentyder til Opstilling af Korstole, ikke til et egenligt Bygningsforetagende. ²⁰ Sorø Bygningsregnskaber, 1650—53, Bil. 88, 91; sml. 1653—65, Bil. 115, 119. Sml. Sorø I, 264 f. ²¹ Bygningsrgsk. 1650—53, Bil. 91. ²² Bygningsrgsk. 1650—53, Bil. 112.

²³ Sjæll. Tegn. 11. Febr. 1653; Bygningsrgsk. 1650—53, Bil. 91.

²⁴ Lensrgsk. 1625—26 (RA). ²⁵ Dokum. ang. Sorø Kirke og Skole (RA, V. A. II, 106).

²⁶ Sorø II, 288—91. ²⁷ Sorø II, 304—05. ²⁸ Mallings Opmaaling i NM. ²⁹ Over-sigten over Kirkens Restaurering er givet efter Det særlige Syns Protokol.

Kalkmalerier. ³⁰ Morten Pedersen (1589) gengiver 29 Skjoldemærker fra Kirken. Resens Atlas (Uldall. Fol. 186. II, 231) gengiver nogle Skjoldemærker, meddelt af Dr. Pouch i Ribe. En med Abildgaard omtrent samtidig Aftegning, dog uden Farver og med de heraldiske Mærker kun flygtigt gengivne i Blyant, findes i Landsdommer Peder Benzon Mylius' Arkiv fra Rønningesøgaard (RA). Eet Dobbeltblad med farvelagte, to med heraldisk-skraverede Gengivelser fra 1700'erne findes i Generalia Fol. 80 (RA. Reg. 112). I H. F. Estrups Beskrivelse (1836) er der en Fortegnelse over Skjoldene ved F. F. Wendelboe. Sidstnævntes Optegnelser findes i Sorø Akademis Bibliotek (J. H. Bang: Fortegnelse over Sorø Akademis Manuskriptsamling. 1861. Nr. 164). C. Molbech: Et Brev fra Sorø (Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 1808. Nr. 80) omtaler, at nogle af Skjoldefrisen, »som findes i Kirkens nordlige og sydlige Fløj, er ifjor [1807] fornyet. Det samme er sket med et Mariebillede, som findes malet paa Kobber meget højt under Hvælvingen i den sydlige Fløj, men neppe har dette faaet sin gamle Skikkelse igen, i det mindste er det langt plumpere og grovere end de paa Muren malede Vaabner og Figurer«. ³¹ Kornerups Redegørelse for Restaureringen er trykt i Aarbøger 1877. Sml. Henry Petersens Kritik i Aarbøger 1883. ³² Monumenta Sorensia. Bl. 18. — Korseangsbilledet blev fremdraget 1862, se Dagbladet 24. Marts 1862; om nordre Sideskibs Malerier se Dagbladet 7. Marts 1864.

Inventar. ³³ Sorø Bygningsrgsk. 1653—65. ³⁴ Sorø Bygningsrgsk. 1653—65, Bilag 95; sml. Sorø I, 249—53. 1655—56 betales et Udlæg paa 4 Rdl. til Fragt, »da Billedhuggeren rejste over til Sorø fra Lolland med den nye Altertavle i Sorø Kirke at opsætte«. Sorø Akad. Rgsk.: Udgifter i adskillige Maader. ³⁵ Sorø Bygningsrgsk. 1653—65, Bilag 93. ³⁶ Bilag 147—149. ³⁷ Joh. E. Brodahl: Fra Gran via Strømsø til Sorø.

En Altertavlestudie (Bygd og Bonde. Hamar 1924, VI, 68—84); Karl Madsen: Et og andet om Abraham Wuchters (Kunstmuseets Aarskrift 1915. S. 174). ³⁸ Sorø Bygningsrgsk. 1653—65, Bilag 150.

³⁹ Sorø I, 661, Note 21. C. Molbech: Ungdomsvandring. 1811. S. 11 ff.; F. R. Friis: Samlinger til dansk Kunsthistorie. S. 160. ⁴⁰ Inventarium 1602 (Aarbøger 1921, 159) — Søren Abildgaards Tegning 1756 af Relikviekslerne (NM).

— To smaa gamle katolske Altertavler »med Døre for« hang paa to Piller »nede ved Taarnet« (Ny kgl. Saml. 4°. 646 c). ⁴¹ Monumenta Sorensia. Bl. 18. E. Pontoppidan: Marmora Danica I. 1739. S. 158. Indskriften, der er gengivet med Versaler, indeholder flere Læsefejl. ⁴² M. Mackeprang: Kunstkamrets absaloniske Sager. Aarbøger 1921. S. 147—66.

⁴³ C. A. Jensen: Snedkere og Billedsnidere. Kbh. 1911. S. 16. J. F. Fenger i Kh.S. I, 655 ff. ⁴⁴ Monumenta Sorensia. Bl. 19. Indskriften, der var malet, er aftrykt E. Pontoppidan: Marmora Danica I, 1739. S. 158 f. »Den vældige store Træskaal« opbevaredes senere i Biblioteket og brændte med dette 1813, se R. Nyerup: Min Pillegirmsrejse til Sorø i August 1806. Kbh. 1807. S. 12—13. C. Molbech: Et Brev fra Sorø (Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 1808. Nr. 82) nævner, at der var to store drejede Træskaale; endvidere omtaler han, at der i Bibliotheket opbevaredes »et smukt Vievandskar i Kobber i Skikkelse af en Hest eller et lignende firføddet Dyr«.

⁴⁴ Ny kgl. Saml. 4°. 713. ⁴⁵ V. Thorlacius-Ussing: Billedskæreren Claus Berg. Kbh. 1922. S. 72, 126. Beckett: Danmarks Kunst II, 215 f. Hermann Deckert:

Die lübischo-baltische Skulptur im Anfang des 16. Jahrhunderts (Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft. 3. Bd. 1927. S. 15—18). Th. Hansen: Sorø. 1883. S. 55 f. ⁴⁶ Sorø I, 241 f.; Sorø Lensrgsk. 1641. ⁴⁷ Sorø Bygningsrgsk. 1650—53, Bilag 72. Efter Fortingning gjorde Werner »et nyt Kor« for 333 Rdl. og der medgik 44½ Alen Egetømmer. Caspar Løbbekes Kontrakt af 8. Febr. 1657 om Korgitter og Fontelukkelse findes i Bygningsrgsk. 1653—65, Bil. 94. ⁴⁸ Sorø Bygningsrgsk. 1650—53, Bilag 73. ⁴⁹ Sorø Bygningsrgsk. 1650—53, Bilag 74. ⁵⁰ Sorø Bygningsrgsk. 1653—65, Bilag 97, 92. ⁵¹ Sorø I, 248 f. ⁵² Sorø Lensrgsk. 1640, Bilag 5. ⁵³ 1771—72 købtes Tømmer til Orgelværkets Bygning (Kirkerghsk.); Sorø Økonomi- og Kirkerghsk. 1776—77, Bilag 19—20; ifølge Rgsk. 1782, Bilag 17, viste der sig snart saadanne Fejl, at Orglet var næsten ubrugeligt; 1808 udsattes det til Reparation, da Piberne indvendig var besudlede med Ugleskarn og fremfor alt med Støv og Snavs, nu da Kirken var gjort til en Hølade (Kaldsbog). ⁵⁴ Sorø Lensrgsk. 1567, 1627, 1628; en Synsforretning 1640 (ved Lensrgsk.) nævner, at Orglet var ganske forfaldet, men at Just Høg havde ladet det istandsætte; Sorø Bygningsrgsk. 1653—65, Bilag 152. ⁵⁵ Frederik Moth (1694—1746), Guvernør i Vestindien, var Søn af Amtmanden over Sorø og Ringsted Amter Poul Moth og blev gift 1724 (Lengnick). Vielserne i Sorø Kirkebog mangler for 1724. ⁵⁶ Sorø Lensrgsk. 1570. ⁵⁷ A. M. 361. Fol. 311 v. — Sorø Lensrgsk. 1604, 1611. — Sejerværket fik Hovedistandsættelse 1629, 1645, 1655 og 1662 (af Hendrick Johansen og Caspar Winckler), sml. Lensrgsk. for de paagældende Aar; 1689—90 (af Joh. Merchersen), sml. Dokum. ang. Sorø 1685—1729 (RA. Vejled. Arkivreg. II, 106). ⁵⁸ Sorø Lensrgsk. 1622. ⁵⁹ Monumenta Sorensia. Bl. 19. ⁶⁰ Sorø Bygningsrgsk. 1656—57, Bilag 91.

Gravminder. ⁶¹ S. R. D. IV, 539. ⁶² Marmora Danica I, 148. ⁶³ Beretning om Undersøgelsen af Erkebiskop Absalons Grav i Sorø Kirke, efter Kongens Befaling foretaget den 22de og 23de Maj 1827. (Nye danske Magasin VI, 81—94). Sml. C. Mølbech i Nord. Ts. 1827, 452. ⁶⁴ S. R. D. IV, 571. ⁶⁵ S. R. D. IV, 570 f. ⁶⁶ Løffler S. 9. ⁶⁷ Indberetninger i NM. ⁶⁸ Sml. H. G. Olrik: Holbergs Grav i Sorø Klosterkirke. Kbh. 1931. S. 14—16, med Plan 1775 over Kirkens Østparti. F. J. Meier: Johannes Wiedewelt. S. 108, 271. ⁶⁹ Jul. Lange: Iagttagelser over den plastiske Udsmykning af Christoffer den Andens, Valdemar Atterdags og Margretes Gravmæler; Aarbøger 1893, 1—45 (Kristoffer II's Monument omtales her S. 1—10). Francis Beckett i Ts. f. Industri 1906, S. 27 f.; Løffler S. 29. ⁷⁰ Jul. Lange, Aarbøger 1893, 10—13; Chr. Axel Jensen: En Bispefigur fra Valdemar Atterdags Gravmæle. Aarbøger 1915, 90—98. ⁷¹ Hofman: Fundat. VII, 549. ^{71b} Torben Glahn: Et berømt Epitafium i Sorø Kirke (Sorøner Bladet 21. Aarg., 1936. S. 1—3). ⁷² Chr. Axel Jensens Artikel om Morten Bussert, i Dansk Biografisk Leksikon IV. 1934. S. 376 f. ⁷³ MP er sikkert den historiske Samler og Forfatter Morten Pedersen, Klosterets Abbed 1565—72. Sorø Lensrgsk. 1570. Udgift. ⁷⁴ H. Weitemeyer: Graverboligen paa Assistens Kirkegaard og Jens Bang (Hist. Medd. om København I. 1907—08. S. 83 f.). Sml. F. J. Meier: Johannes Wiedewelt. S. 121, 172. ⁷⁵ F. J. Meier: Johannes Wiedewelt. Kbh. 1877. S. 131. J. Bidstrup: Holberg og Sorø Akademi (Museum 1893, II, S. 48. ff.). K. W. Tesdorph: Johannes Wiedewelt. 1933. S. 48; Fig. 14. ⁷⁶ H. G. Olrik: Holbergs Grav i Sorø Klosterkirke. Tegninger af Hakon Spliid. Kbh. 1931. ⁷⁷ Victor P. Christensen: Engle og Genier i dansk Skulptur i 18. Aarhundrede (Kunstmuseets Aarsskrift 1915, S. 132); samme: Herosfigurer af C. F. Stanley (Kunstmuseets Aarsskrift 1916, S. 128).